

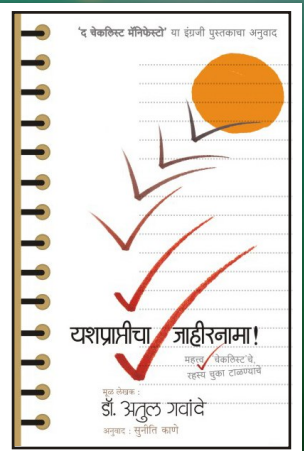
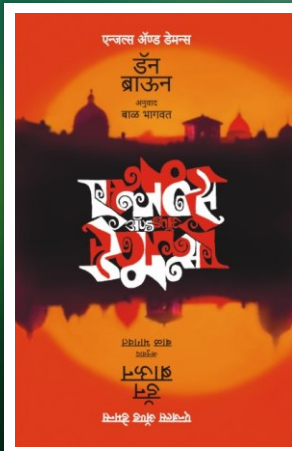
अल्पावधीत लोकप्रिय ठरलेले
ग्रंथप्रसाराला वाहिलेले
दर्जेदार मासिक

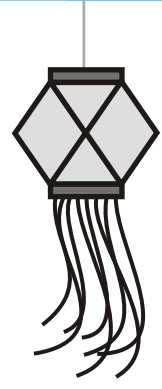
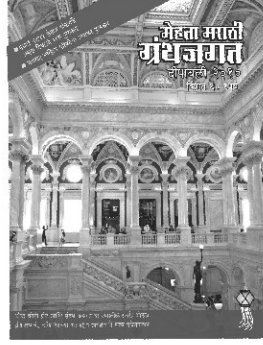
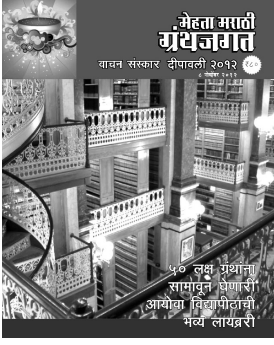
मेहता मराठी ग्रंथजगत्

सप्टेंबर २०१३ । किंमत १५ रुपये

वक्रतुंड महाकाय सूर्यकोटि समप्रभ ।
निर्विघ्नम् कुरुमेदेव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥

साहित्य क्षेत्रातील संस्मरणीय आनंदयात्रा -
मेहता मराठी ग्रंथजगतचा
दिवाळी अंक २०१३

या अंकात आपल्या वाङ्मयीन सर्कलबद्दल,
अनुभवांबद्दल लिहिणार आहेत खालील मान्यवर -

- डॉ.द.भि.कुलकर्णी
- डॉ. श्रीपाल सबनीस
- डॉ. अनुराधा औरंगाबादकर
- डॉ. आनंद पाटील
- प्रा. अनंत मनोहर
- स्वाती चांदोरकर
- अंजनी नरवणे
- डॉ. संजय ढोले
- न्या. एस.व्ही.नाईक
- शकुंतला फडणीस
- शंकर सारडा
- महावीर जोंधळे
- संजय भास्कर जोशी
- मंजूषा आमडेकर
- डॉ.संतोष मुळावकर
- श्याम भुर्के
- डॉ. वासुदेव मुलाटे
- आणि इतरही अनेक

किंमत
१०० रु.

ऐन दिवाळीच्या आनंदात भर टाकणारा वाङ्मयीन उत्सव

DIGITAL EDITION

SAVE PAPER, SAVE TREE

मेहता मराठी ग्रंथजगत

सप्टेंबर २०१३

वर्ष तेरावे

अंक नववा

अनुक्रमणिका

संपादकीय	४
दखल	१०
साहित्यवार्ता	१६
पुरस्कार	४६
स्मृतीची चाळता पाने	५४
पुस्तक परिचय	६६
अभिप्राय	९२
इंग्रजी पुस्तक परिचय	९८
श्रद्धांजली	१०२
बालनगरी	१०८

संपादक :
सुनील मेहता

कार्यकारी संपादक :
शंकर सारडा

अंकाची किंमत १५ रु.

वार्षिक वर्गणी
मनीऑर्डरने पाठवावी.

प्रसिद्धी
दरमहा ११ तारखेस

मांडणी-अक्षरजुळणी

मेहता

पब्लिशिंग

हाऊस

संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता,
१९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
बाजीराव रोड, टेलिफोनभवनसमोर, पुणे-४११०३०
फोन : ०२०-२४४७६९२४/२४४७५४६२
Extension (ग्रंथजगत विभाग) - २२७/२४३
E-mail : info@mehtapublishinghouse.com

वार्षिक वर्गणी १००रु. तीन वर्षासाठी ३००रु. पाच वर्षासाठी ४००रु.

या अंकातील लेखांतील मते ही त्या त्या लेखकांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

ई-बुक्सची भारतीय बाजारपेठ

भारतीय प्रकाशन व्यावसायिकांची फिक्की ही शिखर संघटना. तिने नुकताच एक अहवाल प्रकाशित केला आहे. त्या अहवालात भारतात नियमितपणे पुस्तके वाचणाऱ्यांची संख्या ६ कोटीपेक्षा जास्त आहे असे नोंदवले आहे. भारतातील ग्रंथ प्रकाशन क्षेत्राची उलाढाल ११ हजार कोटी रुपयांच्या जवळपास आहे; आणि तिच्यात दरवर्षी १५ टक्के वाढहोत आहे. भारतातील बारा भाषांमध्ये ग्रंथलेखन, ग्रंथप्रकाशने यांची दीर्घ परंपरा आहे. सुमारे सोळा हजार प्रकाशन संस्था असून दरवर्षी २ लाख पुस्तके प्रकाशित होतात. डिजिटल तंत्रज्ञानाने भारतातील ग्रंथव्यवहाराचे स्वरूप वेगाने बदलत आहे. ई-बुक्सचा प्रचार हळूहळू वाढत आहे आणि तरुणवर्ग सहजपणे त्याकडे वळत आहे. प्रौढवाचक अजूनही छापील पुस्तकांच्याच वापराला प्राधान्य देत आहे.

ई-बुक्सचे तंत्रज्ञान जितक्या सहजपणे तरुणवर्ग हाताळू शकतो, तितक्या सहजपणे आपल्याला जमणार नाही अशी दृढसमजूत करून ठेवल्याने प्रौढवाचक मुद्रित पुस्तकांमध्ये रमत राहतात. बरेसचे प्रकाशकही मराठीत ई-बुक्स येणे अजून सोपे नाही असे मानून चालले आहेत. परंतु एका पाहणीनुसार ई-बुक्स डाऊनलोड करणाऱ्या पहिल्या दहा देशात भारताचा क्रम लागतो असे स्पष्ट झाले आहे. त्यामुळे प्रादेशिक भाषांतील प्रकाशकांनी ई-बुक्सकडे दुर्लक्ष करून चालणार नाही.

मुद्रित पुस्तक विरुद्ध डिजिटल ई-बुक असे गृहीत धरण्याऐवजी मुद्रित पुस्तक आणि डिजिटल- या दोघांचेही सहअस्तित्व मान्य करून, आपण भावी वाटचाल करायला हवी.

ॲमेझॉनने इंग्लंडबाबत जाहीर केले आहे की २०१२ मध्ये ई-बुक्सची विक्री आदल्या वर्षापेक्षा ७० टक्के वाढली तर मुद्रित पुस्तकांच्या खपात फक्त ५ टक्के वाढझाली. 'ई-बुक्स' च्या व्यवसायाने आता मल्टिबिलियन डॉलरच्या श्रेणीत प्रवेश केला आहे. किंडल फायर, किंडल फायर एचडी, किंडल पेपरव्हाइट आणि किंडल

या वाचनयंत्रांची विक्रमी विक्री होत आहे. स्मार्टफोन, आयपॅड, संगणक, टॅब्लेट, यावरही ई-बुक्स उपलब्ध असल्याने खास वाचनयंत्राची गरजही आता उरलेली नाही. ई-बुक पुरवणाऱ्या अनेक वेबसाइट आता कार्यरत आहेत. ई-बुक्स डॉट कॉम, फ्लिपकार्ट डॉट कॉम, लॅडमार्क ऑन द नेट डॉट कॉम, इन्फिबीम डॉट कॉम, फिडपॉड डॉट इन, कोबोबुक्स डॉट कॉम इ. आणि मराठी-बुक्स, मराठी नॉव्हेल्स, मराठी मूव्हीज, वगैरे संकेतस्थळेही सोयीस्कर सेवा देतात. ई-बुक्सच्या किंमती मुद्रित पुस्तकांच्या तुलनेत कमी असतात. त्यामुळे ई-बुक्सचा व्यवहार लवकरच पाच-सहा हजार कोटींच्या घरात जाईल.

डिजिटल तंत्रज्ञानाशी जुळवून घेण्याचे आव्हान आज ग्रंथव्यवहाराशी निगडित असणाऱ्या सर्वांना भेडसावत आहे. केवळ प्रकाशन संस्थांनाच नव्हे तर ग्रंथालये, मुद्रक, विक्रेते, वितरक, ग्रंथदालने, लेखक आणि वाचक-ग्राहक-शिक्षक, या सर्वच घटकांपुढे ई-बुक्सनी अनेक समस्या उभ्या केल्या आहेत.

लेखक-कलावंतांच्या बौद्धिक संपदेला संरक्षण देणाऱ्या कॉपीराइट कायद्याचा पायाच डिजिटल तंत्रज्ञानाने डळमळीत करून टाकला आहे. सेल्फ पब्लिशिंगमुळे पुस्तकांच्या संपादनाचे आणि मजकुराच्या कसदारपणाचे प्रकाशन संस्थांचे सर्व काटेकोर निकष आणि आग्रह सहजपणे डावलले जाऊ लागले आहेत; आणि वाचकांना अर्धकच्च्या, अशुद्ध, संदिग्ध संहितांचा अन्वयार्थ लावण्याचा वेळखाऊ उद्योग नाइलाजाने करणे भाग पडले आहे.

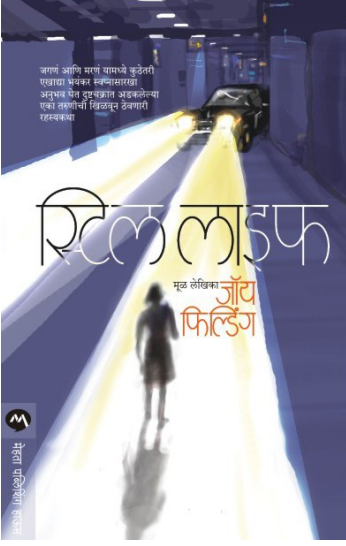
अनेक देशात आजही एकतंत्री हुकुमशाही सेन्सॉरशिप चालू आहे. त्यामुळे लेखकांवर नानाविध निर्बंध आहेत; तेथे फ्रीडम टू पब्लिशसाठी मोहिमा चालव्यावा लागत आहेत. एकीकडे शासकीय धोरणावर टीकात्मक भाष्य केले म्हणून लेखकांना तुरुंगात डांबले जात आहे; तर दुसरीकडे लेखकांच्या स्वामीत्व हक्कावर गदा आणणाऱ्या पायरसीचे प्रमाण बेलगाम वाढत आहे. डिजिटल तंत्रज्ञानाने या पायरसीला प्रचंड कुरण मोकळे करून दिले आहे.

नील्सन बुकस्कॅनने मध्यंतरी कॅटर वर्ल्ड प्रेसपॅनेलसाठी ग्राहकांच्या अपेक्षांबाबतचा एक अहवाल तयार केला. त्यात म्हटले आहे की, गतवर्षाच्या तुलनेत ई-बुक्सच्या विक्रीत २८.५ टक्के वाढझाली, एकूण ई-बुक्सच्या खरेदीसाठी १३ टक्के रक्कम अधिक खर्च केली गेली. मात्र मुद्रित पुस्तकांच्या खपात १६ टक्के घट झाली. त्यावर १९ कोटी ४० लाख पौंड गुंतवणूक झाली. दरमहाच्या विक्रीत थोडेफार चढउतार होत राहिले. परंतु ई-बुक्सच्या किंमती तुलनेने कमी असल्याने संख्येच्या दृष्टीने त्यांचा अधिक खप होत राहिला. ई-बुक्स साधारणतः २० पेन्सला विकले जाते. ५ कोटी ५० लाख मुद्रित पुस्तके आणि ई-बुक्स विकली गेली; त्यात ७ टक्के वाढझाली पण विक्री वाढूनही उत्पन्न स्थिरच

राहिले. (सुमारे ३२ कोटी पौंड) (यात अमेरिकेतील आकडेवारी समाविष्ट नाही.)

भारतातील मुद्रित पुस्तकांचे मार्केट ११ हजार कोटी रुपयांच्या घरात आहे. ई-बुक्सचे त्यातील प्रमाण अत्यल्प आहे. इंग्लिशमधील पुस्तकांना ई-बुक्सच्या खपात मागणी वाढत आहे. प्रादेशिक भाषांचा ई-बुक्स अवतार नावारूपाला यायला अजून वेळ लागेल. परंतु तो अपरिहार्य ठरणार आहे. काळाची पावले ओळखून आपल्याला नव्या तंत्रज्ञानाचा अंगीकार करावा लागेल.

 ठवे कोरे

टी बुक क्लब २३ मधील
दुसरे पुस्तक

स्टिल लाइफ

मूळ लेखिका जॉय फिलिडिंग
अनुवाद माधव कर्वे

किंमत : ४००/-रु. | पोस्टेज : ३०/-रु.

सौंदर्य आणि श्रीमंती यांचे वरदान लाभलेल्या केसीला एक भरधाव कार उडवून लावते. केसी कोमात जाते; अंथरुणाला खिळते....

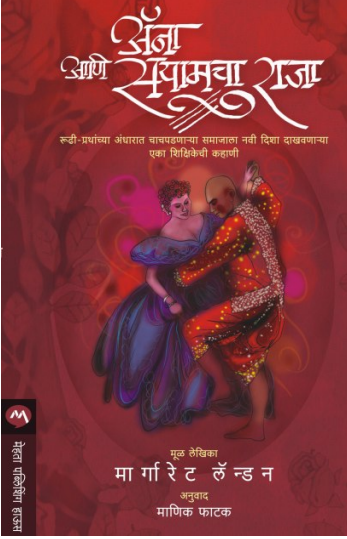
केसी पुन्हा भानावर येईल, तिचे पुढे काय होईल, अशा प्रश्नांचा विचार करत केसीचे जवळचे नातेवाईक व खास मित्रमैत्रिणी तिच्याभोवती येत-जात असतात; तिच्याविषयी बोलत असतात. शरीर निश्चल असलेल्या; पण मनाने भानावर असलेल्या केसीला; तिच्याविषयीच्या या बोलण्यातून अनेक रहस्ये उलगडायला लागतात... जीवनमरणाच्या सीमारेषेवर असलेल्या केसीला विलक्षण थरारक घटनाचक्रातून जावे लागते....

केसीची ही कथा केवळ रहस्ये उलगडत नाही, तर मानवी मनाचे कोपरे उत्कंठार्थक शैलीत आपल्यासमोर उघडे करते.

जवे कोरे

अंना आणि सयामचा राजा

मूळ लेखिका मार्गारेट लॅन्डन
अनुवाद माणिक फाटक

किंमत : ३८०/-रु. ।

पोस्टेज : ३०/-रु.

अंना ही पाश्चात्य संस्कृतीत वाढलेली, मानवतावादी मूल्ये जपणारी स्त्री; सयामसारख्या (आताचा थायलंड) बुरसटलेल्या, व्यक्तिस्वातंत्र्यावर गदा असलेल्या, रूढी-प्रथांना महत्त्व देणाऱ्या गुलामांच्या देशात इंग्रजी शिकवायला जाते.

सयाममध्ये अंनाला जुळवून घेणे फार जड जाते, पण तरी व्यक्तिगत आयुष्यातली सुखदुःखे भोगत, ती तिच्या इतरांचे कष्ट दूर करण्याच्या मनोवृत्तीला, ऊर्मीला थांबवू शकत नाही. तिचे उदार अंतःकरण आणि अन्यायाविरुद्ध उभे ठाकण्याची वृत्ती यांमुळे सयामचा राजा आणि राजपुत्र प्रभावित होतातच; पण तिच्या पश्चात सयामी जनताही तिची ऋणाईत राहते. तिच्या शिकवणुकीच्या प्रभावामुळेच राजपुत्र सयाममधील अयोग्य चालीरीतींना कायमची तिलांजली देतो आणि सयामला नवी दिशा दाखवतो.

जवळजवळ दीडशे वर्षांपूर्वीच्या कालखंडातली ही हकिकत म्हटली तर अद्भुत; म्हटली तर वास्तववादी —

अंधारात चाचपडणाऱ्या एका समाजाची; मानवतेसाठी संघर्ष करणाऱ्या एका स्त्रीची.

आठवणींचे मोती

मूळ लेखिका व्हेरा गिसिंग

अनुवाद

डॉ. विजया धारवाडकर

किंमत : २४०/-रु. | पोस्टेज : २५/-रु.

दुसऱ्या महायुद्धाचा काळ

जून, १९३९.

व्हेराचा अकरावा वाढदिवस जवळ आलेला असतानाच, अचानक तिला तिचा प्रिय देश सोडून जावं लागतं. आपलं कुटुंब, आई-वडील आणि मित्रमैत्रिणी यांना सोडून व्हेरा सहा वर्षं ब्रिटनमध्ये राहते.

ब्रिटनमधल्या वास्तव्याच्या काळात व्हेरा डायरी लिहायला सुरुवात करते. आई-वडिलांपासून झालेली ताटातूट, त्यांच्या आठवणी, तिच्या आशाआकांक्षा, इच्छा आणि देशासाठी तिने केलेल्या प्रार्थना... असे सगळे ती डायरीत टिपत जाते.

१९४५मध्ये ती मायदेशात परतते तेव्हा तिचे आई-वडील मरण पावलेले असतात. ती इंग्लंडला परतते; तेव्हा तिच्या मनात पुन्हा त्या आठवणी, त्या भावना आणि तो काळ जागृत होऊ लागतो. आणि ती पुन्हा वळते तिच्या डायरीकडे....

प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये वाढणाऱ्या एका मुलीची ही करुण, हृदय हेलावणारी भावनिक आंदोलन म्हणजे हे 'आठवणींचे मोती'!

दखल

मान-बुकरच्या स्पर्धेत भारतीय लेखक आणि जेफ्री आर्चरची खंत

इंग्लंडमधील मानबुकर हा पुरस्कार हा नोबेल पुरस्कारासारखाच महत्त्वपूर्ण मानला जातो. हा पुरस्कार कॉमनवेल्थमधील कादंबरीला देण्यात येतो. त्याच्या निवडीच्या प्रक्रियेत वाचक रसिकांच्या प्रतिसादाप्रमाणेच परीक्षकांच्या मतांचीही दखल घेण्यात येते. कादंबऱ्यांचे प्रकाशन सध्या मोठ्या प्रमाणावर होते. या नव्या कादंबरीकारांतील कसदार आणि प्रयोगशील, नावीन्यपूर्ण आणि मौलिक विषय व शैली प्रकट करणाऱ्या साहित्यकारांना मानबुकरच्या लॉग लिस्ट नामांकनामुळे एकदम वेगळी प्रतिष्ठा लाभते. त्यांच्या पुस्तकांचे खप वाढतात. अंतिम (शॉर्टलिस्ट) मानांकनात समावेश झाला तर आणखी उठाव येतो. आणि एका भव्य सोहळ्यात पुरस्कार प्राप्त पुस्तकाच्या नावाची घोषणा होते तेव्हा तर जगभरचे साहित्यप्रेमी त्याची गंभीरपणे दखल घेतात. विजेत्या पुस्तकाच्या पाच दहा लाख प्रती हातोहात विकल्या जातात. अंतिम निवडीबद्दल मतभेद संभवतात; त्यामुळे वादही झडतात.

गतवर्षी लीडिया डेव्हिस या लेखिकेला एक खास मान बुकर आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार देण्यात आला. ती मुख्यतः कथाकार आहे. दोन ते दहा पृष्ठांच्या छोटेखानी कथा ती लिहिते. पुरस्कार ६० हजार युरोचा होता. दंतकथा, मिनिएचर पेंटिंग, विनोद, बोधकथा, प्रार्थना, प्राणिकथा, निबंध – कुठलेही लेखन हे आटोपशीर, अवडंबरहीन, भाषेचा फुलोरा, विशेषणांचा भडिमार न करणारे असावे असे तिला वाटते. फापटपसारा, वर्णने यांना फाटा दिलेला असतो. माझ्या लेखनाला अमुकच लेबल लावा असा तिचा आग्रह नाही. त्यामुळे तिच्या चिरेबंदी शैलीचा, मूळ गाभ्यालाच थेट स्पर्श करण्याच्या प्रतिभेचा गौरव करावा असे परीक्षकांना वाटले. पण मान बुकरचा मुख्य पुरस्कार हा कादंबरीचाच- यावर आधीपासून पुरस्कर्त्यांचा कटाक्ष आहे.

इ.स. २०१३च्या या पुरस्काराच्या लाँग लिस्ट मध्ये १३ पुस्तकांचा समावेश आहे.

१. फाइव्ह स्टार बिलिनेअर – टॅश ऑ (फोर्थ इस्टेट)
२. वुई नीड न्यू नेम्स नो – व्हायलेट बुलावायो (चॅटो अँड वुइंडस)
३. दि ल्युमिनरीज – एलिनॉर कॅटन (ग्रांटा)
४. हार्वेस्ट – जिन ग्रेस (पिकाडोर)
५. दि मॉरिंग ऑफ येनी कौफिमेन – इव्ह हॅरिस (सँडस्टोनट्रेस)
६. दि किल्स – रिचर्ड हाऊस (पिकॅडोर)
७. दि लोलॅड – झुम्पा लाहिरी (ब्लूम्सबेरी)
८. अनएक्सप्लोअर्ड – ऑलिसन मॅकलिऑड (हार्निश हॅमिस्टन)
९. ट्रान्स अँटलांटिक – कोलर्न मॅककॅन (ब्लूम्सबेरी)
१०. आलमोस्ट इंग्लिश – चॅरिओट मॅडेलसन (मँटल)
११. ए टेल फॉर दि टाइम बीइंग- रूथ ओझेल्ड (कॅननगेट)
१२. दि स्पिनिंग हार्ट – डोनाल रायन (डबलड)
१३. दि टेस्टॉमेंट ऑफ मेरी – कोल्म टॉलविन (वायकिंग)

एकूण १५१ कादंबऱ्यांतून ही प्राथमिक निवड तयार करण्यात आली आहे.

या कादंबऱ्यांसंबंधी वाचकांकडून जी मते येतील त्यानुसार अंतिम ५ पुस्तकांचा समावेश असणारी शॉर्ट लिस्ट सप्टेंबरमध्ये प्रकाशित होईल. त्यातून अंतिम विजेत्याची घोषणा खास पुरस्कार समारंभात करण्यात येईल.

यंदाच्या या पहिल्या यादीत खूपच अनपेक्षित नावे आहेत. तरीही झुंपा लाहिरी, जिम ग्रेस, टॅश ऑ, कॉलम मॅककॅन, कोल्म टॉयबिन वगैरे नावे आधी बुकरच्या रिंगणात उतरलेली आठवतील.

मानबुकरच्या धर्तीवर रशियानेही १९९१ पासून पुरस्कार सुरू केले आहेत. विजेत्याला १५ लाख रुबल्सचा पुरस्कार दिला जातो. यंदा त्याचीही लाँग लिस्ट जाहीर झाली असून तिच्यात २४ पुस्तकांचा समावेश आहे. ४ डिसेंबर रोजी पुरस्कार वितरण आहे. रशियन कादंबरीकारांचा एकेकाळी फार दबदबा होता. टॉलस्टॉय, डोस्टोव्स्की, मॅक्झिम गॉर्की, तुर्गनेव्ह, गोगोल, वगैरेंच्या कादंबऱ्यांनी युगप्रवर्तन केले. पास्टरनाक सोल्झेनित्सिनने ती परंपरा पुढे चालवली. सध्या रशियन साहित्याचा तो चैतन्यदायी प्रभाव जागतिक पातळीवर जाणवून देणारा कादंबरीकार आढळत नाही. मान बुकर पुरस्कारामुळे नवकादंबरीकारांना प्रेरणा मिळेल असे मानले जाते.

» **इंग्लंडमध्ये एकही पुरस्कार न मिळाल्याची खंत : जेफ्री आर्चर**

जेफ्री आर्चर हा इंग्लंडमधील सध्याचा बेस्टसेलर लेखक आहे. त्याच्या केन

अँड एबल (१९८०) या कादंबरीची १०० वी आवृत्ती नुकतीच प्रसिद्ध झाली. तिच्या आजवर ३ कोटी ३० लाख प्रती विकल्या गेल्या आहेत.

गेल्या ३५ वर्षांत त्याच्या एकूण सोळा पुस्तकांच्या विक्रीने २५ कोटी युरोचा टप्पा गाठला आहे. प्रत्येक पुस्तक बेस्टसेलर ठरले आहे. त्याला मध्यंतरी चार वर्षे काही कारणास्तव तुरुंगात काढावी लागली. त्या काळात लिहिलेल्या दैनंदिनीवर आधारित हेल, पर्गेटर आणि हेवन (२००० ते २००४) या तीन पुस्तकांनी २० लाख युरोंची कमाई केली.

नुकतेच एका मुलाखतीत त्याने म्हटले की जगभर माझी पुस्तके इतक्या मोठ्या प्रमाणावर खपत असली, माझ्या नव्या पुस्तकासाठी पाच पाच लाख ग्राहक प्रकाशनाच्या दिवशी रांगा लावत असले तरी इंग्लंडमध्ये मला आजवर वाङ्मयक्षेत्रातील एकही पुरस्कार मिळालेला नाही. मला नोबेल पुरस्कार आणि २५ कोटी युरोची पुस्तक विक्री यात निवड करायला सांगितले तर मी नोबेलपेक्षा विक्रीची निवड करीन. इंग्लंडमध्ये वाचक माझ्याकडे एक उत्तम कथाकथनकार (स्टोरी टेलर) म्हणून बघतात, लेखक म्हणून बघत नाहीत हे माझ्या लक्षात आले आहे. मला अमेरिका आणि फ्रान्स या देशांचे पुरस्कार मिळाले; पण माझ्या जन्मभूमीत एकही पुरस्कार मिळाला नाही या गोष्टीची खंत वाटते; पण त्याबद्दल वाईट मुळीच वाटत नाही. माझी पुस्तके लक्षावधी लोक वाचतात. त्यांनी ती वाचावी म्हणूनच मी लिहितो. वाचकांना रटाळ वाटेल असे मी कधी लिहित नाही. त्यासाठी मी खूप परिश्रम घेतो. अतिशय शिस्तशीर राहतो. एकेका कादंबरीचे मी १५ वेळा तरी पुनर्लेखन करतो. माझा ब्लॉग २५ लाख वाचक वाचतात.

जेफ्री आर्चर सध्या सप्त खंडात्मक एक कादंबरी लिहित आहे. क्लिफ्टन क्रॉनिकल्सच्या या सात भागांपैकी 'बेस्ट केप्ट सिक्रेट' प्रथम तिसरा भाग प्रसिद्ध झाला; आणि त्याचे उत्तम स्वागत झाले. चौथा भाग 'बी केअरफूल व्हॉट यू वुईश फॉर' मार्च १९१४मध्ये बाजारात येईल. २०१७मध्ये हा प्रकल्प पूर्ण व्हावा; असा त्याचा प्रयत्न आहे. कदाचित त्यानंतर मी माझ्या लेखनाला पूर्ण विराम देईन त्यावेळी मी माझी अमृतमहोत्सवी वाटचालही पूर्ण केलेली असेल, असे तो म्हणतो.

जेफ्री आर्चरला भारतीय वाचकांबद्दल आत्मीयता वाटते. वर्षा-दोन वर्षांनी तो भारताला भेट देतो. रसिकांबरोबर संवाद साधतो.

पुरस्कार आणि वाचकांचा लोभ या दोहोंच्या कात्रीत बेस्टसेलर सापडतात. मराठीतही त्याचे प्रत्यंतर येते. बेस्टसेलर लेखकांच्या वाट्याला मान्यता, प्रतिष्ठा, पुरस्कार फारसे येतातच असे नाही. तेव्हा जेफ्री आर्चरच्या पंथातले आपणही एक साहित्यकार आहेत याबद्दल 'लोकप्रिय' धन्यता मानायला हरकत नाही.

» पुस्तकांच्या खपाची वस्तुनिष्ठ आकडेवारी :

भारतात नील्सन स्कॅनद्वारे १९९८ पासून युरोप-अमेरिकेतील ग्रंथ विक्रीची आकडेवारी दर आठवड्याला प्रकाशित होत असते. त्यामुळे आठवड्यागणिक खपात कमी जास्त होणाऱ्या फरकाचे वास्तव आपल्या लक्षात येते. उदाहरणार्थ, मार्च २०१३ मधील पहिल्या आठवड्यात सर्वाधिक विक्री झालेल्या पहिल्या पाच स्वतंत्र पुस्तकांची ही यादी पहा.

आठवड्यातील क्र.	पुस्तकांचे नाव	लेखक	प्रकाशक	छापिल किंमत पौंड	व्यापारी किंमत	प्रती
१	ऑटिल ए एंड नेव्हर	डॉनियल स्टील	बँटन	१८.९९	९.१६	७.११२
२	ट्रेवेलथ ऑफ नेव्हर	पॅटरसन	सेंच्युरी	१८.९९	९.१९	५७.७२
५	बुईथ ऑल माय लव्ह	पॅट्रिशिया स्कॅनलॅन	एस अँड एस	१२.८८	५.८७	५४८१
४	फरगिव्ह मी	लेस्ली पीयर्स	मायकेल	१८.९९	९.६३	४२४५
७	दि हनी क्वीन	कॅथी केली	हार्परकॉलिन्स	१४.९९	७.१३	३३८१

वाङ्मयप्रकार, (फिक्शन, नॉन फिक्शन, चिल्ड्रेन्स बुक्स, क्राइम यंग अँडल्ट इ.इ.) आणि विशिष्ट कालावधी (आठवडा, महिना, तिमाही, सहामाही, वार्षिक) तसेच हार्डकव्हर, पेपरबॅक, ई-बुक असे वर्गीकरण करून वेगवेगळ्या याद्याही उपलब्ध होतात.

२०१२ मधील सर्वाधिक खप झालेल्या पुस्तकांची यादी पहिल्यास वार्षिक आकडेवारीचा एकूण तक्ताच समोर येईल. मुद्रित पुस्तक आणि ई बुक विक्री या दोहोंचा त्यात समावेश आहे. क्रमांक, पुस्तकाचे नाव, लेखक, प्रकाशक, प्रसिद्धी दिनांक, मुद्रित प्रती त्यांची किंमत, ई-बुकप्रती, एकूण उत्पन्न या क्रमाने ही माहिती या तक्त्यात दिली आहे. उदा. क्रमांक १, फिफ्टी शेड्स ऑफ ग्रे लेखिका - ई. एल. जेम्स, प्रकाशक कॉर्नरस्टोन, प्रसिद्धी दिनांक ११ जून, विकलेल्या मुद्रित प्रतींची संख्या ४५००२४८, त्यांची किंमत २०७५८३८९ पौंड, ई-बुक प्रती १६०९६२६, एकूण ६१०९८७४ प्रती (मुद्रित आणि ई-बुक धरून). ई-बुक्सच्या किंमतीबाबत अजून नक्की आकडे मिळत नाहीत म्हणून एकूण उत्पन्नात त्यांचा समावेश नाही.

अशी पन्नास हजार पुस्तकांची माहिती दर आठवड्याला अपडेट केली जाते.

भारतात आता नील्सन स्कॅनने आपले काम सुरू केले आहे.

भारतातील फक्त इंग्लिश पुस्तकांच्या विक्रीपुरते तूर्त हे काम केले जात आहे.

भारतीय प्रकाशक किंमती, प्रती, एकूण उलाढाल ही माहिती देण्याबाबत

उदासीन वा निरुत्साही आहेत. त्यामुळे भारतातील प्रमुख ग्रंथविक्रीदालनांद्वारे ही माहिती संकलित केली जाते.

त्यात जास्त विक्री झालेल्या पुस्तकांना या यादीत स्थान मिळते.

फेब्रुवारी ३ ते मार्च ३०, २०१३ मधील टॉप २५ कादंबऱ्यांच्या यादीतील पहिल्या दहा पुस्तकांबाबतचे हे तपशील पहा. एफ फिक्शन वगैरे वर्गीकरण आहेत.

१. ओथ ऑफ दि वायुपुत्राज् – अमिश त्रिपाठी वेस्टलँड ५१३ रु. – (एफ २.३ ऐतिहासिक)
२. दि इममॉर्टल्स ऑफ मेलुहा – १७१ रु. (एफ २.३ ऐतिहासिक)
३. दि सीक्रेट ऑफ दि नानाज् – २०३ रु. (एफ २.३ ऐतिहासिक)
४. बेस्ट केप्ट सीक्रेट बुक ३ – जेफ्रीआर्चर, पॅनबुक्स २६५ रु. (एफ १.१ कादंबरी)
५. दि कृष्णा की – अश्विन संधी, वेस्टलँड १६३ रु. (एफ २.१ क्राइम, थरारकथा)
६. समवन लाइक यू – निकिता सिंग – पेंग्विन १०८ रु. (एफ १.२ लघुकथा)
७. लाइफ इज व्हॉट यू मेक इट – प्रीती शेर्गाँय, शशी ८० रु. (एफ १.१ कादंबरी)
८. कॅन लव्ह हॅपन ट्वाइस? – रवींद्र सिंग पेंग्विन ९९ रु. (एफ १.१ कादंबरी)
९. लव्ह स्टोरीज् दॅट टच्ड माय हार्ट – पेंग्विन ११३ रु. (एफ १.२ कथा)
१०. रिव्होल्युशन २०२० – चेतन भगत, रूपा १२६ रु. (एफ कादंबरी)

जून २ ते ३० जुलै २०१३ च्या यादीत वरीलपैकी बहुतेक पुस्तके आहेत. इन्फर्नो (डॅन ब्राऊन) अँड द माउंटन एकोड (खालिद हुसैनी), दि अलकेमिस्ट (पॉवलो कोएलो) ही तीन पुस्तके नवी आली आहेत.

नील्सन स्कॅनमुळे भारतात जास्त विकल्या जाणाऱ्या इंग्रजी पुस्तकांची एक प्राथमिक कल्पना यावरून येऊ शकेल. यात प्रत्यक्ष उत्पन्नाचा समावेश पुढे होईल.

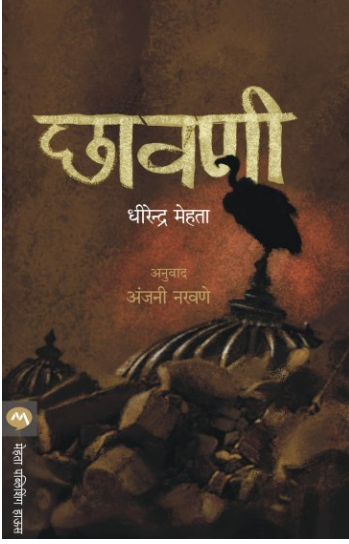
या उपक्रमाची व्याप्ती इतर प्रादेशिक भाषांपर्यंत वाढली तर वाचकांना ती फायदेशीर ठरेल. प्रकाशक-ग्रंथविक्रेत्यांनाही उपयुक्त ठरेल.

आपण या उपक्रमाचे स्वागत करायला हवे.

– शंकर सारडा

• मो. ९८२३२६१०२३

फर्स्ट रेट आणि सेकंड रेट असे साहित्याचे प्रकार डब्ल्यू एच ऑडेनने पाडले आहेत. दुय्यम साहित्य वाचताना वाचक म्हणतो, “असेच मलाही नेहमी वाटत आले आहे.” परंतु प्रथम श्रेणीचे साहित्य वाचताना वाचकाची भावना अशी होते की, “अरे, आतापर्यंत माझ्या मनात हे सारे काही आहे याची मला जाणीवच नव्हती. या पुस्तकाने अनुभवाकडे पाहण्याची वेगळी दृष्टी मला मिळाली. मला आता पूर्वीसारखे कधी वाटणार नाही.”

छावणी

मूळ लेखक धीरेन्द्र मेहता
अनुवाद अंजनी नरवणे

किंमत : २००/-रु.

पोस्टेज : ३०/-रु.

२६ जानेवारी, २००१. भुज.

आई-वडिलांचं छत्र नसलेला एक तरुण थोरल्या भावाच्या आणि वहिनीच्या वागण्याने उद्ध्वस्त झालेलं मन सावरायला मित्राकडे जातो, आणि तो बसमधून उतरत असतानाच प्रचंड मोठा भूकंप होतो -

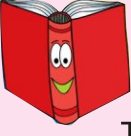
दीड मिनिट - हजारो निरपराध जिवांचे मरण... अनेक स्वप्न उराशी बाळगून कष्टानं उभी केलेली घरकुलं क्षणार्धात जमीनदोस्त...

कुणाचे पोटचे गोळे जमिनीत गाडले गेले; कुणाचे जीवनसाथी, कुणाची तरणीताठी मुलं, तर कोणाचं छत्र!

भक्कम वाटलेला आसरा जातो, आपली वाटणारी माणसंही जातात, तेव्हा माणसं कशी वागतात; त्यातून सावरताना, गुण-दोषांसकट त्यांचे मूळ स्वभाव कसे वर येतात; त्यातून मनुष्यस्वभावाचे वेगवेगळे पैलू कसे दिसू लागतात; यांचे प्रत्ययकारी चित्रण म्हणजे ही कादंबरी.

कुणीच 'आपलं' न राहिलेल्या, सर्वस्व गमावून बसलेल्या माणसांची ही कथा मानवी स्वभाव व मानवी अस्तित्व यांबद्दल भाष्य करते, नवी दृष्टी देते.

साहित्य वार्ता

* लोकमान्य टिळक सन्मान पुरस्कार

देशातील कोणताही विकास प्रकल्प पूर्ण होण्यासाठी वेळेचा काटेकोरपणा, कामातील एकात्मकता, व्यावसायिक गुणवत्ता आणि सामाजिक दायित्व ही चतुःसूत्री आवश्यक असल्याचे 'मेट्रोमॅन' डॉ. ई. श्रीधरन यांनी सांगितले. महत्वाकांक्षी कोकण रेल्वे आणि दिल्ली मेट्रो प्रकल्प यशस्वी होण्यामागे ही चतुःसूत्रीच पायाभूत असल्याचे त्यांनी उघड केले.

यंदाचे 'लोकमान्य टिळक सन्मान पारितोषिक' डॉ. श्रीधरन यांना देण्यात आले. या वेळी ट्रस्टचे अध्यक्ष डॉ. दीपक टिळक, राधा श्रीधरन, माजी आमदार उल्हास पवार आणि डॉ. रोहित टिळक उपस्थित होते. कोणताही प्रकल्प पूर्ण होण्यासाठी चार नैतिक मूल्ये जपणे आवश्यक आहे. वेळेचे काटेकोरपणे नियोजन केले पाहिजे. कारण विलंब झाला तर प्रकल्पाचा खर्च वाढतो. कामामध्ये एकात्मकतेची भावना असणे गरजेचे आहे. निर्णय घेताना त्यामध्ये पारदर्शकता दिसणे आवश्यक आहे. व्यावसायिक गुणवत्ता जपताना अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर केला पाहिजे. आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे सामाजिक दायित्व. समाजाच्या सहकार्यातूनच प्रकल्प पूर्ण होऊ शकतात, असे श्रीधरन यांनी स्पष्ट केले.

मुंबई, हैद्राबाद, बंगळुरु, चेन्नई, कोलकाता, जयपूर आणि कोची येथे मेट्रो प्रकल्प सुरू आहेत. पुण्यातील मेट्रो प्रकल्प पूर्ण होण्याची अपेक्षा डॉ. दीपक टिळक आणि उल्हास पवार यांनी व्यक्त केली.

* लोकमान्य टिळक सन्मान पुरस्कार

देशातील कोणताही विकास प्रकल्प पूर्ण होण्यासाठी वेळेचा काटेकोरपणा, कामातील एकात्मकता, व्यावसायिक गुणवत्ता आणि सामाजिक दायित्व ही चतुःसूत्री आवश्यक असल्याचे 'मेट्रोमॅन' डॉ. ई. श्रीधरन यांनी सांगितले. महत्वाकांक्षी कोकण रेल्वे आणि दिल्ली मेट्रो प्रकल्प यशस्वी होण्यामागे ही

चतुःसूत्रीच पायाभूत असल्याचे त्यांनी उघड केले.

यंदाचे 'लोकमान्य टिळक सन्मान पारितोषिक' डॉ. श्रीधरन यांना देण्यात आले. या वेळी ट्रस्टचे अध्यक्ष डॉ. दीपक टिळक, राधा श्रीधरन, माजी आमदार उल्हास पवार आणि डॉ. रोहित टिळक उपस्थित होते. कोणताही प्रकल्प पूर्ण होण्यासाठी चार नैतिक मूल्ये जपणे आवश्यक आहे. वेळेचे काटेकोरपणे नियोजन केले पाहिजे. कारण विलंब झाला तर प्रकल्पाचा खर्च वाढतो. कामामध्ये एकात्मकतेची भावना असणे गरजेचे आहे. निर्णय घेताना त्यामध्ये पारदर्शकता दिसणे आवश्यक आहे. व्यावसायिक गुणवत्ता जपताना अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर केला पाहिजे. आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे सामाजिक दायित्व. समाजाच्या सहकार्यातूनच प्रकल्प पूर्ण होऊ शकतात, असे श्रीधरन यांनी स्पष्ट केले.

मुंबई, हैद्राबाद, बंगळुरू, चेन्नई, कोलकाता, जयपूर आणि कोची येथे मेट्रो प्रकल्प सुरू आहेत. पुण्यातील मेट्रो प्रकल्प पूर्ण होण्याची अपेक्षा डॉ. दीपक टिळक आणि उल्हास पवार यांनी व्यक्त केली.

* साहित्यातील नवरसांची अपेक्षा

“विचारांचे जागतिकीकरण होताना पाश्चात्य समीक्षेकडे पाठ फिरवण्याची चूक मराठी समीक्षकांनी केली. द.भि. कुलकर्णी यांनी मात्र पाश्चात्य समीक्षेकडे पाठ फिरवली नाही. असे असले तरी त्यांनी कोणत्याही साहित्यसिद्धांताची बांधिलकी स्वीकारली नाही. स्वतःशीच बांधिलकी हे दभिंचे वेगळेपण आहे,” असे मत ज्येष्ठ समीक्षक डॉ. के.रं.शिरवाडकर यांनी व्यक्त केले.

डी.एस.कुलकर्णी फाउंडेशन, अक्षरधारा बुक गॅलरी आणि पुणेकर रसिक मित्र परिवारातर्फे ज्येष्ठ समीक्षक द.भि.कुलकर्णी यांनी ८०व्या वर्षात पदार्पण केल्यानिमित्त सत्काराचे आयोजन करण्यात आले होते.

शिरवाडकर म्हणाले, “पुष्कळ समीक्षक भारंभार लेखन करतात. पण दभिंचा मराठी वाचकावर कायमचा ठसा आहे. कोणत्याही साहित्यिक वर्तुळात शिरून प्रशंसेची देवाण-घेवाण करून मोठे होण्याच्या प्रवृत्तीपासून ते नेहमी दूर राहिले. समीक्षक सहसा नवीन लेखकांना स्वीकारत नाहीत. पण दभिंनी नवीन कवी आणि कादंबरीकारांचे स्वागत केले. त्यांची समीक्षा म्हणजे केवळ परिचय नसतो. त्यांची स्वतःची निश्चित दृष्टी लाभलेले ते सखोल विवेचन असते. याच कारणास्तव ते समीक्षक म्हणून अस्सल आणि अव्वल आहेत.”

मानवजातीला प्रवृत्ती व निवृत्ती या दोन टोकांमध्ये सुवर्णमध्य साधणे सहजी शक्य होत नाही, असे सांगून द.भि. म्हणाले, “कोणत्याही गोष्टीत कुठलेतरी एकच टोक

गाठायचे नसते, हे माझ्या लहानपणीच लक्षात येत गेले. हा सुवर्णमध्य ज्याचा त्याने शोधायचा असतो. केवळ प्राचीन किंवा केवळ अर्वाचीन साहित्याचे अनेक अभ्यासक मराठीत आहेत. साहित्याचा कालखंड किंवा त्यामागची जीवनप्रेरणा त्यांच्यासाठी महत्त्वाची असते. असा एकांगी विचार माझ्या मनात आला नाही. साहित्याची भाषा ही अर्थवलय्यांची भाषा असते. या अर्थवलय्यांमधून वैश्विक अनुभूतीचा प्रत्यय येतो.”

डॉ. कुलकर्णी म्हणाले, “साहित्यातील आंबट, तुरट, खारट, गोड असे रस चाखणारे लोक भोवताली फिरत होते. पण, मला त्यात रस नव्हता. मी साहित्यातील वेडा माणूस असल्याने माझी आकांक्षा नवरसांची होती. रौद्र, हास्य, वीर, शृंगार, करुण, अद्भुत शांत इत्यादी सर्व रसांची माझी अपेक्षा होती. आजवर मला वाचकांकडून कायम प्रेम, आदर मिळाले. त्यामुळे मी समाधानी आहे.” मानसी मागीकर यांनी सूत्रसंचालन केले.

* दुर्गाबाईचे पोर्ट्रेट ‘एशियाटिक’मध्ये

ज्ञानसाधनेचे आणि विद्वत्तेचे केंद्र असलेल्या मुंबईतील एशियाटिक सोसायटीच्या दरबार हॉलमध्ये ज्येष्ठ विदुषी दुर्गा भागवत यांचे प्रख्यात चित्रकार सुहास बहुलकर यांनी रेखाटलेले पोर्ट्रेट २ ऑगस्ट रोजी विराजमान झाले.

२६ नोव्हेंबर १८०४रोजी स्थापन झालेली एशियाटिक सोसायटी ५० वर्षांपेक्षा अधिक काळासाठी दुर्गाबाईचे दुसरे घरच होते. दिवसाचे आठ-दहा तास दुर्गाबाई ‘एशियाटिक’मधील आपल्या ठरलेल्या टेबलावर पुस्तकांच्या गराड्यात बुडालेल्या असत. त्यांच्यासमोर पुस्तकांचे एवढे ढीग जमलेले असत, की अनेकदा डोकावून बघितल्याशिवाय त्या दिसतही नसत. ‘लोकसाहित्याची रूपरेखा’पासून ‘वॉल्डनकाठी विचारविहार’पर्यंत त्यांच्या अनेक महत्त्वाच्या पुस्तकांनी ‘एशियाटिक’मध्येच आकार घेतला. वयाची ८० वर्षे उलटल्यावरही दुर्गाबाई न चुकता येत.

‘एशियाटिक’च्या काही मोजक्या मंडळींची पोर्ट्रेट्स एशियाटिकने आपल्या दरबार हॉलमध्ये लावली आहेत. एशियाटिकचे संस्थापक जेम्स मॅकिनतोश, समाजशास्त्रज्ञ भाऊ दाजी लाड, पहिले भारतीय पुरातत्त्वज्ञ भगवानलाल इंद्राजी, शिक्षणतज्ज्ञ जॉन विल्सन आदींचा समावेश आहे. जगन्नाथ शंकरशेट यांचाही संगमरवरी पुतळा ही ‘एशियाटिक’मध्ये आहे. याच मांदियाळीत दुर्गाबाईंचा समावेश झाला आहे.

* शोभा बोद्रे यांच्या मराठी पुस्तकाचा इंग्रजी अनुवाद प्रकाशन

एरवी इंग्रजी भाषेतून मराठीमध्ये अनुवाद होण्याची प्रक्रिया घडताना दिसत असली तरी, मूळ मराठी पुस्तकाचा इंग्रजी अनुवाद होण्याचे भाग्य शोभा बोद्रे यांना लाभले आहे. ‘रँडम हाऊस इंडिया’ या प्रकाशन संस्थेतर्फे त्यांच्या ‘नॉट ओन्ली पोटेल्स’ या

पुस्तकाच्या 'धंदा-हाऊ गुजरातीज डू बिझनेस' या अनुवादाच्या तिसऱ्या आवृत्तीचे २७ जुलै रोजी गुजराती उद्योजक श्याम संघवी यांच्या हस्ते प्रकाशन झाले.

शलाका वाळिंबे यांनी अनुवादित केलेल्या या पुस्तकाला गुजरातचे मुख्यमंत्री नरेंद्र मोदी यांची प्रस्तावना लाभली आहे.

* 'फिनिक्स झेप' पुस्तकाचे प्रकाशन

'समाजात असलेले प्रश्न पोलिसांना काम करताना तीव्रतेने जाणवतात. लेखक हे प्रश्न लिखाणातून मांडतात. वाचकांनी पुस्तकांतून या समस्या जाणून घ्याव्या. त्यांचा विचार करावा आणि चांगल्या पुस्तकांतून प्रेरणा घ्यावी, असे मत पुण्याचे पोलिस आयुक्त गुलाबराव पोळ यांनी नंदिनी प्रकाशनाच्या 'फिनिक्स झेप' या पुस्तकाचे प्रकाशन करताना व्यक्त केले. 'फिनिक्स पक्ष्याप्रमाणे विपरीत परिस्थितीतून झेप घेत उभ्या राहणाऱ्या महिलेने दिलेली लढत यात चितारण्यात आली आहे,' असे लेखक अशोक देशपांडे यांनी सांगितले.

* सुपर कम्प्युटरच्या शर्यतीत ऑस्ट्रेलिया

ऑस्ट्रेलियाने सर्वाधिक शक्तिशाली अशा 'रायजिन' या सुपर कम्प्युटरचे कॅनबेरा येथे अनावरण केले. 'रायजिन' हे जपानी नाव असून, त्याचा अर्थ ढग आणि पावसाची देवता असा आहे. या कम्प्युटरची निर्मिती करण्यासाठी ४ कोटी ५२ लाख अमेरिकन डॉलर खर्च आला असून, त्याच्या वापरासाठी दरवर्षी एक कोटी ८५ लाख डॉलर खर्च येणार आहे.

ऑस्ट्रेलियन नॅशनल युनिव्हर्सिटीमध्ये 'रायजिन'चे अनावरण करण्यात आले. हा जगातील २७ वा सर्वाधिक शक्तिशाली सुपर कम्प्युटर आहे. सात अब्ज लोक एकूण २० वर्षांत करतील इतका हिशेब एका तासात करण्याची क्षमता या कम्प्युटरमध्ये आहे.

'रायजिन'चा आकार हा एखाद्या सर्वसाधारण घरापेक्षाही मोठा आहे. यामध्ये एकूण ५७ हजार प्रोसेसरस आहेत. 'रायजिन'ची मेमरी १६० टेराबाइट असून, ती जवळपास ४० हजार पीसीतील मेमरी बरोबर आहे. याची डिस्क स्पेस दहा हजार टेराबाइट असून, ती दहा हजार पीसीतील डिस्क स्पेस इतकी आहे, असा दावा संशोधक डॉ. लिंडसे बोटन यांनी केला. 'रायजिन'मुळे ऑस्ट्रेलियासाठी विज्ञान आणि संशोधनाचे नवे दरवाजे उघडतील, असा विश्वासही त्यांनी व्यक्त केला.

'सी डॅक'ने विकसित केलेला 'परम युवा टू' हा भारताचा सुपर कम्प्युटर 'सुपर' आहे. जगातील पहिल्या पाचशे सुपर कम्प्युटरमध्ये या 'परम युवा टू'चे ६९ वे स्थान आहे. 'परम युवा टू'चा वेग हा दहा पटीने वाढवून ५२४ टेराफ्लॉप करण्यात आला आहे. सी-डॅक'ने १९९१ मध्ये पहिला सुपर कम्प्युटर विकसित केला होता.

* इच्छामरण

‘इच्छामरण हा तृप्त जीवनानंतर पूर्ण विचारांती घेतलेला निर्णय असतो. वृद्धापकाळात हळूहळू गुणवत्तापूर्ण जीवनाचा उतार सुरू होतो. जन्म माणसाच्या हाती नसला तरही संपूर्ण विचारांती निकोप भावनेने मृत्यू स्वीकारायला कुणाची हरकत नसावी.’ असे मत ज्येष्ठ सामाजिक कार्यकर्त्या विद्या बाळ यांनी व्यक्त केले.

ज्येष्ठ संगीतकार भास्कर चंदावरकर यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ आयोजित व्याख्यानात विद्याताई म्हणाल्या, ‘गुणवत्तापूर्ण जीवन हा प्रत्येकाचा हक्क आहे. परावलंबित्वाने आत्मविश्वास कमी होतो. त्यामुळे जगण्याच्या गुणवत्तेला टिकवत समाधानाने मृत्यूचे स्वागत करण्याचा इच्छामरण हा एक मार्ग आहे.’

‘इच्छामरणाबरोबरच जगण्याचे इच्छापत्र हा विषयदेखील महत्त्वाचा आहे. या इच्छापत्राला कायदेशीर मान्यता देण्यात यावी. यात संबंधित व्यक्तीने आपले नाव, वय, वैद्यकीय इतिहास आणि भविष्यात गंभीर रोग उद्भवल्यास करावयाचे उपचार लिहून ठेवावेत आणि त्याची माहिती कुटुंबीयांना आणि डॉक्टरांना द्यावी,’ असे बाळ यांनी सांगितले.

मृत्यू ही प्रत्येकाच्या आयुष्यातील अटळ गोष्ट आहे. मोठ्या माणसांनाच या गोष्टीचे भय असल्याने लहान मुलांनाही त्या घटनेपासून दूर ठेवले जाते. त्याऐवजी निकोप दृष्टिकोन बाळगत निकोप भावनेने मृत्यू स्वीकारणे आवश्यक आहे, असे विद्या बाळ यांनी सांगितले.

* मोदींच्या नावे अँड्रॉइड ‘स्मार्टनमो’ ब्रँड

गुजरातचे मुख्यमंत्री नरेंद्र मोदी यांची लोकप्रियता ‘कॅश’ करण्याचे नवनवे फंडे वापरण्याची चढाओढसुरू असतानाच त्यांचे काही चाहते आता ‘स्मार्टनमो’ या ‘ब्रँड’खाली ‘अँड्रॉइड’ फोन लाँच करणार आहेत.

केवळ व्यवसाय म्हणून नव्हे, तर मोदीविषयी वाटणाऱ्या आदराच्या आणि समर्पणाच्या भावनेतून आपण ही योजना प्रत्यक्षात आणत असल्याचे ‘स्मार्टनमो’ समूहाच्या संचालकांनी स्पष्ट केले. समूहाच्या संचालकांमध्ये गुजरातमधील उद्योजकांचा समावेश आहे. ‘नमो’ या नावाने मोदी सोशल नेटवर्किंग जगतात प्रसिद्ध आहे. त्याकरिता कंपनीने ‘नेक्स्ट जनरेशन अँड्रॉइड मोबाइल ओडिसी’ (नमो) असे स्वतःचे नामकरण केले आहे. साध्या ‘अँड्रॉइड’ मोबाइलव्यतिरिक्त मोदींची स्वाक्षरी असणारे ‘लिमिटेड एडिशन’ मोबाइलही लाँच करण्यात येणार आहेत. या मोबाइलचे डिझाइन मोदी यांना दाखवून त्यांची संमती घेतली जाणार आहे. लवकरच समूहातर्फे गुजरातमध्ये मोबाइल उत्पादन प्रकल्प उभारण्यात येणार असल्याची माहिती कंपनीचे प्रवक्ते अमित देसाई यांनी

दिली. उत्पादनाच्या पहिल्या टप्प्यात १६,००० रुपये किंमतीचा 'स्मार्टफोन' लॉंच करण्यात येणार आहे.

* ज्ञानकोशकारांच्या कादंबऱ्या नव्याने वाचक भेटीला...

ज्ञानकोशाची निर्मिती करून मराठी भाषेसाठी अनमोल योगदान दिलेले श्रीधर व्यंकटेश तथा ज्ञानकोशकार केतकर यांच्या दुर्लक्षित राहिलेल्या सात कादंबऱ्या पद्मगंधा प्रकाशनाने नव्या रूपात वाचकांच्या भेटीला आणल्या आहेत.

मराठी भाषेच्या वृद्धीसाठी महान कार्य करणारे केतकर हैदराबादमध्ये झालेल्या १९३१ सालच्या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष होते. ज्ञानकोशासह त्यांनी इतर वैविध्यपूर्ण लेखन केले होते. 'भारतीय जातिसंस्थेचा इतिहास' हा संशोधन ग्रंथ परदेशातही ख्याती पावला होता. तसेच त्यांच्या 'गोंडवनातील प्रियंवदा', 'ब्राह्मणकन्या', 'गावसासू', 'विचक्षणा', 'परागंदा', 'आशावादी', 'भटक्या' या सात कादंबऱ्याही प्रकाशित झाल्या होत्या.

* मुंबई, वाटेगाव येथे होणार अण्णा भाऊ साठे स्मारक

अण्णा भाऊ साठे यांचे भव्य स्मारक त्यांचे जन्मगाव वाटेगाव येथे आणि मुंबई येथे उभारण्यात येणार असल्याची घोषणा सरकारच्या वतीने उच्च व तंत्रशिक्षण मंत्री राजेश टोपे यांनी विधानसभेत केली. त्याचबरोबर अण्णा भाऊ साठे, शाहू महाराज, महात्मा फुले यांच्या साहित्याचे प्रकाशन वेगाने करणार असल्याचेही त्यांनी सांगितले. अण्णा भाऊ साठे यांचे समग्र साहित्य प्रकाशित व्हावे, अशी मागणी तारांकित प्रश्नाद्वारे माजी मंत्री लक्ष्मण ढोबळे, नाना पटोले यांनी केली होती. त्यावर राज्यमंत्री डी.पी.सावंत म्हणाले, की अण्णा भाऊंचे साहित्य प्रकाशित करण्यासाठी ग्रंथ समितीची स्थापना केली जाणार आहे.

* अपडेटेड जेली बिन

'गुगल' कंपनीने नुकताच 'नेक्सस७' टॅब्लेट आणि मोबाइल ऑपरेटिंग सिस्टिमचे नवे व्हर्जन '४.३ जेली बिन' लॉंच केले आहे.

इंटरनेटचा अॅक्सेस हा मुलांसाठी मर्यादित कसा ठेवावा या चिंतेतून पालकांना मुक्त करण्यासाठी गुगलने अॅड्रॉइच्या नव्या व्हर्जनमध्ये कोम ब्राऊजर डिसेबल करण्याची तरतूद केली आहे. मात्र, पोर्न ब्लॉक करण्याचा फिल्टर यात नाही. अॅड्रॉइड ४.३ ब्लू टूथ स्मार्ट आणि एव्हीआरसीपी मानांकन पूरक आहे.

अॅड्रॉइडवर काही लाख ॲप्लिकेशन्स उपलब्ध आहेत. मात्र, ॲप डाऊनलोड करताना व्हायरस येण्याची शक्यता अधिक असते. अॅड्रॉइडच्या नव्या व्हर्जनमध्ये ॲप

डाऊनलोड केल्यास गुगलकडे उपलब्ध डाटाबेसमधून व्हायरस स्कॅनिंग केले जाते. त्यामुळे डाऊनलोड केलेल्या ॲपमध्ये व्हायरस आहे का, याची कल्पना येते.

यात 'डीआरएम फीचर'चा समावेश करण्यात आला आहे. त्यामुळे उच्च दर्जाच्या व्हिडिओचे स्ट्रीमिंग चांगले होऊ शकते. यू ट्यूबवरील व्हिडिओसह अन्य प्रकारचे व्हिडिओ टूब्लेट, फोनच्या स्क्रीनवर 'एचडीटीव्ही' सारखे दिसण्यास मदत होते.

'गुगल'ने ॲड्रॉइड जेलीबीनचे ४.३ हे नवे वर्जन विकसित करताना अनेक गोष्टी लक्षात घेतल्यामुळे ॲड्रॉइड डिव्हाइस वापरणाऱ्यांना अधिक चांगला अनुभव मिळेल, अशी अपेक्षा आहे.

* फुकट 'ॲप्स'ची किंमत भारी

कुठलीही गोष्ट मोफत मिळत असेल, तर सर्वांच्या तिच्यावर उड्या पडतात. पण या मोफत गोष्टींसाठी आपल्याला केवढी मोठी किंमत मोजायला लागते, हे बहुतांश जणांच्या लक्षातच येत नाही. गुगल, याहू ई-मेल सेवा मोफत पुरवतात. पण त्या बदल्यात ते यूजर्सवर जाहिरातींचा मारा करतात. आता तर या कंपन्यांनी यूजर्सचे मेल, सर्फिंग केलेल्या साइट्सच्या आधारे त्यांच्या आवडीनिवडी लक्षात घेऊन जाहिराती देणे सुरू केले आहे. या पद्धतीने फ्री ॲप्सही यूजर्सकडून काही छुपी किंमत वसूल करित आहेत.

ॲप्स तयार करणाऱ्या प्रत्येक कंपनीला मोफत ॲप पुरविणे शक्य नसते. काही कंपन्या यूजर बेस वाढविण्यासाठी, अधिकाधिक लोकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी, ब्रँड व्हॅल्यू वाढवण्यासाठी मोफत ॲप पुरवतात. छोट्या कंपन्यांना मात्र, त्यातून उत्पन्न मिळणं गरजेचे असते. या कंपन्या त्यासाठी जाहिरातींची मदत घेतात. या जाहिराती सुरुवातीला त्रासदायक वाटत नसल्या तरी, त्या तुमच्या इंटरनेटचे पॅकेज घटवत असतात. या माध्यमातून तुमच्यावर 'मालवेअर'चा हल्ला होऊ शकतो. गुगल प्लेवरील ७४ टक्के ॲप्सच्या माध्यमातून मालवेअरचा हल्ला होतो, असे 'मॅकॲफी'चा अहवाल सांगतो.

त्यातल्या त्यात सुरक्षेची बाब म्हणजे, गुगल प्लेसारख्या प्लटफॉर्मवरून मिळणारे ॲप तुलनेने सुरक्षित असतात. कारण या कंपन्यांकडून ॲप्स उपलब्ध करून देण्याआधी काही सुरक्षा चाचण्या घेतल्या जातात. या चाचण्यांवर ते पात्र ठरले नाहीत, तर गुगल ते नाकारते. मग हे ॲप्स इतर वेबसाइटवर उपलब्ध होतात. त्यामुळे अनेक ॲड्रॉइड डिव्हाइसमध्ये गुगल प्ले व्यतिरिक्त इतर पर्यायांमधून तसेच अश्लील, ऑफर्स देणारे, विशेष माहिती नसलेल्या कंपन्यांचे, किंवा अनावश्यक परवानग्या मागणारे ॲप्स इन्स्टॉल न करणे हा पर्याय होऊ शकतो.

* जैन समाजाला अल्पसंख्याकाचा दर्जा हवा

जैन धर्म आणि जैन समाजाला स्वतंत्र धर्म व अल्पसंख्याक समाज म्हणून दर्जा

मिळावा मागणी होत आहे. जैन धर्म अवैदिक असून, त्याच्या धार्मिक, सामाजिक चालीरीती कायदे भिन्न असल्यामुळे, जैन धर्माला आणि समाजाला अल्पसंख्याक म्हणून मान्यता मिळावी असे निवेदन गेल्या २० वर्षांपासून घटना समितीला देण्यात येत आहे. राष्ट्रीय अल्पसंख्याक आयोग कायद्यात धर्म व समाज अल्पसंख्याक ठरविण्याचे निकष स्पष्ट केलेले नाहीत; परंतु कलम २ (क) अन्वये अल्पसंख्याक म्हणजे केंद्र सरकारने अधिसूचित केलेला समाज अल्पसंख्याक असे म्हटले आहे. त्यामुळे जैन समाजावर अन्याय झाला आहे.

मनुष्यबळ विकास मंत्रालयातर्फे राष्ट्रीय अल्पसंख्याक समितीच्या शिक्षणाविषयीच्या ठरावामध्ये १९८१च्या एकूण लोकसंख्येनुसार १७.४ टक्के समाज अल्पसंख्याक आहे. त्यात इतर समाजांप्रमाणेच जैन समाजाचा उल्लेख असून, तो ०.५ टक्के आहे. २३ ऑक्टोबर १९९३ रोजी लागू केलेल्या अल्पसंख्याक आयोग कायद्यान्वये काढलेल्या अधिसूचनेप्रमाणे मुस्लिम, बौद्ध, शीख, ख्रिश्चन व पारसी यांना अल्पसंख्याक म्हणून घोषित करण्यात आले. जैन समाजाचा त्यात उल्लेख नाही.

राष्ट्रीय अल्पसंख्याक आयोगाने १९९४ मध्ये चार निकषांच्या आधारे जैन समाजाला अल्पसंख्याक दर्जा द्यावा अशी सरकारकडे शिफारस केली. त्यामध्ये घटनात्मक तरतूद, आजपर्यंतचे न्यायालयाचे निर्णय, हिंदू व जैन धर्मातील मूलभूत व तात्विक फरक आणि जैनांची देशातील लोकसंख्या यांचा समावेश होता. अल्पसंख्याक आयोगाने दोनदा शिफारशी करूनदेखील सरकारने त्याकडे दुर्लक्ष केले. त्यामुळे दक्षिण भारत जैन सभेने १९९७ मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयात याचिका दाखल केली. त्या वेळी सरकारकडून कोणीही उपस्थित न राहिल्याने न्यायालयाने जैन समाजाला अल्पसंख्याक म्हणून दर्जा देण्यासंदर्भात सूचना केल्या. त्यानंतरही सरकारने निर्णय न घेतल्याने पुन्हा १९९८ मध्ये दुसरी याचिका दाखल केली. त्या वेळी सरकारने बाजू मांडली. त्यामध्ये घटनेच्या कलम ३० अन्वये अल्पसंख्याकाची व्याख्या व निकष काय असावेत, असा प्रश्न टी. एम.ए. पै फाउंडेशन खटल्यामध्ये उपस्थित केला गेला आहे. ते ठरविण्यासाठी ११ सदस्यीय अप्पेक्स कोर्ट नेमण्यात आले पण त्याचा निर्णय होणे बाकी आहे. तसेच जैन समाजाला अल्पसंख्याक दर्जा देऊ नये म्हणून काही निवेदने आयोगाकडे आली असून, ती विचारात घेऊन सरकारला याविषयी निर्णय घ्यावा लागेल, असे म्हणून ही याचिका फेटाळण्यात आली.

फेरयाचिकेवर २९ एप्रिल २००४ रोजी अल्पसंख्याक दर्जा देण्याबाबत केंद्र सरकारने चार महिन्यांच्या आत निर्णय घ्यावा, अशी सूचना न्यायालयाने केली. दरम्यान अप्पेक्स कोर्टाचा निकाल लागला आणि त्यानुसार आपापल्या राज्यांतील जैन समाजाला अल्पसंख्याक म्हणून दर्जा देण्याचे सुचविण्यात आले. त्यानुसार जैन समाजाची लोकसंख्या ४२ लाख होती. त्यांपैकी ११ राज्यांतील ३४ लाख म्हणजे ८२ ते ८५

टक्के जैन समाज अल्पसंख्याक झाला.

सर्व बाजू जैन समाजाला राष्ट्रीय अल्पसंख्याकाचा दर्जा देण्यासाठी अनुकूल असतानाही तो देण्यास केंद्र सरकार टाळाटाळ करीत आहे अशी भावना व्यक्त केली जात आहे.

* **‘बाळगुणी रमले सारे...’**

‘डॉ. ग. प्र. प्रधान आणि एस. एम. जोशी यांचे शिष्य, जनवाणी साप्ताहिकाचे संपादक डॉ. बाळ मालेगावकर यांनी संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ आणि गोवा मुक्ती संग्रामात युवकांना सोबत घेऊन ‘माणूस’ घडविण्याचे महत्त्वपूर्ण कार्य केले,’ असे मत ज्येष्ठ समाजवादी नेते भाई वैद्य यांनी मालेगावकर यांच्या ‘बाळगुणी रमले सारे’ या पुस्तकाचे लिखित प्रकाशन करताना व्यक्त केले.

* **‘श्राद्धमंजिरी’चे प्रकाशन**

१२५ वर्षे संस्कृतच्या संवर्धनाचे कार्य करणाऱ्या आनंदाश्रम संस्थेतर्फे ‘श्राद्धमंजिरी’ आणि ‘पश्चालम्भमीमांस’या पुस्तकांचे पुनर्प्रकाशन कल्याणी नामजोशी यांच्या हस्ते झाले. डॉ. सरोजा भाटे, आनंदाश्रमचे मुख्य विश्वस्त वंसत आपटे, अपर्णा आपटे, विनीता आपटे, दिलीप आपटे, आदी उपस्थित होते.

* **ज्येष्ठ चरित्रलेखक सविता भावे – नाबाद ८०**

“मी निर्मिलेल्या साहित्यातून इतरांनी प्रेरणा घेऊन ते पुढे वाढवावे. माझ्या लेखनसाहित्याचा आदर करीत आज झालेल्या गौरवाने मी भारावलो आहे. त्यामुळे लेखनाचा उत्साह आणखीच वाढला आहे.” अशी भावना ज्येष्ठ चरित्रलेखक सविता भावे यांनी व्यक्त केली.

‘दी फर्ग्युसनियन्स’तर्फे अस्थिरोगतज्ज्ञ डॉ. के. एच. संचेती यांच्या हस्ते त्यांचा सत्कार करण्यात आला.

ज्येष्ठ उद्योजक अभय फिरोदिया, रयत शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष रावसाहेब शिंदे, अॅड. विजय सावंत, सूत्रसंचालक सुधीर गाडगीळ या वेळी उपस्थित होते. भावे यांच्या पुस्तकांच्या मुखपृष्ठांचा संग्रह असलेल्या स्मरणिकेचेही प्रकाशन करण्यात आले.

* **संदीप वासलेकर यांची खंत**

“देशातील खासगी उद्योगांकडे ‘आयपीएल’चे संघ विकत घेण्यासाठी पैसे आहेत; पण मूलभूत संशोधनातील संस्था उभारण्यासाठी पैसे मिळत नाहीत,” अशी खंत ‘स्ट्रॅटेजिक फोरसाइट ग्रुप’चे संस्थापक संदीप वासलेकर यांनी व्यक्त केली. देशाच्या प्रगतीसाठी मूलभूत संशोधनाची गरज असताना टाटांनंतर एकाही खासगी उद्योजकाने

याकडे लक्ष दिले नसल्याचे त्यांनी नमूद केले.

एस. पी. कॉलेजच्या शताब्दीनिमित्त आयोजित व्याख्यानमालेत त्यांनी 'फ्युचर ऑफ नॉलेज' यावर आपले विचार मांडले. एस. पी. कॉलेजचे प्राचार्य डॉ. दिलीप शेट यांनी प्रास्ताविक केले. अॅड. जयंत शाळीग्राम यांनी स्वागत केले.

बॉक्सिंगमध्ये विशेष कामगिरी केलेल्या कॉलेजच्या चंदा उडणशिवे या विद्यार्थिनीचा वासलेकर यांच्या हस्ते सत्कार झाला.

'मूलभूत संशोधनासाठी सरकारी पातळीवर चांगले प्रयत्न झाले; पण ते पुरेसे नाहीत. चीनकडे २० पेटाफ्लॉपचे ५ सुपर कम्प्युटर आहेत. आपल्याकडच्या सुपर कम्प्युटरची क्षमता मात्र त्याच्या १/१०० आहे. आपल्याकडे तांत्रिक क्षमता आहे; २५०० कोटी रुपयांचा सरकारी निधी आहे. पण मूलभूत संशोधन करणाऱ्या संस्था नाहीत,' अशी खंत वासलेकर यांनी व्यक्त केली.

जगात युद्ध होईल का, याचा अंदाज बांधणारे एक अनोखे सूत्र जगातील १४८ देशांतील संशोधकांच्या साहाय्याने तयार करण्यात आले असून, २३ सप्टेंबरला ते युनायटेड नेशन्सकडे सुपूर्द केले जाणार आहे,' असे त्यांनी सांगितले.

एस. पी. कॉलेजने शताब्दीनिमित्त इतर शैक्षणिक, संस्थांशी सहकार्य करून १०० लोकांना मूलभूत संशोधन करता येईल, असा उपक्रम राबवावा असे आवाहन त्यांनी केले.

* एनएसडीच्या संचालकपदी प्रा. वामन केंद्रे यांची निवड

नवी दिल्ली येथील नॅशनल स्कूल ऑफ ड्रामाच्या संचालकपदी अखेर महाराष्ट्रातील ज्येष्ठ रंगकर्मी आणि मुंबई विद्यापीठाच्या अकॅडमी ऑफ थिएटर आर्ट्सचे संचालक प्रा. वामन केंद्रे यांची निवड झाली आहे.

देशातील अत्यंत प्रतिष्ठेच्या मानल्या जाणाऱ्या नॅशनल स्कूल ऑफ ड्रामाच्या संचालकपदासाठी कर्नाटकातील ज्येष्ठ अभिनेत्री अरुंधती नाग, काश्मीरमधील नाट्यकर्मी अब्दुल लतिफ खटाणा यांची ही नावे चर्चेत होती.

नाट्यकर्तृत्व आणि नाट्यप्रशिक्षणाचा प्रदीर्घ अनुभव तसेच अकॅडमी ऑफ थिएटर आर्ट्समधील प्रशासनाचा दहा वर्षांचा अनुभव प्रा. केंद्रे यांच्या गाठीशी होता. त्यामुळे त्यांचे पारडे निश्चितच जड होते.

एनएसडीचेच स्नातक असलेल्या प्रा. वामन केंद्रे यांनी 'झुलवा', 'एक झुंज वाऱ्याशी', 'नातीगोती', 'चार दिवस प्रेमाचे', 'म्युझिकल 'ती फुलराणी', 'प्रेमपत्र', 'रणांगण', 'राहिले दूर घर माझे', 'मोहनदास' आदी अनेक गाजलेल्या नाटकांचे दिग्दर्शन केले आहे. संस्कृत नाटककार भासलिखित 'मध्यम व्यायोग' हे नाटक त्यांनी प्रथम त्याच नावाने आणि नंतर आपल्या 'रंगपीठ' संस्थेतर्फे त्याचा 'प्रिया बावरी' (मराठी), 'मोहे पिया' (हिंदी) आणि 'ओ माय लव्ह' (इंग्रजी) असा त्रिभाषिक प्रयोगही

सादर केला. नॅशनल स्कूल ऑफ ड्रामासाठी त्यांनी 'लडी नजरीया', 'जानेमन' ही नाटक दिग्दर्शित केली आहेत. एक उत्तम नाट्यप्रशिक्षक म्हणून त्यांचे नाव आदराने घेतले जाते. राज्य शासनासह अनेक महत्वाचे पुरस्कार त्यांना लाभले आहेत. अलीकडेच त्यांना कला क्षेत्रातील सर्वोच्च मानला जाणारा संगीत नाटक अकादमी पुरस्कारही प्राप्त झाला होता.

गेली दहा वर्षे मुंबई विद्यापीठातील अकॅडमी ऑफ थिएटर आर्ट्सच्या स्थापनेपासून प्रा. वामन केंद्रे हे त्याच्या संचालकपदाची धुरा सांभाळत आहेत. या विभागाला राष्ट्रीय तसेच आंतरराष्ट्रीय स्तरावर प्रतिष्ठा मिळवून देण्यात त्यांचा मोलाचा वाटा आहे. त्यांच्या नेतृत्वाखाली अकॅडमी ऑफ थिएटर आर्ट्सने अनेक राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय नाट्यमहोत्सव तसेच जागतिक स्त्री-नाटककारांच्या परिषदेचे यशस्वीरीत्या आयोजन केले आहे.

'एनएसडी'च्या गेल्या साठ वर्षांच्या इतिहासात पहिल्यांदाच संचालकपदी मराठी रंगकर्मीची निवड झाली आहे ही नक्कीच आनंदाची आणि अभिमानाची बाब आहे. 'नाटक' या विषयात कोणाला अभ्यास, संशोधन करून विशेष प्रावीण्य मिळवायचे असेल तर दुर्दैवाने तशी सोय आपल्या देशात नाही.

'एनएसडी'मध्ये नाटक या विषयातील राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे प्रशिक्षण, मिळावे यासाठी प्रयत्न करणार असल्याचे त्यांनी सांगितले.

* सामाजिक भान देणारी 'कन्या महाराष्ट्राची'

नारी समता मंचाचा 'कन्या महाराष्ट्राची' हा पुरस्कार पंढरपूरच्या मंगला शहा यांना रेणू गावस्कर यांच्या हस्ते देण्यात आला. पुरस्काराचे स्वरूप दहा हजार रुपये आणि सन्मानपत्र असे आहे. गेली अकरा वर्षे मंगलाताईची 'प्रभा हिरा प्रतिष्ठान' ही संस्था एड्सग्रस्त अनाथ मुलांचा प्रेमाने सांभाळ करते आहे. मुलांचे आरोग्य, शिक्षण या विषयी मंगलाताई अतिशय जागरूकपणे लक्ष ठेवतात. पत्र्याच्या शेडमध्ये सुरू झालेल्या या संस्थेला स्वतःची जागा मिळवून देण्याचे महत्वाचे काम मंगलाताईनी केलं आहे.

वेश्यावस्तीत जाऊन एच.आय.व्ही. बाधित महिलांचे आधारगट स्थापन करून मंगलाताई त्या महिलांच्या कार्यशाळा आयोजित करतात. एड्सविषयी प्रबोधन करण्यासाठी पथनाट्यांचा प्रभावी उपयोग करतात. महिलांच्या स्वयंपूर्णतेसाठी टाकाऊतून टिकाऊ वस्तूंचे उत्पादन आणि विक्री - महिलांमध्ये वाचनाची आवड वाढविण्यासाठी शब्दशिल्प वाचनालय, पन्नास मुले व सात महिलांचे हॉस्टेल वगैरे उपक्रम संस्था राबवते. भविष्यात ५०० बालकांसाठी निवासी प्रकल्प उभारण्याचे त्यांचे स्वप्न आहे.

भारतीय स्वातंत्र्याच्या सुवर्ण महोत्सवानिमित्त नारी समता मंच, कालनिर्णय आणि अभिजित वर्दे यांनी संयुक्तपणे 'डॉर्ट्स ऑफ महाराष्ट्र' हे अतिशय आकर्षक पुस्तक

प्रकाशित केले. त्यात साहित्य, कला-क्रीडा, राजकारण आदी विविध क्षेत्रात शिखरांवर असणाऱ्या पंचाहत्तर महिलांच्या छोटेखानी मुलाखती आहेत. ९ वर्षांची जलतरणपटू रुपाली रेपाळे ते ९० वर्षांच्या सामाजिक, शैक्षणिक क्षेत्रातल्या कार्यकर्त्या गंगूताई पटवर्धन, असा मोठा पट या पुस्तकात उलगडून दाखवला आहे. अभिजित वर्दे यांची उत्कृष्ट छायाचित्रे हे या पुस्तकाचे खास वैशिष्ट्य आहे. या अनोख्या पुस्तकाच्या विक्रीतून जमा झालेल्या पैशांच्या व्याजातून 'कन्या महाराष्ट्राची' हा पुरस्कार दिला जातो.

१९८२ पासून नारी समता मंच स्त्री प्रश्नावर सातत्याने काम करते आहे. या संघटनेच्या स्थापनेपासून स्त्रियांसोबत पुरुषांचाही कामात सहभाग आहे. स्त्रियांसाठी 'बोलत्या व्हा केंद्र' ते आता २००८ पासून 'पुरुष संवाद केंद्र' असा मंचाचा प्रवास आहे. कातकरी मुलांसाठी खेळघर, समुपदेशन केंद्र, भोर येथील पुरुषांमध्ये जाणीव जागृती प्रकल्प असे काम सुरू आहे.

* तंत्रज्ञानाची पुढची झेप कशी असेल?

तंत्रज्ञानामुळे आतापर्यंत दररोजच्या आयुष्यात खूप बदल झाले आहेत. बदलांची ही प्रक्रिया अशीच सातत्याने सुरू राहणार आहे. जगणं अधिकाधिक सोपं करण्याच्या दृष्टीने सध्या तज्ज्ञांचे प्रयत्न सुरू आहेत. आगामी पाच-दहा वर्षांत आपल्या आयुष्यात काही संशोधनात आमूलाग्र बदल घडवून आणू शकतील. नवनवीन तंत्रज्ञान आणि समजातील ट्रेंड्स यावरून हा अंदाज व्यक्त करण्यात आला आहे.

दृष्टी : सध्या गुगलचे गॉगल्स अॅप फोटोतील गोष्टी ओळखून त्यांची माहिती देते. पण येत्या दशकाअखेर कम्प्युटर केवळ छायाचित्रांवरून ओळख पटविणार नाही, तर मानवाप्रमाणे पिक्सेलनुसार समोरची गोष्ट ओळखू शकेल. उदाहरणार्थ, भविष्यात लाल सिग्नल पाहून थांबायचे आहे, हे कम्प्युटरला कळेल किंवा एखाद्या व्यक्तीला कोणते कपडे योग्य दिसतात, हे तो सांगू शकेल. वस्त्रोद्योगात सध्या अधिकाधिक ऑनलाइन ग्राहकांना आकर्षित करण्यासाठी या तंत्राचा उपयोग सुरू आहे. हे तंत्रज्ञान वैद्यकीय क्षेत्रासाठी खूप फायदेशीर ठरेल. त्यामुळे अगदी निरोगी पेशी आणि दूषित पेशी यामधील फरक ओळखता येऊ शकेल, असे तज्ज्ञ सांगतात.

स्पर्श : गेल्या कित्येक दशकांपासून यंत्रांना स्पर्श आणि संवेदनांची जाणीव व्हावी, यासाठी तज्ज्ञांचे प्रयत्न सुरू आहेत. त्यांना लवकरच यश मिळेल अशी चिन्हे आहेत. टचस्क्रीन मोबाइल, टॅबलेट ही त्याचीच सुरुवात आहे. सध्या इन्फ्रारेड, प्रेशर सेन्सिटिव्ह तंत्रज्ञानाचा वार करून स्पर्शावर ओळखणे यांसारख्या गोष्टींवर संशोधन सुरू आहे. त्यामुळे भविष्यात कम्प्युटर कापडाला स्पर्श करून त्यांचा प्रकार किंवा त्वचेला स्पर्श करून निदान करू शकेल.

गंध : एखादा वास घेऊन तो फुलाचा आहे की कृत्रिम, हे ओळखणे लवकरच

कम्प्युटरला शक्य होणार आहे. त्यामुळे अगदी स्क्रीनवर पाहून चमचमीत खाद्यपदार्थांचा गंध सामावून घेणे शक्य होईल. एखाद्या व्यक्तीच्या शरीरातून येणारा गंध, श्वासातील विविध घटक आणि शारीरिक हालचालींवर यंत्राच्या साह्याने दमा, डायबिटीस, फिट्स येणे, किडनीतील बिघाड वगैरे आजारांचे निदान डॉक्टर करू शकतील. सध्या डिजीसेंट आणि ट्रायसेनएक्स या कंपन्या कम्प्युटरला जोडल्यावर गंध तयार करणारे उपकरण तयार करत आहेत. डिजीसेंटने केमिकल स्ट्रक्चरच्या आधारे हजारो गंध एकत्र केले असून सेंट स्पेक्ट्रमच्या आधारे त्याच्या डिजिटायझेशनचे काम सुरू आहे. जेणेकरून कम्प्युटर गंध ओळखू शकेल. आयबीएमही सेन्सरच्या आधारे परिसरातील केमिकल्स गोळा करण्याचे तंत्र विकसित करत आहे. त्यावरून साफसाफई झाली आहे का, प्रदूषण किती आहे याचा अंदाज येऊ शकेल. सध्या पर्यावरणातील परिस्थितीचा आढावा घेण्यासाठी किंवा दुर्मिळ कलाकृती जतन करण्यासाठी आयबीएम या तंत्राचा वापर करत आहे.

चव : विविध पदार्थातील मुळ घटकांच्या मॉलिक्युल्सची चाचणी करून, मानवी मनाला आवडणारी चव आणि गंध यांचा संयोग साधून चव ओळखण्याचे तंत्र तयार करत आहे. लक्षावधी रेसिपींची तुलना करून आयबीएम हे तंत्र विकसित करते आहे. जपानमध्येही त्सुकुबा विद्यापीठ खाद्यपदार्थांची चव आणि त्यानंतर करण्यासाठी फुड सिम्युलेटर विकसित करण्यात गुंतले आहे. विविध केमिकल्स एकमेकांबरोबर कशी वागतात, त्यातील बाँडिंग स्ट्रक्चर यांच्या अल्गोरिथमचे विश्लेषण करून चव ओळखण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न सुरू आहेत.

ध्वनी : कम्प्युटरने ध्वनीचे विश्लेषण सुरू केल्यानंतर आवाज, त्याचा दाब, ध्वनी तरंग ओळखणे सांभे होणार आहे. त्यामुळे परिसरात घडणाऱ्या बारीकसारीक बदलांवरून भविष्यातील हालचालींचे अंदाज वर्तवता येतील. उदाहरणार्थ, वाऱ्याच्या आवाजात झालेला बदल बघून वादळ, भूकंप यांचा अंदाज वर्तवता येईल.

* इंटरनेशनल अँस्ट्रॉनॉमिकल युनियन'ची योजना

आगामी काळात नव्याने शोध लावलेल्या ग्रहाला अथवा तारकासमूहाला स्वतःचे अथवा प्रियजनांचे नाव देण्याची संधी 'इंटरनेशनल अँस्ट्रॉनॉमिकल युनियन'तर्फे (आयएयू) देण्यात येणार आहे.

नव्याने शोध लागणाऱ्या ग्रहांना, तारकासमूहांना विशिष्ट नाव प्रदान करण्याची जबाबदारी 'आयएयू' पार पाडते. पॅरिस येथील या संघटनेचे ९० देशांत ११ हजार सभासद आहेत.

कोणत्याही नव्या ग्रहाचे नामकरण करण्याच्या प्रक्रियेत जगभरातील कोणताही कायदा अडथळा आणू शकत नाही. साधारणपणे सभासदांच्या अनुमतीने हे नाव निश्चित

करण्यात येते. या पार्श्वभूमीवर सर्वसामान्य व्यक्तीला या प्रक्रियेत सामावून घेण्याचा महत्त्वपूर्ण निर्णय 'आयएयू'च्या बैठकीत घेण्यात आला. नव्या ग्रहांना आपले, आपल्या प्रियजनांचे नाव देण्यासाठी इच्छुकांनी [http// www.lau.org](http://www.lau.org) या वेबसाइटवर संपर्क 'नव्या ग्रहांच्या नामकरणासाठी आपण सामान्य जनतेच्या मतांचा आदर करीत आहोत,' अशा आशयाचे पत्रक 'आयएयू'ने प्रसिद्ध केले आहे.

* फेसबुकच्या झुकेरबर्गचेच अकाउंट हॅक

सायबर सिक्युरिटीच्या संदर्भात एका युजरने वेळोवेळी 'फेसबुक'ला माहिती दिली; पण या सोशल नेटवर्किंग साइटनेही त्याकडे दुर्लक्षच केले. मात्र या दुर्लक्षाची किंमत 'फेसबुक'ला संस्थापक मार्क झुकेरबर्गचे अकाउंट हॅक होण्यात मोजावी लागली आहे.

खलील असे या हॅकरचे नाव असून, तो मूळचा पॅलेस्टिनी आहे. आपण कोणत्याही चुकीच्या कारणास्तव झुकेरबर्गचे अकाउंट हॅक केले नसल्याचे स्पष्टीकरणही त्याने दिले आहे. आपण वेळोवेळी केलेल्या सूचनेकडे 'फेसबुक'ने केलेल्या दुर्लक्षामुळे ही कृती केल्याचेही त्याने स्पष्ट केले. 'फेसबुक'वर सर्फिंग करीत असताना खलीलला कुणीही कुणाच्याही अकाउंटवरून तिन्हाईताच्या वॉलवर पोस्ट करू शकेल, असा 'बग' आढळला. ही महत्त्वाची घडामोड खलीलने 'फेसबुक'च्या कानावर घातली. मात्र, कंपनीने दखल न घेतल्याने चिडलेल्या खलीलने 'फेसबुक'चा संस्थापक मार्क झुकेरबर्गचे अकाउंट हॅक करून इंगा दाखविला.

'माझे नाव खलील असून, माझ्याकडे माहिती तंत्रज्ञानातील पदवी आहे. सर्फिंगदरम्यान मला फेसबुकवर 'बग' आढळला. त्याच्या मदतीने यूजर कोणाच्याही वॉलवरून लिंक शेअर करू शकतो. मी या प्रकारची चाचणीही करून पाहिली आहे. त्यामुळे या प्रकरणी तुम्ही लक्ष घालावे, अशी माझी विनंती आहे,' असा संदेशही त्याने 'फेसबुक'च्या सुरक्षा विभागाला काही दिवसांपूर्वीच पाठविला होता.

अशा प्रकारचे दोन संदेश पाठवूनही 'फेसबुक' बधत नाही, असे लक्षात येताच खलीलने साक्षात झुकेरबर्गचेच अकाउंट हॅक करण्याचा निर्णय घेतला.

एका छोटीशी चूकही किती महागात पडू शकते, याची जाणीव झाल्यानंतर कंपनीच्या सुरक्षा विभागाने खलीलला फोन केला.

* 'नाट्य-चित्रपट' इतिहास प्रकल्प

चित्रपट आणि नाटक या दोन्ही कलाप्रकारांचा इतिहास संकलित करण्याचा महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने हाती घेतला आहे.

मराठीत रंगभूमिविषयक बरीच पुस्तके बसली, तरी समग्र इतिहास उपलब्ध नव्हता. या प्रकल्पात नाट्यखंडाची जबाबदारी प्रा. दत्ता भगत आणि चित्रपट खंडाची जबाबदारी रेखा देशपांडे यांनी निभावली आहे. प्रा. भगत यांनी नाट्यखंडाच्या पहिल्या भागात

रंगभूमीच्या सुरुवातीपासून ते १९०० सालापर्यंतचा तर दुसऱ्या खंडामध्ये. १९०० ते २००० या शंभर वर्षांतील घडामोडींचा समावेश केला आहे.

या ग्रंथाविषयी ते म्हणाले, '१८१८पर्यंत मराठी नाटक अस्तित्वात नव्हते. मात्र रंगभूमीच्या अस्तित्वाचा शोध लोकरंगभूमीतून घेता येतो. त्यामुळे लोकरंगभूमी ते विष्णुदास भावे यांचे नाटक, त्यानंतर अनुवादित नाटकांचा काळ, देवल, किलोस्कर यांचा काळ अशा पद्धतीने हा इतिहास पुढे सरकतो.

रेखा देशपांडे यांनी चित्रपट खंडाचे काम पूर्ण केले असून, चित्रपटांमध्ये युरोपात झालेल्या प्रयोगांसह भारतीय मूळपटांचा आढावा घेतला आहे; तसेच 'अयोध्येचा राजा'पासून सुरू झालेले बोलपटांचे युग, महत्त्वाचे दिग्दर्शक, कलावंत, तंत्रज्ञ अशी सविस्तर माहिती संकलित केली आहे.

"चित्रपट आणि नाट्यसृष्टीचे महत्त्वाचे टप्पे सर्वांपर्यंत पोहोचण्यासाठी अशा ग्रंथाची आवश्यकता होती. असे साहित्यसंस्कृती मंडळाचे अध्यक्ष मधू मंगेश कर्णिक यांनी स्पष्ट केले.

* 'गुगल'वरच नेटची दुनिया

पूर्वी एखाद्या गोष्टीचा संदर्भ शोधायचा झाल्यास ग्रंथालयात माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील क्रांतीमुळे ग्रंथालयात जाऊन संदर्भ पाहण्याचे प्रमाण कमी झाले आहे. आता पुस्तके ही ऑनलाइन उपलब्ध होऊ लागली आहेत. टॅब्लेट, स्मार्टफोनसारख्या गॅजेट्समुळे ऑनलाइन पुस्तक वाचणाऱ्यांची संख्या वाढत चालली आहे.

गुगल कंपनीने डिजिटल डेटा उपलब्ध करून देण्यात तर क्रांतीच केली आहे. सर्व संदर्भ एका क्लिकवर उपलब्ध होऊ शकतील, याची काळजी गुगलने घेतली आहे. सर्व माहितीची लिंक सर्चच्या आधारे मिळविता येते.

* भाषेच्या समृद्धीसाठी मातृभाषेचे शिक्षण उपकारक

इंग्रजी ही जगाची भाषा असली, तरी मराठी माणसाने इंग्रजीच्या जोडीनेच मराठी शिकण्याकडे आणि ती अधिक समृद्ध करण्याकडे लक्ष देणे गरजेचे असल्याचे मत महाराष्ट्र साहित्य परिषदेने 'मातृभाषेतून शिक्षण- युवकांची भूमिका' या विषयावर आयोजित परिसंवादांमध्ये प्रणव बापट, अभिषेक घैसास, शर्मिली रेडकर आणि वैभव चिंचोलीकर यांनी व्यक्त केले. डॉ. माधवी वैद्य, कवयित्री डॉ. अरुणा ढेरे आदी यावेळी उपस्थित होत्या.

प्रणव म्हणाला, 'एखाद्या विषय शिकवण्यासाठी माध्यम म्हणून भाषा अभ्यासणे आणि भाषा शिकणे या दोन वेगवेगळ्या बाबी आहेत. आजच्या जगात बहुभाषिक असणे

आवश्यकच आहे. त्यासाठी मातृभाषा व्यवस्थित यायला हवी.’

शिक्षणाच्या माध्यमाविषयीचा पालकांचा दृष्टिकोन बदलण्याची गरज असल्याचे सांगून शर्मिली म्हणाली, ‘मुलांना भाषा कळत नाही, त्या वेळेपासूनच तो कोणत्या भाषेतून शिकणार याचा निर्णय पालक घेतात. पालकांनी मातृभाषेला प्राधान्य दिल्यास आपोआपच मातृभाषेला महत्त्व येईल.’

अभिषेक म्हणाला, ‘मातृभाषा ही रोजगाराची भाषा व्हायला हवी. मातृभाषेतून शिकण्यापेक्षा मातृभाषेचे शिक्षण ही माझ्यासाठी महत्त्वाची बाब आहे.’ स्पर्धेच्या युगात सर्व व्यवहार इंग्रजीमधून होत असताना, मराठीची सक्ती करणे चुकीचे असल्याचे मत वैभवेने मांडले. प्रा. सुजाता शेणई या परिसंवादाच्या समन्वयक होत्या.

* आठवणींना उजाळा देणारा ‘शोध कवितेचा’

‘पडू आजारी मौज हीच वाटे भारी’, ‘देवा तुझे किती सुंदर आकाश’, ‘खबरदार जर टाच मारूनी जाल पुढे चिंधड्या’, ‘श्रावणमासी हर्षमानसी’, ‘आजीच्या जवळी घड्याळ कसले’... शाळेत शिकलेल्या या आणि अशा अनेक कविता पुन्हा गुणगुणायला लावणारा आगळा कार्यक्रम डीसके विश्वमधील मेघमल्हार सोसायटीत स्वातंत्र्यदिनी सादर करण्यात आला. ज्येष्ठ अभिनेते रमेश देव, अभिनेत्री सीमा देव, प्रसिद्ध उद्योगपती डी.एस.कुलकर्णी या काव्यमैफलीत रंगून गेले. ‘विस्मरणात गेलेल्या कवितांना पुन्हा उजाळा मिळत आहे,’ अशी रमेश देव यांनी दाद दिली. सोसायटीचे अध्यक्ष संजय कुरकुटे, तसेच विश्वनाथ देशपांडे, रामचंद्र तिळगुळकर, अशोक बडवे या पदाधिकाऱ्यांनी कार्यक्रमाचे संयोजन केले.

* वाचनालयांसाठी चळवळ

संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीचे शिल्पकार यशवंतराव चव्हाण यांच्या जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त ठाण्याच्या सिद्धीविनायक उद्योग परिवाराने ग्रामीण भागात ग्रंथालय चळवळ उभारण्यासाठी पुढाकार घेतला आहे. या उपक्रमासाठी यशवंतराव चव्हाण प्रेमी मंडळाची स्थापना करण्यात आली असून, ग्रामीण भागातील शाळा, कॉलेज आणि सार्वजनिक ग्रंथालयांना मदत करण्यात येणार आहे. या उपक्रमातील पहिल्या वीस ग्रंथालयांचे काम प्रगतीपथावर आहे. संपर्क : ९८५०५५४७९१, ८४२१०१७२५३

* आचार्य अत्रे साहित्य संमेलन

आचार्य अत्रे यांच्या साहित्यामधील विनोदांची मेजवानी, विनोदी कथाकथन, जीवनानुभव देणाऱ्या कविता आणि हास्याचे ‘वऱ्हाड निघालंय लंडनला’ अशा कार्यक्रमांनी १६ वे आचार्य अत्रे मराठी साहित्य संमेलन संपन्न झाले.

अत्रेच्या ११५व्या जयंतीचे औचित्य साधून सासवडमध्ये सोळाव्या आचार्य अत्रे मराठी साहित्य संमेलनाचे आयोजन करण्यात आले होते. संमेलनाच्या अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ साहित्यिक बाबा भांड होते. या वेळी व्यासपीठावर आमदार विजय शिवतारे, अखिल भारतीय साहित्या महामंडळाच्या अध्यक्ष माधवी वैद्य, विजय कोलते, रावसाहेब पवार यांच्यासह मान्यवर उपस्थित होते.

बाबा भांड यांनी आपल्या भाषणामध्ये आचार्य अत्रे यांच्या साहित्याचा आढावा घेतानाच, सयाजीराव गायकवाड यांच्या कारकिर्दीवरही प्रकाश टाकला. अत्रे साहित्य संमेलनाला मिळालेला सासवडकरांचा प्रतिसाद पाहता, आगामी अखिल भारतीय साहित्य संमेलनही यशस्वी होईल, असा विश्वास माधवी वैद्य यांनी व्यक्त केला. ओव्हाळ यांच्या अध्यक्षतेखाली कथाकथनाचा कार्यक्रम रंगला. अभिनेता संदीप पाठक याने 'वऱ्हाड निघालंय लंडनला' हे एकपात्री नाटक सादर केले. रात्री कविसंमेलन रंगले.

* ज्येष्ठ दिग्दर्शक अमोल पालेकर यांची खंत

'महाराष्ट्राचा कान तयार झाला; पण दृष्टी तयार झाली नाही. रसिकांची ही दृष्टी घडण्यासाठी आधी ते काम करणाऱ्यांना भान असण्याची आवश्यकता आहे. मात्र अलीकडील काळात चित्रपटातील चित्रभाषाच हरवली आहे,' अशी खंत दिग्दर्शक अमोल पालेकर यांनी व्यक्त केली.

साधना साप्ताहिकाच्या ६६व्या वर्धापनादिनानिमित्त 'मला प्रभावित करून गेलेला सिनेमा या विशेषाकांचे प्रकाशन त्यांच्या हस्ते झाले. अभिनेत्री सोनाली कुलकर्णी, महाराष्ट्र ज्ञान मंडळाचे (एमकेसीएल) संचालक विवेक सावंत, 'साधना चे संपादक डॉ.नरेंद्र दाभोळकर, लेखक संजय भास्कर जोशी या वेळी उपस्थित होते.

'माफीचा साक्षीदार, 'एक दुजे के लिये', 'कयामत से कयामत तक' असे चित्रपट काही कारणांनी कायमचे स्मरणात राहिल्याचे सांगून सोनाली म्हणाली, चित्रपट, नाटक पाहिल्यानंतर त्याविषयी चर्चा झाली पाहिजे. प्रत्येकाला आपले मत मोकळेपणाने मांडता. हल्ली चित्रपटगृहांत तंबाखू सेवनाचे परिणाम दाखवणारी दृश्यफित दाखवली जाते. चित्रपटांतील दृश्यांवेळीही त्याबाबतची पट्टी दाखवली जाते. अशीच पट्टी चित्रपटातील आत्महत्येच्या दृश्यांवेळीही दाखवली गेली पाहिजे.'

कार्यक्रमाच्या उत्तरार्धात संजय जोशी पालेकर यांची मुलाखत घेतली. हिंदी चित्रपटसृष्टीत मोठ्या संख्येने रिमेक होत असल्याच्या पार्श्वभूमीवर 'गुळाचा गणपती,' 'पिंजरा, 'जगाच्या पाठीवर' हे 'क्लासिक मराठी चित्रपटही हॉलिवूडचीच 'कॉपी'च असल्याकडे त्यांनी लक्ष वेधले. मुख्य धारेच्या चित्रपटाचा विचार करता ६०व्या दशकातील चित्रपटांसारख्या चित्रपटांची निर्मिती का कमी झाली हे तपासले पाहिजे. अलीकडे काही समांतर चित्रपटही व्यावसायिकदृष्ट्या यशस्वी ठरल्यामुळे चांगल्या

चित्रपटांना प्रेक्षक मिळतो हे स्पष्ट झाले.

* **‘भारतीय भाषांचे लोक सर्वेक्षण’चे प्रकाशन**

भाषांमध्ये अनेक प्रकारच्या संकल्पना असून कम्प्युटर तंत्रज्ञानाचा पाया मजबूत करण्यासाठी विकासाच्या दृष्टीने न पाहता देशाचे आर्थिक भांडवल अशा दृष्टीने त्याकडे पाहिले पाहिजे, अशी अपेक्षा ‘भारतीय भाषांचे लोकसर्वेक्षण – महाराष्ट्र’चे मुख्य संपादक डॉ. गणेश देवी यांनी व्यक्त केली.

पद्मगंधा प्रकाशनाच्या ‘भारतीय भाषांचे लोकसर्वेक्षण – महाराष्ट्र’ खंडाचे प्रकाशन ज्येष्ठ पत्रकार दिलीप पाडगावकर यांच्या हस्ते झाले.

सर्वेक्षणाच्या तयारीसाठी १३ वर्षे खर्च झाली तर चार वर्षे प्रत्यक्ष काम केले. ज्या लोकांचे अस्तित्व देश विसरत आहेत; तसेच ज्यांची आजवर मुस्कटदाबी झाली आहे अशा लोकांची सर्वेक्षणातून देशाला आठवण करून देण्याची संधी मिळाल्याचा आनंद झाला आहे; असे ते म्हणाले.

‘भाषांची प्रांतवाररचनाही झाली. मात्र सीमेवरील भाषा दुर्लक्षित राहिल्या. दहा हजारांपेक्षाही कमी लोकसंख्येकडून बोलल्या गेलेल्या भाषांचा विद्यापीठ, कॉलेज, माध्यमांमधून विकास झाला नसल्याने त्या नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहेत. भारत हा भाषेच्या दृष्टीने वैविध्यपूर्ण देश आहे. देशातील ७८० भाषांचा सर्वेक्षणातर्गत अभ्यास झाला. आणखी ५०-१०० भाषा असतील. जगात सहा हजार भाषांपैकी अभ्यास झालेल्या सुमारे ८५० भाषा जतन करणे हे साहित्याबरोबरच देशाच्या आर्थिक सुबत्तेसाठी गरजेचे आहे,’ असे डॉ. गणेश देवी यांनी सांगितले. गेल्या तीनशे वर्षांत तंत्रज्ञान निर्माण झाले, त्याचा पाया भाषा हा आहे. असे ते म्हणाले.

देवी यांच्यासारखे भाषा सर्वेक्षणांचे प्रचंड काम जगात अन्य कोणीही केले नसल्याचे गौरवोद्गार पाडगावकर यांनी काढले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक अभिषेक जाखंडे यांनी केले. तर प्रकाशक-संचालक अरुण जाखंडे, कुमार केतकर यांनी मनोगते व्यक्त केली.

* **‘कर्डक पुरस्कार’**

फुले-शाहू-आंबेडकर विचारमंचातर्फे महाकवी वामनदादा कर्डक पुरस्कार गझलकार प्रदीप निफाडकर यांना प्रदान करण्यात आला. महापालिकेचे सहआयुक्त ज्ञानेश्वर मोळक, फुले-शाहू-आंबेडकर विचार मंचाचे संस्थापक विठ्ठल गायकवाड, परशुराम वाडेकर, कवी आकाश सोनवणे, प्रा. दि. वा. बागूल, बापूसाहेब भोसले, कवी रवी पाईक आदी या वेळी उपस्थित होते. ‘कर्डक यांची गाणी आजही फुले-शाहू-आंबेडकर चळवळीला दीपस्तंभासारखे प्रेरक आहेत,’ असे मत निफाडकर यांनी व्यक्त

केले.

* **१० हजार ब्लॉग संकेतस्थळे असुरक्षित**

पर्सनल ब्लॉग किंवा वेबसाइट सहजपणे तयार करण्यासाठी जगप्रसिद्ध असलेल्या 'वर्डप्रेस' या वेब सॉफ्टवेअर सेवेला हॅकर्सनी आता लक्ष्य केले आहे. सुरक्षेतील त्रुटींमुळे वर्डप्रेसच्या आधारे तयार केलेले १० हजार ब्लॉग आतापर्यंत 'कॉप्रोमाईज' झाले आहेत, तर १० टक्के संकेतस्थळे असुरक्षित आहेत. त्यामुळे तुमच्या वर्डप्रेस या ब्लॉगच्या किंवा संकेतस्थळाच्या सुरक्षिततेसाठी युझरनेम किंवा पासवर्डबाबत दक्ष राहण्याचा सल्ला सायबर सुरक्षा क्षेत्रातील तज्ज्ञांनी दिला आहे.

उद्योजकांपासून शास्त्रज्ञांपर्यंत अनेकांचे पर्सनल ब्लॉग, तसेच स्थानिक व आंतरराष्ट्रीय संघटनांची संकेतस्थळे वर्डप्रेस सॉफ्टवेअरच्या आधारे कार्यरत आहेत. इंटरनेटवर सरळ, साध्या पद्धतीने मजकूर लिहून तो प्रसारित करण्यासाठी वर्डप्रेसचा वापर जगभरात केला जातो. सुरवातीच्या काळात ब्लॉग तयार करण्यासाठी वर्डप्रेसचा वापर केला जात होता; मात्र त्यानंतर जुमला, डुपल यांना मागे टाकत वर्डप्रेसचा 'कंटेंट मॅनेजमेंट सिस्टिम' म्हणून वापर वाढला आहे.

सायबर सुरक्षाविषयाचे अभ्यासक आणि ब्लॉगर सागर नांगरे म्हणाले, "जगभरात साडेसहा कोटींहून अधिक संकेतस्थळे ही वर्डप्रेसच्या आधारे तयार केली आहेत. तांत्रिक ज्ञान फारसे नसलेल्या व्यक्तींनी त्यातील बहुतांश संकेतस्थळे, ब्लॉग तयार केले आहेत. देशात वर्डप्रेसचा वापर प्रामुख्याने पर्सनल ब्लॉग तयार करण्यासाठी तर देशाबाहेरील व्यावसायिक संकेतस्थळांसाठी होत आहे."

"वर्डप्रेसमधील सुरक्षा त्रुटींचा गैरफायदा घेत 'डिस्ट्रिब्युटेड डिनायल ऑफ सर्व्हिस अॅटॅक'च्या (डीडीओएम) तंत्राचा वापर हॅकर्सकडून केला गेला.

ज्या साईट्सचा वापर सायबर हल्ल्यासाठी केला. त्यामध्ये अँटीव्हायरस बनविणाऱ्या एका प्रसिद्ध कंपनीच्या संकेतस्थळाचा समावेश आहे. तब्बल १० हजार ब्लॉगजना हॅकर्सनी नुकसान पोचविले आहे किंवा त्यांचा दुरुपयोग केला आहे.

तो तसा होऊ नये म्हणून कोणालाही सहजपणे ओळखता येणार नाही अशा सक्षम पासवर्डचा वापर करावा. सुरक्षिततेच्या दृष्टीने 'डॉक्युमेंटेशन'वाचा.

वेब होस्टिंग सेवा देणाऱ्या कंपनीची विश्वासार्हता तपासा. गुगलवरून त्या कंपनीची अधिकाधिक माहिती मिळवा.

शेअर्ड होस्टिंग कंपनीऐवजी डेडिकेटेड सर्व्हिस कंपनीची सेवा वापरा.

* **'ग्रंथ तुमच्या दारी'तून २८ हजार पुस्तके वाचकांच्या हाती**

मराठी वाङ्मय व्यवहाराच्या कथा रुंदाविण्यासाठी आणि वाचन संस्कृतीचा परीघ

वाढविण्यासाठी कुसुमाग्रज प्रतिष्ठानच्या 'ग्रंथ तुमच्या दारी' या उपक्रमाने गेल्या चार वर्षात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली असून महाराष्ट्रभर २८१ पेटीद्वारे २८ हजाराहून अधिक पुस्तके वाचकांपर्यंत पोचली आहेत. महाराष्ट्रबरोबर बडोदा, अहमदाबाद आणि नवी दिल्ली येथे पाच पुस्तक पेटीचा उपलब्ध करून दिल्या आहेत.

२००९मध्ये कुसुमाग्रज प्रतिष्ठानने नाशिकमध्ये 'ग्रंथ तुमच्या दारी'या उपक्रमाची मुहूर्तमेढरोवली. या योजनेत एका पेटीत २० हजार रुपये किंमतीची शंभर पुस्तके असतात. कथा, कादंबरी, व्यक्तिचित्रण, विनोदी, रहस्य अनुवादित, प्रवास वर्णन आदी साहित्य प्रकारांमधील निवडक पुस्तकांचा समावेश या संचात असतो. या ग्रंथपेटीसाठी महाराष्ट्रभरातून स्वयंस्फूर्तीने प्रायोजक पुढे येत आहेत. बँका कंपन्यांबरोबरच साहित्यप्रेमी व्यक्तीही २० हजार रुपये देऊन सहभागी होत आहेत. त्यामुळेच चार वर्षांत २८१ पेटीचा महाराष्ट्रात सर्वत्र पोहोचू शकल्या, अशी माहिती उपक्रमाचे संयोजक विनायक रानडे यांनी दिली.

'ग्रंथ आपल्या दारी' उपक्रमातील ही शंभर पुस्तकांची पेटी ३५ वाचकांच्या समूहात चार महिन्यांसाठी विनामूल्य उपलब्ध करून दिली आहे. त्यानंतर ती पेटी दुसऱ्या वसाहतीत जाते. या उपक्रमात पेटीची देखभाल, वाहतूक पुस्तकांची हाताळणी ही कामे ५०० स्वयंसेवक स्वयंस्फूर्तीने करीत आहेत.

नाशिकमध्ये सुरू झालेल्या या उपक्रमाचे लोण आता मुंबईतील उपनगरे, ठाणे, सातारा, सांगली, काल्हापूर आदी भागात पोहचले आहे.

आपण 'अखिल भारतीय' असे बिरुद मिरवीत असलो तरी प्रत्यक्षात मराठी वाङ्मय व्यवहार हा अत्यंत मर्यादित आहे. महाराष्ट्रातील अनेक गावांमध्ये मराठी पुस्तकांचे दुकान नाही. ग्रंथालयामध्ये येणाऱ्या वाचकांची संख्या ठराविक आणि तीही कमीकमी होत आहे. या पार्श्वभूमीवर वाचक जर ग्रंथांकडे जाणार नसतील, तर ग्रंथांनी त्यांच्या दारी जावे या विचारातून हा उपक्रम कुसुमाग्रज प्रतिष्ठानने सुरू केला आणि त्याला खूप चांगला प्रतिसाद मिळाला.

राननवमीच्या दिवशी या उपक्रमातील २८१ वी पेटी मालेगाव येथे हमाल काम करणारे दीपक पगारे यांना देण्यात आली. गेली चार वर्षे पगारे मालेगावमधील सटाणा नाका येथे कामगारांना वर्तमान पत्रे वाचण्यास उपलब्ध करून देत आहेत. इतिहास विषय घेऊन पदवी मिळविलेल्या पगारेंना वाचनाची आवड आहे. कुसुमाग्रज प्रतिष्ठानने ग्रंथपेटी देऊन त्यांच्यातील रसिक वाचकास दाद दिली आहे.

* २७०० चौ. फूट पेन्सिल रेखाटन- गिनेस बुकमध्ये नोंद

नाशिकचे अशोक नागपुरे यांनी तयार केलेल्या २७०० चौरस फुटांच्या पेन्सिल रेखाटनाची नोंद गिनिज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड्सने घेतली.

पाटबंधारे खात्यात स्थापत्य अभियंता असलेले अशोक नागपुरे यांनी दादासाहेब फाळके यांचा जीवनपट उलगडून दाखविणारे चित्र रेखाटून विश्वविक्रम केला आहे.

बायोग्राफी या विषयावर जागतिक पातळीवर प्रथमच असे रेखाटन नोंदविले गेले. चित्रपटमहर्षी दादासाहेब फाळके यांचे घर, जन्मस्थळ, कुटुंबीय, कॅमेरामन, राजा हरिश्चंद्र, आऊटडोर शूटिंग, हौदाचा वाडा, लंकादहन वगैरे २७ चित्रांचा समावेश आहे. ३ ऑक्टोबर २००९ ते ५ मे २०१० पर्यंत त्यांनी हे काम संपविले. या चित्रासाठी नागपुरेनी फ्रान्सहून कागद व ऑस्ट्रेलियाहून पेन्सिल मागवली. नऊ लाख रुपये खर्च केला. २०.२५ पेपर रोलस, ७२० पेन्सिल्स व ५०४ खोडरबर वापरले. पेन्सिलला टोक करण्यासाठी ३६ ब्लेड लागल्या. नागपुरे यांनी बारा-बारा-बारा या मुहूर्तावर भारताच्या १२ राष्ट्रपतींची पेन्सिल चित्रे, १२ तास १२ मिनिटे आणि १२ सेकंद यावेळेत काढण्याचाही विक्रम केला.

* टॅब्लेटची वाढती बाजारपेठ

तंत्रज्ञानाचा हळूहळू का होईना अवलंब करणाऱ्या आपल्या देशात 'टॅब्लेट'ची मागणी दिवसेंदिवस वाढत आहे. विशेष म्हणजे व्यापारी उपयोगासाठी वापरात येणाऱ्या टॅब्लेटशिवाय केवळ आणि केवळ शैक्षणिक उद्देश समोर ठेवून उत्पादित करण्यात येणाऱ्या टॅब्लेटची विक्री मोठ्या प्रमाणावर होत आहे. 'सायबरमीडिया रिसर्च'च्या अहवालानुसार २०१२ मध्ये भारतात ३० लाखांहून अधिक टॅब्लेटची मागणी नोंदविण्यात आली. पाच हजार रुपयांपासून ते १ लाख रुपयांपर्यंत किमती असल्याने निवडीला प्रचंड वाव मिळत आहे.

'मॅन्युफॅक्चरर्स असोसिएशन फॉर इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी'च्या (एमएआयटी) माहितीनुसार आगामी पाच वर्षात 'टॅब्लेट पीसी'ची बाजारपेठ २०० टक्क्यांनी विस्तारण्याची शक्यता.

- * २०१२-१३ मध्ये भारतात ३१ लाख 'टॅब्लेट्स'ची विक्री झाली.
- * २०१६ पर्यंत ७३ लाख 'टॅब्लेट्स'ची विक्री होण्याची शक्यता.
- * भारतीय बाजारपेठेतील टॉप टॅब्लेट ब्रँड : सॅमसंग (२० टक्के), मायक्रोमॅक्स (१६.७ टक्के), कार्बन (८.१ टक्के) आणि अॅपल (२.३ टक्के) (स्रोत : सायबर मीडिया रिसर्च)
- * 'टॅब्लेट' उत्पादन करणाऱ्या कंपन्या : एसीएल, विशटेल, मायक्रोमॅक्स, लेनोवो, विशटेल, मायक्रोमॅक्स, लेनोवो, डाटाविंड (आकाश), सोनी, सॅमसंग, एचटीसी, ब्लॅकबेरी, इंटेक्स, एसस, अॅपल, डेल.

* 'ओवी गाऊ विज्ञानाची' पुस्तकाचे प्रकाशन

संत ज्ञानेश्वरांनी सर्वसामान्यांच्या भाषेत ज्ञानेश्वरी लिहिली; परंतु मराठीला ज्ञानभाषा

करण्यासाठी आता 'विज्ञानेश्वरी' लिहिण्याची गरज असल्याचे मत ज्येष्ठ वैज्ञानिक डॉ. रघुनाथ माशेलकर यांनी व्यक्त केले.

पुणे विद्यापीठाच्या भौतिकशास्त्र विभागातील प्राध्यापक डॉ. पंडित विद्यासागर यांनी लिहिलेल्या 'ओवी गाऊ विज्ञानाची' या पुस्तकाचे प्रकाशन डॉ. माशेलकर यांच्या हस्ते झाले. या वेळी डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले, कुलगुरू डॉ. वासुदेव गाडे आणि डायमंड पब्लिकेशनचे दत्तात्रय पाष्टे उपस्थित होते.

माशेलकर म्हणाले, "ओवी गाऊ विज्ञानाची"मध्ये समाजप्रबोधन आणि विज्ञानप्रसार यांचा मेळ घातला आहे. 'विज्ञानेश्वरी'ची ही सुरवात आहे. देशाचा विकास होत असताना जागतिक स्पर्धेत आपण मागे पडत आहोत. 'ग्लोबल इनोव्हेशन इंडेक्स'नुसार देशाचा क्रमांक दर वर्षी घसरत आहे. नवीन संशोधनासाठी जुन्या संशोधनाला आव्हान देण्याची गरज आहे. वैज्ञानिक दृष्टीने एका प्रश्नाचे उत्तर अनेक प्रकारे देता येऊ शकते; परंतु आपल्या शिक्षण पद्धतीत ठरवून दिलेले उत्तर दिले तर गुण मिळतात. आपल्याकडे साधनांची त्रुटी आहे, हे म्हणणे बरोबर नाही; तर ती साधने वाढविण्याची गरज आहे."

डॉ. कोत्तापल्ले म्हणाले, "ज्ञान लोकांपर्यंत पोचण्यासाठी लोकभाषा या ज्ञानभाषा होणे आवश्यक आहे. देशात विद्यापीठांची संख्या वाढत असली तरी त्यांमध्ये जागतिक दर्जाचे संशोधन अत्यंत कमी होते." सामाजिक प्रश्न वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून सोडावयाचे असतात याचे भान खूप थोड्या लोकांना असते, असेही त्यांनी स्पष्ट केले.

विज्ञानाच्या माध्यमातून अनेक समस्या सोडविणे शक्य असल्यामुळे विज्ञान सामान्यांपर्यंत पोचण्याची गरज डॉ. गाडे यांनी व्यक्त केली. आनंद देशमुख यांनी सूचसंचालन केले. सविता सादव यांनी आभार मानले.

* ई-लर्निंगवर 'क्लिक' करण्यापासून विद्यार्थी वंचित

'आयटी हब' म्हणून स्वतःची पाठ थोपटवून घेणारे महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाची पुस्तके ऑनलाइन उपलब्ध करून देण्याबाबत उदासीन आहे. केंद्रीय मंडळांसह अनेक इतर अनेक राज्य मंडळांनी त्यामध्ये आघाडी घेतली असताना आणि डझनावारी खासगी अॅप्स विकसित होत असताना महाराष्ट्र मात्र अजूनही परवानगी-प्रस्तावांच्या कारभाराच्याच लाल फुल्या मारत आहे. परिणामी, विद्यार्थ्यांचे खांदे जड दप्तरांच्या ओझ्याने झुकलेलेच आहेत.

देशभर ई-लर्निंगचा बोलबाला असताना महाराष्ट्रात मात्र पुस्तके ऑनलाइन नसल्याने ई-लर्निंगचे 'क्लिक' करणे शक्य होत नाही. विशेष म्हणजे महाराष्ट्रातील 'बालभारती'ची पहिली ते आठवीची पुस्तके ऑनलाइन उपलब्ध आहेत. ती मोफत डाउनलोड करून घेणे शक्य असल्याने विद्यार्थी-शिक्षक आणि पालकांची सोयही होत

आहे. दहावी-बारावीच्या पुस्तकांबाबत मात्र ऑनलाइनचा धडा गिरविण्यास महाराष्ट्र तयार नाही.

टॅब, आयपॅड वा मोबाइल अॅपच्या माध्यमातून पुस्तकांचे वाचन शक्य करून देण्यासाठी राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषदेने (एनसीईआरटी) आपली पुस्तके थेट 'पीडीएफ' स्वरूपात इंटरनेटवर उपलब्ध करून दिली आहेत. त्या आधारे विकसित केलेल्या मोबाइल अॅप्लिकेशन्सचीही अँड्रॉइड मार्केटमध्ये चलती आहे. ती हजारोंच्या संख्येने डाउनलोडही केली जात आहेत.

* ३१ हजार शाळा शिक्षिकांविना

केंद्र आणि राज्य सरकार शिक्षण हक्क कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी गंभीर असतानाही शाळांकडून मात्र त्याची पायमल्ली होत आहे. राज्यातील केवळ सात टक्के शाळांनी कायदानुसार आवश्यक असणाऱ्या दहा पायाभूत सुविधांची पूर्तता केली आहे. पुणे जिल्ह्यात दहा सुविधा पुरविणाऱ्या केवळ साडेचार टक्के शाळा आहेत.

राज्यभरात ३१ हजार ३७७ शाळा शिक्षिकांशिवाय चालविल्या जात आहेत.

कायदानुसार शाळांसाठी इमारत, कार्यालय, पिण्यासाठी स्वच्छ पाण्याची सुविधा, प्रत्येक शिक्षकासाठी एक वर्ग अपंगांसाठी रॅप, विद्यार्थी-विद्यार्थिनींसाठी स्वतंत्र स्वच्छतागृहे, स्वयंपाक खोल्या, शाळेला संरक्षक भिंत आणि मैदान या पायाभूत सुविधा उपलब्ध असणे बंधनकारक आहे.

त्याबाबत शिक्षण विभागाचे आढावा घेतल्यानंतर धक्कादायक बाबी उघड झाल्या आहेत. राज्यातील शासकीय, खाजगी अनुदानित गटांतील एक लाख तीन हजार ६२५ पैकी फक्त ७३५५ शाळांमध्ये दहाही सुविधा उपलब्ध आहेत.

विशेष म्हणजे ३.५ टक्के म्हणजे ३७११ शाळांनी पाचदेखील सुविधा पुरविलेल्या नाहीत. पायाभूत सुविधा नसलेल्या शाळा सर्वाधिक सरकारी आणि स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या आहेत. राज्यातील ६५९ शाळा शिक्षण विभागाची मान्यता नसतानाही चालविल्या जात असून, एक १६८८ शाळांमध्ये केवळ एकच शिक्षक आहे. व्यावसायिक गुणवत्ता नसलेल्या दहा हजार शिक्षकांची नियुक्त करण्यात आली आहे. शिक्षण हक्क कायदानुसार त्यांच्यासाठी प्रशिक्षण सुविधेची शिफारस महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषदेने केली आहे. पुणे जिल्ह्यातही कायद्याची पायमल्ली होत असून, साडेसहा हजार शाळांमध्ये दहा सुविधा उपलब्ध नाहीत. ६४ शाळांमध्ये पिण्याच्या पाण्याची सुविधाही नाही. १३८० शाळा शिक्षिकांविना आहेत, तर ७९ शाळा एकशिक्षकी आहेत. प्राथमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या गळतीचा दरही तीन टक्क्यांवर गेला आहे. व्यावसायिक शैक्षणिक पात्रता नसलेले १६०० शिक्षक जिल्ह्यात कार्यरत असल्याचे आकडेवारीवरून दिसून येते.

* **फेसबुकवरील फोटो इस्लामविरोधी**

‘फेसबुक, ट्विटर यांसारख्या सोशल नेटवर्किंग वेबसाइटवर स्वतःचे प्रोफाइल फोटो अपलोड करणे आणि त्याच्या माध्यमातून मैत्री करणे इस्लामविरोधी आहे,’ असे मत उत्तर प्रदेशातील दोन प्रमुख शिया आण सुन्नी मौलवींनी व्यक्त केले आहे.

‘फेसबुकवर एखाद्याचा चेहरा पाहून तुम्ही त्याच्याशी मैत्री करायची असे कसे ठरविता? वास्तव जीवनातील प्रेमावर विश्वास ठेवा. आभासी नाती फार विश्वसनीय आणि फायदेशीर नसतात. सुन्नी मुफ्ती अबुल इरफान नईमुल हलीम फिरंगी महली यांनी इस्लामसंबंधी विविध प्रश्नांना उत्तरे देण्यासाठी एक हेल्पलाइन सुरू केली आहे. या हेल्पलाइनवर महिन्याला किमान हजार कॉल येतात. फेसबुकवर फोटो अपलोड करणे हे इस्लामला धरून आहे किंवा इस्लामविरोधी आहे, असे विचारणारे कॉल्सही येतात. मात्र हे फोटो टाकणे इस्लामविरोधी आहे, असे मुफ्ती यांचे मत आहे.

‘एखाद्या व्यावसायिक हेतूसाठी फेसबुकवर अकाउंट उघडले तर चालेल त्याचे मात्र इंटरनेटवर कोणत्याही वेबसाइटवर मुलींनी आणि महिलांनी फोटो अपलोड करणे इस्लामविरोधी आहे.’

मुफ्ती यांच्या विधानाचे शिया पंथाचे मौलाना सैफ अब्बास नक्वी यांनी समर्थन केले आहे. ‘मुस्लिम महिलांनी आपले वडील, भाऊ यांच्याव्यतिरिक्त कोणालाही आपला चेहरा दाखविणे हेच इस्लामविरोधी आहे,’ असे ते म्हणतात.

* **‘बोमदिला’ सहा भाषांमध्ये**

१९६२च्या भारत चीन युद्धातील वस्तुस्थिती दाखवणाऱ्या ‘बोमदिला’ या अविनाश बिनीवाले लिखित कादंबरीने सहा भारतीय भाषांमध्ये प्रकाशित होण्याचा मान पटकावला आहे. या कादंबरीच्या गुजराती अनुवादाचे प्रकाशन नुकतेच झाले.

घरातील लष्करी पार्श्वभूमीमुळे अविनाश बिनीवाले यांना लष्कराविषयी आकर्षण होते. १९६२च्या युद्धात भारताला पराभव पत्कारावा लागल्यानंतर त्यांनी युद्ध भागात प्रवास केला या युद्धानंतर काही पुस्तके प्रकाशित झाली होती. बिनीवाले यांनी त्यांना स्वतःला आलेले अनुभव ‘बोमदिला’ या कादंबरीत कथानकाच्या माध्यमातून मांडले आहेत.

ही कादंबरी १९९५मध्ये प्रकाशित झाली. नंतर हिंदी, आसामी, संस्कृत, कन्नड आणि आता गुजरातीमध्येही अनुवादित झाली आहे.

* **‘इट स्टार्टेड विथ फ्रेंड रिक्वेस्ट’ ला तरुणाईची पसंती**

‘फ्यू थिंग्ज लेफ्ट अनसेड’ आणि ‘दॅट्स द वे वुई मेट’ या इंग्रजीतील लोकप्रिय पुस्तकांचे लेखक सुदीप नगरकर यांच्या इट स्टार्टेड विथ अ फ्रेंड रिक्वेस्ट’ या तिसऱ्या पुस्तकाचे प्रकाशन ‘क्रॉसवर्ड’ येथे झाले.

सध्याच्या सोशल मिडीयाच्या युगात ‘फेसबुक’, ‘ट्विटर’, ‘वॉट्स अॅप’ किंवा ‘ब्लॉकबेरी मेसेंजर’ वगैरेच्या दुनियेत अनेक जण आपल्या फ्रेंड लिस्टमध्ये अॅड होत असतात. पण ती व्यक्ती समजून घ्यायला फक्त या गोष्टी पुरेशा असतात का? अशा सोशल नेटवर्किंग साईट्स वरून जुळलेले नातेसंबंध खरोखरच किती काळ टिकतात? या सर्व गोष्टींचा मागोवा या कादंबरीच्या माध्यमातून घेतला आहे.

इलेक्ट्रॉनिक इंजिनियरिंगच्या काळात असताना लिहिलेल्या डायरीवर आधारित या कादंबऱ्या आहेत. २०११ साली त्याने ‘फ्यू थिंग्ज लेफ्ट अनसेड’ ही पहिली कादंबरी लिहिली. तिच्या दोन लाख प्रती विकल्या गेल्या. गेल्या वर्षी जुलैमध्ये आलेल्या ‘दॅट्स द वे वुई मेट’ या कादंबरीच्याही ७५ हजारांवर प्रतींची विक्री झाली. ‘इट स्टार्टेड विथ फ्रेंड रिक्वेस्ट’ या कादंबरीच्या प्रतीही वेगाने विकल्या जात आहेत. निल्सन बुक स्क्ॅनच्या अहवालानुसार ही सध्या ७व्या क्रमांकाची बेस्टसेलर कादंबरी आहे.

* प्रा. रा. ग. जाधव यांना विखे पाटील पुरस्कार

ज्येष्ठ समीक्षक प्रा. रा. ग. जाधव यांना विखे-पाटील साहित्य जीवनगौरव, तर ज्येष्ठ नाट्य अभिनेते प्रा. मधुकर तोरडमल यांना नाट्यसम्राट पुरस्कार विखे’पाटील यांच्या जयंती दिली, २० ऑगस्ट रोजी प्रवरानगर येथे डॉ. नागनाथ कोतापल्ले यांच्या हस्ते प्रदान केले गेले.

प्रसिद्ध कवी लहू कानडे यांना त्यांच्या ‘तळ ढवळताना’ या काव्यसंग्रहास २५ हजारांचा साहित्य पुरस्कार आणि अहमदनगर जिल्हा उत्कृष्ट साहित्य पुरस्कारासाठी ‘सुफी तत्त्वज्ञान – स्वरूप आणि चिंतन’ या डॉ. मुहम्मद आजम यांच्या ग्रंथाला १० हजारांचा पुरस्कार देण्यात आला. चित्रकार वसंत विटणकर यांना विखे-पाटील कला गौरव पुरस्काराने गौरविण्यात आले.

* बोलता बोलता भाषांतर

सोशल नेटवर्किंगमधीली सर्वात मोठी कंपनी म्हणून ओळख असलेल्या फेसबुकने मोबाइल टेक्नॉलॉजी नावाची कंपनी विकत घेतली आहे. ही कंपनी व्हाईस ट्रान्सलेटिंग क्षेत्रात काम करत असून, या कंपनीने ‘जीब्बीगो मोबाइल’ नावाचे एक अॅप तयार केले आहे. या माध्यमातून आपण जे बोलतो ते आपल्याला पाहिजे त्या भाषेत ट्रान्स्लेट करून ऐकावयास मिळते. सध्या फेसबुकवर ट्रान्स्लेटर उपलब्ध आहे. आपण इंग्रजीत पोस्ट केलेला मजकूर आपल्याला मराठीत वाचता येऊ शकतो. ज्या प्रमाणात मोबाइलचा वापर

वाढत चालला आहे, त्या प्रमाणात व्हॉइस टेक्रॉलॉजीचा वापर वाढत जाणार आहे. यामुळे भविष्यात होणाऱ्या बदलांना वेबसाइटवरील टेक्रॉलॉजी उपयुक्त ठरेल असे फेसबुकचे प्रॉडक्ट मॅनेजमेंट डायरेक्टर टॉम स्टॉकी यांनी स्पष्ट केले आहे.

फेसबुकच्या या टायअपमुळे भविष्यात आपल्याला मोबाइलवरून फेसबुकवर पोस्ट करण्यासाठी आपण केवळ एक बटन होल्ड करून आपली पोस्ट तोंडी रेकॉर्ड केली, की काही सेकंदात ती भाषांतरित होऊन प्रसिद्ध होईल. ही पोस्ट लेखी आणि रेकॉर्ड अशा दोन्ही प्रकारांमध्ये उपलब्ध होणार आहे. यामुळे सोशल मीडियामध्येही लवकरच मोबाइलवरून व्हॉइस चॅट सुरू होईल.

* गुगल मॅप्स सर्वाधिक लोकप्रिय

जगातील ९६ कोटी स्मार्टफोन युजर्सपैकी ५४ टक्के गुगल मॅप्सचा वापर करित असल्याचे 'ग्लोबल वेब इंडेक्स'ने जाहीर केलेल्या आकडेवारीमध्ये स्पष्ट झाले आहे. फेसबुक दुसऱ्या क्रमांकावर असून, त्याचा वापर करणाऱ्यांची संख्या ४४ टक्के आहे. या आकडेवारीने युवकांना मित्रांशी संपर्कात राहण्यापेक्षा रस्ता शोधणे अधिक महत्त्वाचे वाटत असल्याचेही स्पष्ट होते. या यादीमध्ये तिसऱ्या नंबरवर 'यूट्यूब' आहे. गुगलचे 'गुगल प्लस' चौथ्या क्रमांकावर व चीनचे 'बुईचॅट' २७ टक्के पाठिंब्यासह पाचव्या क्रमांकावर आहे. भारतातील राजकारण्यांचे आवडते ट्विटर सहाय्या, तर स्काइप व फेसबुक मेसेंजर सात व आठव्या क्रमांकावर आहेत. भारतातील युवकांचे आवडते 'व्हॉट्सअप' १७ टक्क्यांसह नवव्या क्रमांकावर आहे. फेसबुकचेच 'इंस्टाग्राम' हे फोटोसंबंधीचे अप ११ टक्के युजर्सच्या पसंतीसह सर्वात खालच्या क्रमांकावर आहे.

* बुद्धिबळात इंटरनॅशनल मास्टर - शार्दूल

दहावीसारख्या 'जीवन-मरणा'चा प्रश्न असलेल्या वर्षात 'ब्रेक' घेण्याचा आणि बुद्धिबळाला प्राधान्य देण्याचा निर्णय राहुरी फॅक्टरीच्या गागरे कुटुंबीयांना लाभकारक ठरला. त्यामुळेच मुलगा शार्दूल सात महिन्यांत 'इंटरनॅशनल मास्टर' होण्याबरोबर जागतिक युवा ऑलिंपियाडमध्ये सांघिक सुवर्ण व वैयक्तिक ब्रॉंझपदकाचाही मानकरी ठरला. शिक्षणातील 'ब्रेक'नंतर शार्दूलने बुद्धिबळात यश मिळविले.

चेक प्रजासत्ताकमधील स्पर्थेत शार्दूलने 'इंटरनॅशनल' मास्टर किताबाचा पहिला नॉर्म पटकावला. ऑक्टोबरमध्ये विशाखापट्टणमला दुसरा, तर डिसेंबर महिन्यात कोलकत्यात तिसरा नॉर्म पूर्ण करताना त्याने २४०० एलो गुणांकनाचा टप्पाही पार केला. सहा महिन्यांत त्याने १३७ एलो गुणांकनाची कमाई केली.

* **संदीप आचार्य यांना नारायण आठवले पुरस्कार**

‘लोकसत्ता’चे सहसंपादक संदीप आचार्य यांना पत्रकारितेच्या माध्यमातून केलेल्या सामाजिक कार्यासाठी यंदाचा पत्रकार नारायण आठवले स्मृती पुरस्कार गोवा येथील ‘लोकविश्वास प्रतिष्ठान’तर्फे प्रदान करण्यात आला. ११ हजार १११ रुपये रोख आणि मानपत्र असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे. आचार्य यांना याआधी उत्कृष्ट पत्रकारितेबद्दल राज्य शासनाचा आचार्य अत्रे पुरस्कार, महापौर पुरस्कार, डहाणूकर पुरस्कार, रायकर बोस पुरस्कार, अप्पा पेंडसे पुरस्कार आदी अनेक पुरस्कार मिळाले आहेत.

* **डॉ. विजय ढवळे यांना साहित्य पुरस्कार**

मराठीचा झेंडा सातासमुद्रापार फडकवणाऱ्या डॉ. विजय ढवळे यांना १९८९ साली शरद पवारांच्या हस्ते बेस्ट अॅचिव्हमेंट अॅवॉर्डने गौरविण्यात आले होते. नुकताच विजय ढवळे यांचा बृहन्महाराष्ट्र मंडळाच्या १६ व्या द्वैवार्षिक अधिवेशनात ‘अमेरिकेतील उत्कृष्ट भारतीय लेखक’ हा पुरस्कार देण्यात आला. डॉ. विजय ढवळे यांनी १६ मराठी तर चार इंग्रजी पुस्तके लिहिली आहेत. हिंदी, गुजराती व हिब्रू या भाषांमधूनही त्यांची भाषांतरे झाली. त्यातली तीन पुस्तके ही बेस्टसेलर ठरली.

दोन भिन्न कॅटेगरींमध्ये पुरस्कार मिळवणारे अमेरिका-कॅनडामधील ढवळे हे एकमेव लेखक आहेत. “आपल्याच भाषा बांधवांकडून हा सन्मान मिळाल्यामुळे मला अतिशय आनंद झाला आहे.” असे डॉ. विजय ढवळे म्हणाले.

* **तुम्हीच करा आता सत्यनारायणाची पूजा**

सत्यनारायणाची पूजा तंत्रज्ञानाच्या साथीने यथासांग पार करण्यासाठी ज्ञानप्रबोधिनी ‘संस्कृत संस्कृती संशोधिका’ (संत्रिका) आणि ‘अॅटलिव्क्स टेक्नोलॉजिज’तर्फे एक खास सॉफ्टवेअर व अँड्रॉइड ऑप्लिकेशन विकसित करण्यात आले आहे.

हे सॉफ्टवेअर सर्वाना मोफत डाउनलोड करता येणार आहे. संत्रिका विभागाचे प्रमुख विश्वनाथ गुर्जर, आर्या जोशी आणि ‘अॅटलिव्क्स’चे राहुल भानोसे आणि श्रीनिवास कुलकर्णी यांनी ही माहिती दिली. सुमारे ७० मिनिटांच्या या पूजेमध्ये आवश्यक सूचना, तयारी, मांडणी, विविध कृती, आशय, मंत्रोच्चारण व मंत्रांचा अर्थ, आरती कथा यांचा समावेश आहे.

‘मागील वर्षी ज्ञानप्रबोधिनीच्या माध्यमातून ‘अॅटलिव्क्स’ने लक्ष्मीपूजन आणि गणपती पूजन ही सॉफ्टवेअर उपलब्ध केली होती. त्याला मोठ्या प्रमाणावर प्रतिसाद मिळाला.

www.santrika.org, www.atclix.com, www.prashala.janaprabodhini.org या वेबसाइटवरून हे सॉफ्टवेअर मोफत डाउनलोड करता येईल. अँड्रॉइडसाठीचे ऑप्लिकेशनही याच साइटवरून डाउनलोड

करता येईल.

* **‘अश्वगंधा’ला अमेरिकेचे पेटंट**

पुणे विद्यापीठाचा आरोग्यशास्त्र विभाग आणि सिरम इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडिया यांनी संयुक्तपणे केलेल्या ‘अश्वगंधा’ या लसीकरणपूरक आयुर्वेदिक औषधाच्या संशोधनाला (व्हॅक्सिन अॅडजुव्हंट) अमेरिकेकडून पेटंट मिळाले आहे. यामुळे सध्या बाजारात उपलब्ध असणाऱ्या सर्व प्रकारच्या रोगप्रतिबंधक लसी अधिक प्रभावी करण्यासाठी मदत होणार आहे.

यामुळे भारतीय वैद्यकीय क्षेत्रात व्यवसायाला मोठी संधी निर्माण होईल, ‘सिरम’चे कार्यकारी संचालक डॉ. सुरेश जाधव, डॉ. मनीष गौतम आणि आरोग्यशास्त्र विभागाचे डॉ. भूषण पटवर्धन यांच्या नावावर हे पेटंट मिळाले आहे. भारत सरकारच्या विज्ञान आणि तंत्रज्ञान विभागाकडून मिळालेल्या अनुदानातून हे संशोधन करण्यात आले, औद्योगिक-शैक्षणिक क्षेत्राच्या सहकार्याने ‘पब्लिक प्रायव्हेट पार्टनरशिप’ तत्वावरील हे पहिलेच यशस्वी संशोधन आहे.

पटवर्धन म्हणाले, “औषधी वनस्पतींच्या मुळांपासून ‘अश्वगंधा’ हे औषध बनविण्यात आले आहे. त्यामुळे लसी अधिक प्रभावी होतील. चीनच्या ‘जीनसेंग’ प्रमाणेच असलेले ‘अश्वगंधा’ हे आयुर्वेदिक औषध आहे.”

* **जपानचा बोलका यंत्रमानव**

जगातील पहिला बोलका यंत्रमानव जपानने अंतराळात पाठवला आहे. त्याचे नाव ‘किरोबो’ असून जपानी अंतराळवीरांना अवकाशात एकटे वाटू नये यासाठी तो त्यांचा सहकारी बनून राहणार आहे.

तानेगाशिमा या दूरस्थ बेटावरून ‘एच २ बी’ या अग्निबाणाच्या मदतीने किरोबो हा यंत्रमानव पाठवण्यात आला. तो यानाच्या मालवाहू भागात ठेवण्यात आला होता. त्याच्या समवेत अंतराळवीरांसाठी अन्न, पाणी व इतर वस्तू पाठवण्यात आल्या आहेत. जपानचा कोइची वाकाटा हा अंतराळवीर याच वर्षी अवकाशात जाणार आहे. त्याला सोबत करण्याचे काम हा यंत्रमानव करणार आहे.

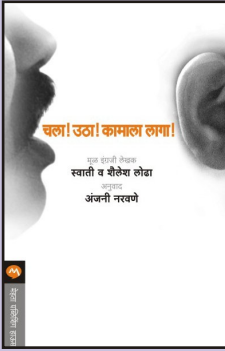
किरोबो यंत्रमानवाच्या शून्य गुरुत्वाला तसेच उड्डाणापूर्वीही वेगळ्या सुरक्षा चाचण्या घेण्यात आल्या.

किरोबो हे यंत्रमानवाचे नाव किबो व रोबोट या दोन शब्दांच्या एकत्रीकरणातून देण्यात आले आहे. किरोबोचा एक सहकारी यंत्रमानव हा पृथ्वीवरून त्याच्या संपर्कात राहिल, त्याचे नाव मिराटा असे आहे. मानव-यंत्रमानव यांच्यात अंतराळामध्ये होणाऱ्या संवादात्मक बाबींसाठी नवीन तंत्रज्ञान विकसित करणाऱ्या किबाक-रोबोट या प्रकल्पाचा

तो भाग आहे.

किरोबो व मिराटा हे दोन यंत्रमानव टोकियो विद्यापीठाने तयार केले आहेत. त्यांच्यात आवाज ओळखण्याची क्षमता आहे, त्याचबरोबर त्यात कॅमेरा, भावनांची ओळख पटवणारे सॉफ्टवेअर, नैसर्गिक भाषा संस्करण अशा सुविधा आहेत.

किरोबो हा बोलका यंत्रमानव ३४ सेंटीमीटर उंचीचा असून तो बराच काळ दूर राहणाऱ्यांना भावनिक आधार देतो. तो अंतराळवीरांशी जपानी बोलतो. जपानचे अंतराळवीर कोइची वाकाटा हे नोव्हेंबरमध्ये अंतराळ स्थानकात जातील तेव्हा तो त्यांचा सहकारी असेल. मानव व यंत्रमानव गुण्यागोविंदाने एक नांदू शकतील असे जग आपल्याला तयार करायचे आहे, असे किरोबोने पत्रकार परिषदेत सांगितले होते.

६ वी आवृत्ती

चला! उठा! कामाला लागा!

मूळ लेखक-स्वाती व शैलेश लोढा
अनुवाद - अंजनी नरवणे

किंमत : १६०/-रु. पोस्टेज : २५/-रु.

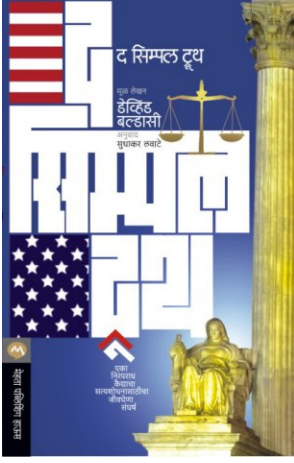
यशस्वी होण्यासाठी, प्रथम काय करू नये, ते शिका. मग काय करावं, ते शिका. हे पुस्तक तुम्हांला तुम्ही खरे कसे आहात, ते उलगडून दाखवतं.

खरा यशस्वी माणूस आणि यशस्वी असल्याचं ढोंग करणारा माणूस, ह्यांच्यातला सूक्ष्म फरक हे पुस्तक तुम्हांला सांगतं.

हे पुस्तक तुम्हांला स्वतःचा शोध घ्यायला मदत करतं.

हे पुस्तक तुम्हांला 'सर्वात उत्तम' बनवत नाही, पण ते तुम्हांला 'कोणापेक्षाही कमी नाही' असं बनवतं. लोक टीका करतात, तक्रार करतात आणि स्वतःची कीव करतात. लोक कृत्रिमपणे वागतात, मत्सर करतात, उद्धटपणानं वागतात. लोक बढायला मारतात, त्यांची प्रगती खुंटते आणि सर्वात कमाल म्हणजे, हे सर्व ते कबूल करत नाहीत. हे पुस्तक प्रत्येकाला स्वतःमधील उणिवा स्वीकारून, स्वतःमधे बदल घडवून आणायला प्रेरणा देतं.

द सिम्पल टूथ

मूळ लेखक डेव्हिड बल्डासी
अनुवाद- सुधाकर लवाटे

‘फोर्ट जॅक्सन’ या मिलिटरीच्या तुरुंगात ‘रूफस हार्म्स’ हा कैदी एका लहान मुलीच्या हत्येच्या आरोपावरून गेली पंचवीस वर्षे आजन्म कारावासाची शिक्षा भोगत होता. स्मरणशक्ती गमावलेल्या रूफसला फक्त ‘त्या’ प्रसंगाची स्मृती होती. त्याच्यापर्यंत पोहोचलेल्या एका पत्राने त्याच्या विस्मरणशक्तीला हादरा बसला आणि त्याला चक्क ‘सर्व’ आठवायला लागलं.

त्यानं सुप्रीम कोर्टाला त्याच्या वकिलामार्फत एक अपील केलं. ते कोर्टापर्यंत पोहोचलंच नाही. ते अपील पाहिलेल्या सुप्रीम कोर्टाच्या मायकेल फिस्क या क्लार्कचा खून झाला. त्यानंतर आणखी एका क्लार्कचा खून, त्याच्या वकिलाचा—त्याच्या बायकोचा खून अशी खुनांची मालिका सुरू झाली.

आपल्याला ‘न्याय’ मिळावा म्हणून केलेल्या रूफसच्या न पोहोचलेल्या अपिलावर सुप्रीम कोर्ट कसा निर्णय घेणार? मिलिटरीत घडलेल्या गुन्ह्यांबद्दल निर्णय घेण्याचा अधिकार सुप्रीम कोर्टाला आहे का? मायकेल फिस्कच्या भावाचा – जॉन फिस्कचा आणि मायकेलची सहकारी सारा इव्हान्स हिचा या प्रकरणात काय संबंध आहे? मिलिटरीच्या ज्या पत्रामुळे या प्रकरणाची सुरुवात झाली त्या पत्रात ‘विशेष’ असं काय होतं?

‘द सिम्पल टूथ!’

राजकीय-सामाजिक जाणिवेतून मानवी मनाचा शोध घेणारी मनाला स्पर्श करणारी अशी ही कादंबरी.

* **डॉ. प्रकाश आमटे यांना उमदा पुरस्कार**

‘समाजसेवा करायची असेल तर त्यासाठी त्याग करण्याची आवश्यकता नाही. नोकरीत राहूनही आपले काम प्रामाणिकपणे पार पाडले, तरी देशाची परिस्थिती सुधारू शकते.’ असे प्रतिपादन ज्येष्ठ समाजसेवक डॉ. प्रकाश आमटे यांनी केले.

‘उमदा समाज विकास प्रतिष्ठान’तर्फे डॉ. आमटे दाम्पत्यांचा सत्कार करून कृतज्ञता निधी देण्यात आला. मंदाकिनी आमटे डॉ. एच. व्ही. सरदेसाई, डॉ. के. एच. संचेती, आयुक्त डॉ. श्रीकर परदेशी आदी उपस्थित होते.

बालपणापासून ते आतापर्यंतच्या कामाच्या प्रवासाचा आढावा घेताना हेमलकसातील सुरुवातीचे दिवस आणि त्यानंतर सुधारलेल्या परिस्थितीच्या आठवणींना डॉ. प्रकाश आमटे यांनी उजाळा दिला. “नवी पिढी वाया गेलेली नाही. तिला दिशा द्यायची गरज आहे. खेड्यात जाऊन डॉक्टरांना काम करायला काय हरकत आहे? आर्थिक दरीपेक्षा शिक्षणाची दरी ही खूप मोठी आहे. सध्या आमची तिसरी पिढी प्रकल्पांवर कार्यरत असून, चौथी पिढीही त्याच मार्गावर जात राहिल. समाजाने दिलेले प्रेम हीच आपल्या कामाची खरी ऊर्जा आहे,” असे डॉ. आमटे म्हणाले.

* **बाबामहाराज सातारकर, शौनक अभिषेकी यांना विद्या व्यास पुरस्कार**

विद्या सहकारी बँकेतर्फे ज्येष्ठ प्रवचनकार बाबामहाराज सातारकर आणि प्रसिद्ध गायक शौनक अभिषेकी यांना यंदाचा विद्या व्यास पुरस्कार जाहीर झाला आहे. विविध क्षेत्रांत गुरुतुल्य कार्य करून समाजाच्या प्रगतीमध्ये मोलाचा वाटा उचलणाऱ्या ज्येष्ठ व्यक्तीला कृतज्ञता म्हणून ३० हजार रुपयांचा तर, ऐन उमेदीत असणाऱ्या ज्ञानप्रसारकांना प्रोत्साहन म्हणून २० हजारांचा पुरस्कार दिला जातो.

* **ओजस नातूला ‘वाद्यवादन’ पुरस्कार**

‘गानवर्धन’तर्फे देण्यात येणारा या वर्षासाठीचा कै.इंदुमती काळे स्मृती वाद्यवादन पुरस्कार ओजस अनंत नातू यास तबलावादनासाठी ज्येष्ठ गायक पं.सत्यशील देशपांडे

यांच्या हस्ते देण्यात आला. ओजस हा भारतीय विद्याभवनच्या परांजपे विद्यामंदिर, कोथरूड या शाळेत शिकत असून ज्येष्ठ गुरू पं.सुरेश सामंत यांच्याकडे गेल्या पाच वर्षांपासून तबलावादानाचे शिक्षण घेत आहे.

* भंवरलाल जैन यांना आदर्श व्यापारी पुरस्कार

दि पूना मर्चंटस् चेंबरतर्फे दर वर्षी देण्यात येणारा आदर्श व्यापारी पुरस्कार यंदा जैन उद्योगसमूहाचे अध्यक्ष भंवरलाल जैन यांना सहा ऑगस्ट रोजी माजी राष्ट्रपती प्रतिभा पाटील यांच्या हस्ते बालगंधर्व रंगमंदिरात सिक्कीमचे राज्यपाल श्रीनिवास पाटील यांच्या उपस्थितीत देण्यात आला.

पुणे जिल्हा आणि शहर भागातून देण्यात येणारा आदर्श व्यापारी पुरस्कार कापडाचे व्यापारी रमेशभाई शहा यांना तर दि पूना मर्चंटस् चेंबरच्या सभासदांमधून देण्यात येणारा पुरस्कार राज ट्रेडिंग कंपनीचे संस्थापक धनराज श्रीश्रीमाळ यांना देण्यात आला. किशोर बरकाले यांना वीरेन गवाडिया पत्रकार पुरस्कार, युवा उद्योजिका जान्हवी धारिवाल आणि ज्येष्ठ उद्योजक केशरचंद बोरा यांना विशेष पुरस्कार देण्यात आले.

* 'अंबरनाथ शिवालय' ग्रंथाचा पॅरिसमध्ये गौरव

अंबरनाथच्या प्रसिद्ध शिव मंदिराचा तब्बल १२ वर्षे अभ्यास करून डॉ. कुमुद कानिटकर यांनी लिहिलेल्या 'अंबरनाथ शिवालय-ए मोनोग्राफ ऑन द टेंपल अँड अंबरनाथ' या संशोधनात्मक ग्रंथाला पॅरिस येथील 'अँकेडमी ऑफ इनस्क्रिप्शन अँड बेल लेटर्स' संस्थेचा 'हिरायाना' पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

* अत्रे स्मृती प्रतिष्ठानचे पुरस्कार

आचार्य अत्रे स्मृती प्रतिष्ठानतर्फे यंदा बंडा जोशी, आसावरी काकडे, निखिल रत्नपारखी, शक्ती साळगावकर, जगदीश कुंटे, हेमांगी कवी, शोभा बोंद्रे, गणपत धबाले, निर्मला शेटे, यशवंतराव गडाख, डॉ. गणेश राऊत, स्पृहा जोशी, विक्रम गायकवाड, सूर्यकांत पाठक, शंकरराव कोल्हे यांना १३ ऑगस्टला प्रदान करण्यात आले. या वेळी निमित्त 'हास्य-विनोद-आनंद महोत्सवही घेण्यात आला.

* अमजद अली खान यांना राजीव गांधी पुरस्कार

सरोदवादक अमजद अली खान यांना यंदाचा राजीव गांधी राष्ट्रीय सद्भावना पुरस्कार (पाच लाख रुपये रोख व मानपत्र) २० ऑगस्ट या राजीव गांधी यांच्या जयंती दिनी प्रदान केला गेला.

यापूर्वी मदर तेरेसा, बिस्मिल्ला खाँ, महंमद युनूस, तिस्ता सेटलवाड, स्वामी

अग्निवेश, हर्ष मंदर, सुनील दत्त, दिलीपकुमार, मौलाना वहीउद्दीन खान व के. आर. नारायण यांना हा पुरस्कार मिळाला होता.

* **कृष्णराव गोखले पुरस्कार**

“चित्रपट असो की नाटक, लिखाण हा त्याचा मुख्य गाभा असतो. ‘अवंतिका’, ‘गुंतता हृदय हे’ या दूरचित्रवाणी मालिका केवळ लिखाणामुळे सरस ठरल्या,” असे प्रतिपादन अभिनेते संदीप कुलकर्णी यांनी केले.

पुणे मराठी ग्रंथालयाचा ‘कृष्णराव गोखले पुरस्कार’ यंदा भरत नाट्य संशोधन मंदिर संस्थेला त्यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला. याशिवाय नरहरीबुवा पाटणकर पुरस्कार भक्ती पागे यांना; तर वैदेही मराठे, गौरीश पाटील आणि सदानंद भणगे यांना हरी गणेश फडके पुरस्काराने गौरविण्यात आले. स्पर्धा परीक्षेत यश मिळविलेल्या विद्यार्थ्यांचाही सन्मान करण्यात आला.

अभिनेते संदीप कुलकर्णी म्हणाले, “मला आयुष्यात पुस्तकांनी सातत्याने मदत केली. चित्रपटांसाठी संहिता लिहिणे हे तसे अवघड काम. मात्र, वाचनाच्या या छंदामुळे मी ते करू शकलो. जेव्हा वेळ मिळेल तेव्हा मी वाचन करित असतो. चांगला लेखक होण्यासारखी दुसरी नशीबवान बाबच नाही.”

भणगे म्हणाले, “दूरचित्रवाणी, मोबाईल यामुळे मुले वाचनापासून दूर जात आहेत, असे म्हटले जाते. परदेशातही हीच परिस्थिती आहे. तरीही हॅरी पॉटरची पुस्तके खरेदी करण्यासाठी मुले आणि पालक भल्या पहाटे रांगा लावतात. आपल्याकडेही अनेक लेखकांनी चांगली पुस्तके लिहून ठेवली आहेत. त्यांच्या पुस्तकांवर आधारित मालिका का तयार होत नाहीत?”

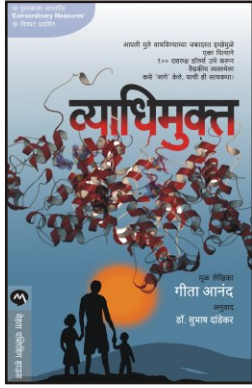
भरत नाट्य संशोधन संस्थेचे रवींद्र खरे म्हणाले, “नाटक म्हणजे समाजाला जोडणारा धागा आहे. जात-पात अथवा भेदभाव न करता नाटकामुळे मानवाला वेगळाच आनंद घेता येतो. संगीत नाटकांना प्रेक्षक नाहीत, म्हणून ती रंगमंचावर आणली जात नाहीत, असे म्हटले जाते. ते खरे नसून मुळात संगीत नाटक पेलणे अवघड असल्यामुळे ती रंगमंचावर मोठ्या प्रमाणात येत नाहीत.”

* **श्रीनिवास पाटील यांना ‘अजिंक्यतारा पुरस्कार’**

सिक्कीमच्या राज्यपालपदी निवड झाल्याबद्दल श्रीनिवास पाटील यांना ‘सातारा मित्र मंडळा’तर्फे नुकताच ‘अजिंक्यतारा पुरस्कार’ प्रदान करण्यात आला. सातारा जिल्हा मित्र मंडळाचा २४ वा वार्षिक स्नेह मेळावा नुकताच मांजरी येथील नेताजी सुभाष मंगल कार्यालयात पार पडला. यावेळी पाटील यांच्याबरोबरच गिर्यारोहक प्रियंका मोहिते यांना ‘कृष्णामाई पुरस्कार’ ही देण्यात आला. मंडळाचे संस्थापक यशवंतराव साळुंखे,

विभागीय आयुक्त प्रभाकर देशमुख आणि साखर संचालक संपतराव साबळे या वेळी उपस्थित होते. मूळचे सातारा जिल्ह्यातील असलेल्या आणि पिंपरी-चिंचवडमध्ये स्थायिक झालेल्या विविध क्षेत्रातील मान्यवरांचा सत्कारही करण्यात आला.

जे वे कोरे

व्याधिमुक्त

मूळ लेखिका गीता आनंद

अनुवाद डॉ. सुभाष दांडेकर

किंमत : ₹१०/- रु पोस्टेज : ₹०/- रु.

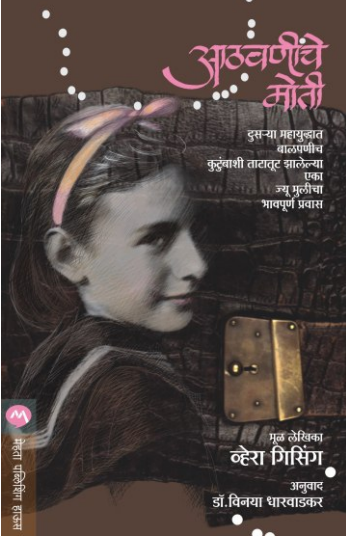
पॉम्पे व्याधी ही एक जनुकीय दोषामुळे होणारी व्याधी असून या रुग्णांमध्ये विशिष्ट वीकराच्या अभावामुळे रुग्णाचे सर्व स्नायू दुर्बल होत जातात. इतके अशक्त की, त्या बालकाला हसणे, बोलणे, गिळणे, श्वास घेणे अशक्य होते. श्वसन यंत्राच्या मदतीने श्वसन चालू ठेवावे लागते. दोन-तीन वर्षात बाळ मृत्युमुखी पडते. ही व्याधी झालेल्या आपल्या दीड वर्षाच्या मुलीला व सहा महिन्यांच्या मुलाला वाचवण्यासाठी जिवाचे रान करून जॉन क्रौली शंभर दशलक्ष डॉलर्स जमवून संशोधनाला मदत करतो आणि अखेरीस आपली मुले आणि या व्याधीने ग्रस्त असलेल्या जगभरातल्या बालकांना जीवनदायी औषध मिळवून देतो.

जॉन व त्याची पत्नी एलीन यांचे परस्परांवरील व मुलांवरील प्रेम आणि दुर्दम्य आशा यांची ही सत्यकथा कल्पनेपेक्षाही वास्तवावर आधारित आहे. हे पुस्तक वाचणे, हा एक वेगळाच अनुभव आहे. पुस्तक वाचताना दुःखाने आणि आनंदाने डोळ्यांत अश्रू आले नाहीत, रोमांचित झाला नाहीत, असे होणे अशक्यच आहे!

ठवे कोरे

आठवणींचे मोती

मूळ लेखिका
व्हेरा गिसिंग

अनुवाद

डॉ. विनया धारवाडकर

किंमत : २४०/-रु.

पोस्टेज : २५/-रु.

दुसऱ्या महायुद्धाचा काळ

जून, १९३९.

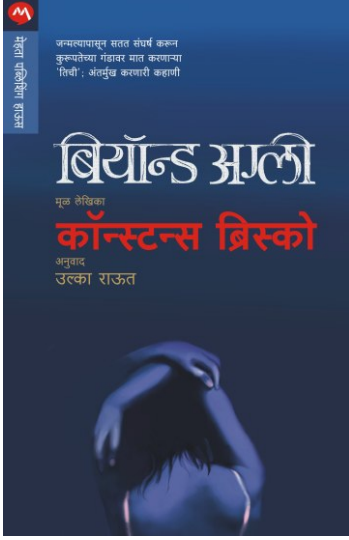
व्हेराचा अकरावा वाढदिवस जवळ आलेला असतानाच, अचानक तिला तिचा प्रिय देश सोडून जावं लागतं. आपलं कुटुंब, आई-वडील आणि मित्रमैत्रिणी यांना सोडून व्हेरा सहा वर्षे ब्रिटनमध्ये राहते.

ब्रिटनमधल्या वास्तव्याच्या काळात व्हेरा डायरी लिहायला सुरुवात करते. आई-वडिलांपासून झालेली ताटातूट, त्यांच्या आठवणी, तिच्या आशाआकांक्षा, इच्छा आणि देशासाठी तिने केलेल्या प्रार्थना... असे सगळे ती डायरीत टिपत जाते.

१९४५मध्ये ती मायदेशात परतते तेव्हा तिचे आई-वडील मरण पावलेले असतात. ती इंग्लंडला परतते; तेव्हा तिच्या मनात पुन्हा त्या आठवणी, त्या भावना आणि तो काळ जागृत होऊ लागतो. आणि ती पुन्हा वळते तिच्या डायरीकडे....

प्रतिकूल परिस्थितीमध्ये वाढणाऱ्या एका मुलीची ही करुण, हृदय हेलावणारी भावनिक आंदोलनं म्हणजे हे 'आठवणींचे मोती'!

तवे कोरे

बिऑन्ड अग्ली

मूळ लेखिका
कॉन्स्टन्स ब्रिस्को
अनुवाद-
उल्का राऊत

किंमत : २५०/-रु.
पोस्टेज : २५/-रु.

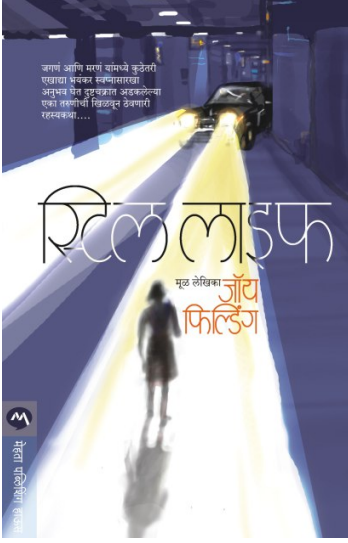
स्वतःच्या आईनेच कॉन्स्टन्सला 'तू कुरूप आहेस, कुरूप' असं म्हटल्याने तिला अनेक यातना झाल्या होत्या. तिचं शारीरिक, तसंच मानसिक शोषण झालं होतं. पण तिची स्वप्नं आणि तिच्या आशाआकांक्षा यांची झेप मोठी होती. तिची जिद्द चिवट व बळकट होती.

कॉन्स्टन्सने कायद्याचा अभ्यास करण्याकरिता विद्यापीठामध्ये प्रवेश घेतल्यावर तिच्या पुढे प्रश्न होता तो, खर्चाचा; तो कसा भागवायचा याचा? पण अर्धवेळ छोट्या-मोठ्या नोकऱ्या करून तिने हा प्रश्न सोडवला.

त्यानंतर तिला एका चांगल्या, नामांकित कायदेविषयक फर्ममध्ये काम करण्याची संधी चालून आली, पण कॉन्स्टन्सची ही अडथळ्यांची शर्यत सहजसहजी संपली नाही....

केवळ बाह्य सौंदर्याकडे न पाहता; त्यापलीकडे पाहण्याचा संदेश देणारे, अंतर्मुख करणारे कथन.

 ठवे कोरे

टी बुक क्लब
२३ मधील दुसरे पुस्तक
स्टिल लाइफ
मूळ लेखिका - जॉय फिलिडज
अनुवाद - माधव कर्वे

किंमत : ४००/-रु.

पोस्टेज : ३०/-रु.

सौंदर्य आणि श्रीमंती यांचे वरदान लाभलेल्या केसीला एक भरधाव कार उडवून लावते. केसी कोमात जाते; अंथरुणाला खिळते....

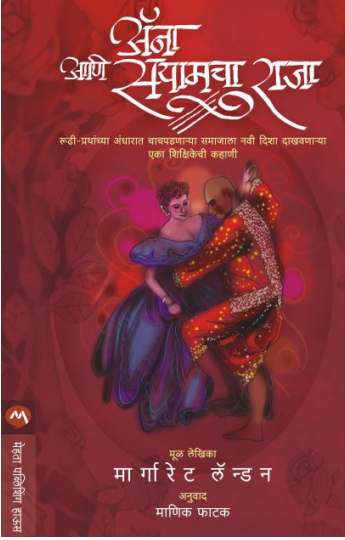
केसी पुन्हा भानावर येईल, तिचे पुढे काय होईल, अशा प्रश्नांचा विचार करत केसीचे जवळचे नातेवाईक व खास मित्रमैत्रिणी तिच्याभोवती येत-जात असतात; तिच्याविषयी बोलत असतात. शरीर निश्चल असलेल्या; पण मनाने भानावर असलेल्या केसीला; तिच्याविषयीच्या या बोलण्यातून अनेक रहस्ये उलगडायला लागतात... जीवनमरणाच्या सीमारेषेवर असलेल्या केसीला विलक्षण थरारक घटनाचक्रातून जावे लागते....

केसीची ही कथा केवळ रहस्ये उलगडत नाही, तर मानवी मनाचे कोपरे उत्कंठार्थक शैलीत आपल्यासमोर उघडे करते.

तवे कोरे

अंना आणि सयामचा राजा

मूळ लेखिका
मागरेट लॅन्डन
अनुवाद
माणिक फाटक

किंमत : ३८०/-रु.
पोस्टेज : ३०/-रु.

अंना ही पाश्चात्य संस्कृतीत वाढलेली, मानवतावादी मूल्ये जपणारी स्त्री; सयामसारख्या (आताचा थायलंड) बुरसटलेल्या, व्यक्तिस्वातंत्र्यावर गदा असलेल्या, रूढी-प्रथांना महत्त्व देणाऱ्या गुलामांच्या देशात इंग्रजी शिकवायला जाते.

सयाममध्ये अंनाला जुळवून घेणे फार जड जाते, पण तरी व्यक्तिगत आयुष्यातली सुखदुःखे भोगत, ती तिच्या इतरांचे कष्ट दूर करण्याच्या मनोवृत्तीला, ऊर्मीला थांबवू शकत नाही. तिचे उदार अंतःकरण आणि अन्यायाविरुद्ध उभे ठाकण्याची वृत्ती यांमुळे सयामचा राजा आणि राजपुत्र प्रभावित होतातच; पण तिच्या पश्चात सयामी जनताही तिची ऋणार्थी राहते. तिच्या शिकवणुकीच्या प्रभावामुळेच राजपुत्र सयाममधील अयोग्य चालीरीतींना कायमची तिलांजली देतो आणि सयामला नवी दिशा दाखवतो.

जवळजवळ दीडशे वर्षांपूर्वीच्या कालखंडातली ही हकिकत म्हटली तर अद्भुत; म्हटली तर वास्तववादी —

अंधारात चाचपडणाऱ्या एका समाजाची; मानवतेसाठी संघर्ष करणाऱ्या एका स्त्रीची.

आदिमाया : आभाळभर पसरलेली

– मीरा तारळेकर

अरुणाताई सबाने यांचा फोन आला. 'आई' या विषयावर म्हणजे अर्थातच माधवीताईवर तुला लेख हवा आहे.

ही अर्थातच माझ्या प्रिय ताईची आशा! मी लगेच 'हो' म्हणून खाली ठेवला.

पण नंतर मनात विचार आला, मला लिहिता येईल खरंच माझ्या आईवर लेख? ही शंका मनात यायचं कारण, मला असं वाटतं, ज्या ठिकाणी आपल्या मनाची प्रचंड एकरूपता झालेली असते, आपण वेगळे नसतोच ज्या गोष्टीपासून; त्या व्यक्तीबद्दल मनाची तटस्थता निर्माण करून तिच्यातून बाहेर येऊन तिला आपण न्याय देऊ शकतो? खराखुरा? हे सामर्थ्य आहे आपल्यात?

इथं झाडाला हात कुणी लावला ?

तिथं दूरच्या रानात

खोल दूरच्या रानात

खोल हुंदका फुटला

माझा आणि माझ्या आईच्या नात्याचा बंध नेमका याच प्रकारचा. एका झाडातून अंकुरलेलं दुसरं झाड आता मोठं झालेलं, पण मातीच्या आतल्या अंधारात दोन्ही झाडांच्या मुळांची घट्ट गळामिठी आता कधीही, कधीही न सुटू शकणारी, अतूट बंधनाची.

तिच्याबद्दल लिहायचं, कोणत्या रूपाबद्दल? तिची तर अनेक रूपे मनात घर करून बसलेली. मला आठवतंय, माझ्या वयाच्या सोळा-सतरा वर्षांपर्यंत आम्ही मुंबईत होतो. नॅशनल रेयॉन कॉलनीत. आई-पपा दोघंही छान नोकरी करणारे. आम्ही तिथी मुली. खूप लाडाप्रेमाचं समृद्ध आयुष्य होतं ते. माझ्यानंतर नऊ वर्षांनी गीतू झालेली. आईची खूप दगदग व्हायची. त्यात मी फॅक्टरीतल्या गॅसच्या

पोल्युशनने सतत आजारी पडायची. एक विचित्र ॲलर्जी, श्वास घुसमटायचा, धाप लागायची, रात्ररात्रभर ती कमी व्हायचीच नाही. या आजाराने तव्येत कायम तोळामासाच (अर्थात आज ते खरं वाटणार नाही.) शेवटी माझ्या काळजीने घरातलं चमचमीत खाणं बंद झालं. सतत माझी काळजी. पण मला आठवतंय, घरातलं सर्व संभाळून नोकरी करणारी माझी आई, हे मी मुद्दाम म्हणते आहे. कारण माझे पपा गोव्यातल्या एका ऐश्वर्यसंपन्न घरातले. खाणंपिणं, स्वच्छता, सजवलेलं घर, पॉश राहणं याबाबतीत त्यांना कमतरता चालत नसे. खूप प्रेमळ पण याबाबतीत कडक, आणि आई भालजी पेंढारकरांची कन्या असली तरी विनोबाजी भावेंच्या कोल्हापूरच्या आश्रमाचे संस्कार घेऊन वाढलेली. ध्यान, गीता पठण, व्यायाम अशा कडक संस्कारात मोठी झालेली. पण तरीही पपांच्या शिस्तीत ती रूळली होती. त्यांच्या पद्धतीने आम्हाला वाढवत होती.

मी खूप लहान होते; पण मला आठवतंय दिवसभराची शाळा, संध्याकाळचं माशामटणाचं जेवण, आमचे अभ्यास, छोटी गीतू यात ती खूप दमायची. मला आज खूप वार्ड वाटतंय की, तिच्या अशा दगदगीत, ओढाताणीत माझं आजारपण सोबतीला यायचं. रात्ररात्रभर मला छातीवर घेऊन शेकत ती भिंतीला टेकून बसायची. हे मूल जगणार आहे की नाही, अशी शंका यावी इतका त्रास वाढायचा; पण आईच्या चेहऱ्यावर मला कधीही वैताग दिसला नाही. रात्रभराच्या जागरणाने थकलेली असली तरी पहाटे उठून पपांचा डबा करताना मी तिला पाहायची. छान पांढरी प्रिंटेड कॉटन साडी (पपांना आवडायची), डोक्यावर पदर घेऊन मोठं लाल कुंकू लावून लगबगीने शाळेला जायची.

मुलींनी अतिशय पॉश, व्यवस्थित असावं ही पपांची इच्छा असायची; पण त्याचबरोबर घरातल्या लहान मोठ्या कामांची शिस्त तिने आम्हाला जाणीवपूर्वक लहानपणीच लावलेली- कामं तिने वाटून दिलेली असायची. जेवताना टेबल मांडणे, आवरणे, स्वच्छता, कपड्यांच्या घड्या, चपात्या लाटणे, भाजणे, भाजी आणणे, बँकेत जाणे... खूप खूप शिकवलं तिने. ते सर्व पुढच्या कठीण आयुष्यात केवढं तरी उपयोगी पडलं.

पण हीच माझी आई आम्ही सुट्टीत कोल्हापूरला गेलो की, केवढी बदललेली दिसायची! तिथे ती आजोबांच्या कडक शिस्तीतली मुलगी होऊन जायची. माहेरच्या आनंदाचं एक वेगळं तेज यायचं तिच्या चेहऱ्यावर. स्टुडिओत राहणारे आजोबा. जेवायला घरी यायचे तेव्हा आम्ही नातवंडं त्यांच्या आजूबाजूला जमायचो; पण ही मात्र आजोबांचे अशक्त पाय शांतपणे मांडीवर घेऊन दाबत त्यांचं बोलणं ऐकत असायची. परतताना आजीला मिठी मारून रडताना तिला पाहिलं की, मला आपलं कळायचंच नाही या रडतायत का अशा?

पण एके दिवशी आमचं सुखानं भरलेलं घर हादरलं. एका साध्याच आजाराचं निमित्त होऊन पपा सोडून गेले.

हा हादरा आम्हाला न पेलवणारा ठरला. पपा हा आमच्या घराचा मुख्य बलदंड खांब होता. आणि आई; अति भोळी बाई, सज्जन, जगावर विश्वास ठेवणारी, भावनांवर जगणारी. तिला व्यवहारीपण नव्हतंच माहीत. आता घरात आई आणि आम्ही तिघी असा संसार सुरू झाला.

पण पपांच्या जाण्यानं घुसमटलेली, कोलमडलेली आई उभी राहू शकत नव्हती. मलाही कळायचं नाही माझ्या या उदास झालेल्या आईला कसं आनंदी करायचं? कसं परत हसतं करायचं? मग ती शाळेतून आली की, मी येईल तसा चहा करायची. तो चहाचा कप, पाण्याचा ग्लास ट्रेमध्ये ठेवून तिच्यासमोर जायची. चहाच्या कपात उगाच स्टार्चल म्हणून एक चमचा ठेवायची. माझ्या बालमनाला वाटायचं की असं सगळं काहीतरी स्टायलीश केलं की, ती खूश होईल. चहाचा कप घेताना त्यातल्या त्या उगीचच ठेवलेल्या चमच्याकडे पाहून ती माझ्याकडे बघून हसायची आणि मला जवळ, घट्ट घ्यायची.

एकदा शाळेत फॅन्सी ड्रेस स्पर्धा होती. आईची लाडकी विद्यार्थिनी मनकुमारी, पांढरी साडी नेसून, कुंकू न लावता स्टेजवर आली, आणि मी आता काटकरबाई झाले म्हणाली. आई तेव्हा केवढी अस्वस्थ झाली होती!

पपांच्या जाण्यानं माझं जखमी, हळवं मन आईच्या खूप जवळ आलं होतं. आईशिवाय माझ्या विश्वासाचं कोणीच नव्हतं. या उदासीन, बावरलेल्या अवस्थेत आणखी एक हादरा बसायचा होता. नव्यानेच ओळख झालेले स्वामीकार रणजित देसाई आईशी लग्न करणार होते. सर्व काही ठरलेलंच होतं. आता मुंबई, कॉलनी सर्वच सुटणार होतं. पपांच्या जागी आणखी कोणीतरी? छे... माझ्या राजबिंड्या सुंदर पपांची जागा आणखी कोण घेऊ शकणार? कशी? मला काहीच सुचत नव्हते. आणि एके दिवशी मला न्यायला ते आले. बेळगावच्या आर.पी.डी. कॉलेजमध्ये आता अॅडमिशन घ्यायची होती. माझ्या सामानाची भली मोठी बॅग, आई मला पोचवायला. कल्याण स्टेशनवर महालक्ष्मीत 'ते' भेटणार होते. माझे पाय लोखंडी गोळे बांधल्यागत जड. हुंदके देत देत मी ट्रेनमध्ये चढले. ट्रेन सुटली. आई, माझं विश्व दिसेनासं झालं. काळ्या जांभळ्या रंगाचा धुराळा. आज कळतंय हा धुराळा भविष्यातल्या एका अनामिक दुःखाचा होता. एका ताटातुटीचा होता. माझी सावली माझ्यापासून दूर झाली होती. आता धुराळा कधी खाली बसणारच नव्हता. नाक, तोंड, डोळ्यात जाऊन घुसमटवून टाकणार होता फक्त.

आज तो प्रसंग आठवला की, वाटतं, मी का ते सोसलं? ऐकलं? माझी बंडखोरी कुठे गेली होती? पण मी रोजच पाहात होते ना आईचं घटत जाणारं वजन, तिची उदासी, कष्ट, लहान वय आणि इतर अनेक गोष्टी; आणि ही तर माझी लाडकी होती. तिनं खूश असायला हवं होतं मला.

आता आई कोवाडच्या लाडक्या वैनीसाहेब झाली होती. हळूहळू ती समाजसेवेत

रमत होती. कविता करत होती, निसर्गात रमत होती.

वर्ष सरकत होती; पण त्यावेळी तो स्वप्नात दिसलेला विचित्र रंगाचा धुराळा, त्यानं आता लालबुंद रूप धारण करून तो आकाशभर पसरला होता. एके दिवशी त्या धुराळ्यातून आगीचे लोळ बाहेर पडले. स्फोटावर स्फोट झाले. एका गोष्टीचा पूर्वार्ध संपल्याची ती नांदी होती. कल्याण स्टेशनवर माझ्या सावलीची आणि माझी ताटातूट झाली होती. ती परत अशा रीतीने बेळगावात भेटायची होती; पण आता मी एकटी नव्हते. सोबत माझी बाळं होती चैतन्य आणि सायली. बावरलेली, टुकूटुकू डोळ्यांनी पाहणारी. आता परत एकाच रस्त्यावरून एकत्र प्रवास होणार होता.

आज हे सर्व आठवताना मला स्त्रीजन्माविषयीच्या अनेक गोष्टींचा नव्याने साक्षात्कार होतो आहे. जीवनाच्या या नव्या उत्तरार्धाचा प्रवास आम्ही दोघींनी मिळून केला आणि यात जे अनुभव आले त्यातून स्त्री म्हणजे काय? मातृत्व म्हणजे काय? स्त्री शक्ती म्हणजे काय? हे उलगाडत गेलं आणि स्त्रीत्वाविषयीचा एक वेगळा झळाळता अभिमान माझ्या मनात निर्माण झाला. स्त्रीच्या सोसण्याचं रूपांतर अद्वितीय अशा एका शक्तीत कसं होतं ते मी अनुभवलं आणि आईच्या रूपात पाहिलंही.

आता यावेळी बेळगावात मला भेटलेली माझी आई आदर्श गृहिणी, पत्नी, शिक्षिका, भालजींची कायम झुकलेली नम्र कन्या, कोवाडच्या वैनीसाहेब यातली कोणीच नव्हती; ती फक्त एका नव्या शक्तीचा स्रोत, जीवनाच्या अनेक वळणावळणावरून एका नव्या टप्प्यावर स्थिर उभी राहिलेली फक्त परिपक्व आई होती. तिच्यातल्या ऊर्जेचा शोध जणू तिला लागलेला होता आणि म्हणून तिने स्वतःचं आयुष्य जणू स्वतःच्या हातानं बाजूला सरकवलं आणि फक्त आई म्हणून ती उभी राहिली आमच्यासाठी.

पप्पा गेल्यानंतर भांबावलेली ती, आता व्यवस्थित, शांतपणे निर्णय घेत होती. त्यावेळी 'त्यांच्या' हातात मला सोपवताना काहीशी कठोर झालेली ती केवढ्या मायेने आमच्या पाठीशी उभी होती. सुरुवातीची माझी पार्टटाईम लेक्चररशिप, घरातलं ब्युटीपार्लर, मुलांच्या शाळा, क्लास, अभ्यास... चक्र वेगाने फिरत होतं. अपरिमित काळजीनं आई माझी मुलं वाढवीत होती. सायली तर तिची चौथी मुलगीच होती. जगणं आणि मरणं यांच्या सीमारेषेवर आम्ही तरून किनारा गाठला. स्वाभिमानानं उभे राहिलो फक्त तिच्या आधारेनेच.

गोव्यात स्थायिक झालेला चैतन्य आजीची काळजी करत असतो. लग्न करून अमेरिकेत शिकणारी सायली, आजीच्या आठवणींनी कळवळत असते. हे बंध तिने तेव्हा दिलेल्या प्रेमातून घट्ट झालेले असतात. जाई, सायली, प्राजक्ता तिच्या तीन नाती, या तिन्ही फुलांच्या झाडवेली अंगणात डुलत असतात. प्रत्येक नात आली की, आपल्या झाडाला किती फुलं आलीत पाहात असे. आई मात्र कृतकृत्यतेने झाडांना पाणी

घालण्यात मग्न असे.

मी आयुष्यात स्थिर झाले, थोडं काही लिहायला लागले याचं तिला केवढं कौतुक. पण मला माहीत आहे, माझ्याकडे बघून तिला माझं लहानपणच आठवत असतं. लहानपणची अशक्त, हळवी मीरू, आईवडिलांवर वेडं प्रेम करणारी. तिला जीवनभर करावे लागलेले कष्ट, जीवनाशी प्रचंड सामना अन् आता घरट्यातून पाखरं उडाल्यानंतर परत एकटं राहणं. तिला भडभडून येत असतं, अन् तिच्याकडे पाहून मलाही तसंच. गोव्यात पपांच्या घरात ती एकटीच राहात असते. आजही स्वाभिमानानं ताठ असते. माहेरी गेले की, केवढे लाड, खास गोव्याच्या माशांचे पदार्थ, काय खायला घालू काय नको असं तिला होतं. दुपारी नोकरी करून थकलेल्या पोरीला माऊमऊ पांघरुण घातल्याशिवाय आजही चैन पडत नाही. बेळगावला अधूनमधून येते. बेळगावची हवा, माझं घर खूप आवडतं तिला; पण खूप राहावत नाही. गोव्याची महालक्ष्मी सोडून तिला राहताच येत नाही. दोन महिन्यांसाठी आलेली आई तीन आठवड्यांत हळूच गोव्याला परतते.

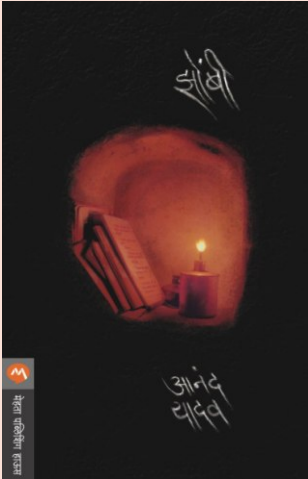
माझ्या आयुष्याचं सगळं श्रेय मी खऱ्या अर्थाने, अत्यंत मनापासून आईला देऊन टाकते आहे. एक काळ असा आला होता की, नियती कठोरपणे आमच्या कुटुंबावर कोसळली होती. त्या भयावह वादळामध्ये आम्ही कदाचित जगलोही नसतो; पण तिने माझे हात घट्ट धरले. आदिमायेसारखी कुटुंबाच्या पाठीशी ती उभी राहिली. आमच्या सर्वांच्याच पंखात बळ भरत राहिली. मी धडपडले, पडले, निर्णय चुकले तेव्हा तेव्हा तिनं जवळ घेतलं; पण अपंग बनवलं नाही. वेळ येताच शांतपणे गोव्याला निघून गेली. लिहिण्यात, समाजकार्यात रमली. आईनं पंखात भरलेलं बळ पुढे मी माझ्या मुलांना दिलं. आता जीवन शांत, तृप्त आहे; पण कधी कधी मन अस्वस्थ करणारी पोकळी वाकुल्या दाखवतेही. तेव्हा मला फक्त आई आठवते. एकेकाळी, पपा, तुम्ही का गेलात म्हणून ओक्साबोक्सी रडणाऱ्या छोट्या मीरूला आता पूर्ण कळालेलं असते, पण गेलेत कुठे? ते आहेत आईतच. आईच तर पपा झालीय ना! कारण तिनं जे केलं आम्हा तिन्ही मुलींसाठी, नातवंडांसाठी. त्याला तोड नाही. कुटुंबासाठी असा लढा देणारी कोणतीही सुबत्ता नसताना, कुटुंब उभे करणारी तिच्यासारखी तीच. हे मी ऋण, कर्तृत्व मानते. आई-मुलगी या नात्यात गैरसमज, मतभेद नसतील असेही नाही. अत्यंत भोळसट, अव्यवहारीपणातून कधी कधी तिचे निर्णय चुकलेही असतील कदाचित; पण आमच्या कहाणीच्या उत्तरार्धात तिच्या मातृत्वाने सुवर्णकळस गाठला होता. मोठी झालेली मी माझ्या मोठ्या झालेल्या सायलीकडे पाहताना, तिच्याशी वागताना मला आई अधिक वेगळ्या रीतीने कळत गेली. मी समजूतदार होत गेले. जे काही आज चांगलं घडलं ती फक्त आईची ताकद होती आणि पाय रक्तबंबाळ करणारे काटे हे न टाळता येणारं प्राक्तन

होतं, हे मान्य करून मनातली दुखरी कोळीष्टकं मी झटकून टाकली आणि अधिकाधिक स्वच्छ मनाने मी आईच्या जवळ गेले. माझ्या मनाची अग्रं मी तिच्या मनातल्या प्रेमाच्या दिशेने उंचावत होते सतत. आणि म्हणून मीही त्या प्रेमात चिंब भिजलेली आहे आज.

मला जेव्हा कुणी म्हणते, मीरा, खूप केलंस आयुष्यभर पण जिंकलीस हं! तेव्हा मी काही न बोलता मंद हसते. माझ्या डोळ्यासमोर मारुती चितमपल्लींच्या कथेतली ती पक्षीण चोचीत मासा घेऊन अशक्त पिल्लाला कठोरपणे उडायला शिकवणारी, अन् त्याला उडता आल्यावर आनंदानं चित्कारत आकाशात झेपावणारी फक्त दिसत असते. आभाळवर पसरलेली तिच्या पंखांची सावली माझ्या माथ्यावर दिमाखानं मायेनं झुलत असते.

— मीरा तारळेकर

(आकांक्षा, मे २००८ मधून साभार)

१७ वी आवृत्ती

झोंबी

आनंद यादव

किंमत : ३००/-रु.

पोस्टेज : ३०/-रु.

आजच्या आर्थिक आणि सामाजिक परिस्थितीत अस्वस्थ होऊन धुमसणे हाच ग्रामीण जीवनाचा स्थायीभाव आहे. त्या अस्वस्थपणाचा स्फोट मराठी साहित्यात सुरू झालाच आहे. हे व्हायला हवेच होते.

शिवाय, सारख्या जगातलं साहित्य समृद्ध केलं आहे ते या 'झोंबी' सारख्या वाचकाला अस्वस्थ करणार-या ग्रंथांनीच!

पु.ल.देशपांड

जयंत नरवणे : साठा उत्तरी सफळ संपूर्ण – अंजनी नरवणे

आपल्या जुन्या कहाण्यांचा शेवट 'साठा उत्तरी सफळ संपूर्ण' असा असतो, जो आमच्या संसाराच्या बाबतीत तंतोतंत खरा झाला. सुखात आनंदात, दुःखात – अडचणीत एकमेकांना साथ देता देता साठ वर्ष होऊन गेल्यावर एक दिवस अचानक ही साथ सुटली. धक्क्यानं बधिर झालेली मी हळूहळू सावरते आहे तसतसं लक्षात येत आहे, की परमेश्वर साठ वर्ष सुखाचं माप इतकं झुकतं देत गेला, अडचणींना तोंड देण्याचं प्रत्येक वेळी इतकं मनोबळ देत गेला, की आज वाटू लागलं आहे, मला तक्रार करायचा अधिकारच नाही, उरली पाहिजे केवळ कृतज्ञता! रिकामं बसून न राहाण्याचा, दुःख उगाळत न बसण्याचा, सतत काम करत राहाण्याचा, भरपूर वाचन करण्याचा त्यांचा वारसा पुढे चालू ठेवण्याचा, आम्ही निर्धार केला आहे.

आमचं लग्न ठरलं तेव्हा माझं बी.ए.चं शेवटचं वर्ष बाकी होतं, जयंत शिक्षण पूर्ण करून नुकतेच परदेशातून परत आले होते – दडपून जायला होईल इतकी पदव्यांची लांब माळ होती – बी. एस्सी (फर्ग्युसन) बी. एस्सी टेक (यु.डी.सी.टी.मुंबई) एम.फार्म. (नॉटिंगहॅम.यू.के.) ए.आर.आय.सी.(लंडन)! नंतर हेही कळलं, की हिंदुस्तानी व पाश्चिमात्य शास्त्रीय संगीत, तबला, व्हायोलिन व मॅन्डोलिन वादन शिकले होते, ब्रिज आणि बुद्धिबळ हे आवडते बैठे खेळ होते आणि बॅडमिंटनमध्ये विशेष नैपुण्य असल्यानं नॉटिंगहॅम युनिव्हर्सिटीच्या टीममधून जागतिक दर्जाच्या 'ऑलइंग्लंड' बॅडमिंटन स्पर्धेतही खेळले होते. परंतु कशाचाच गर्व नसल्यानं मला दडपण असं कधीच आलं नाही. लग्नानंतर मी.बी.ए. तर पूर्ण केलंच, शिवाय इतर अनेक गोष्टी शिकले. शिकण्याची इच्छा व उत्साह मला असला, तरी प्रत्येक गोष्टीत सक्रिय पाठिंबा व उत्साह त्यांचाच असायचा, ज्याचा कधी कधी रेटाही व्हायचा!

१९५०-५१मध्ये एम.फार्म (मास्टर ऑफ फार्मसी) करत असतानाच जयंतनी सदाफुलीच्या झाडावर संशोधन सुरू केलं होतं, त्यात चांगलं यश मिळत होतं आणि कॅन्सरवर उपयुक्त औषध त्यातून निघेल असा निष्कर्ष त्यांनी काढला होता. पुढे अर्थात बरंच काम करावं लागणार होतं, पण जेवढं टोस मिळालं होतं, त्यावर एक संशोधन -

पेपर शास्त्रीय जर्नलमध्ये प्रसिद्ध करण्यासाठी ते लिहित होते. ते पूर्ण व्हायच्या आतच, रशियामध्ये नेमकं तेच काम करत असणाऱ्या एका शास्त्रज्ञानं लिहिलेला पेपर एका शास्त्रीय जर्नलमध्ये प्रकाशित झाला! संशोधनक्षेत्रातल्या नीतिनियमांना अनुसरून त्यांना व त्यांच्या गाइडना ते काम बंद करावं लागलं! जयंत इंग्लंडला जाऊ शकले होते ते बी. एस्सी. टेक् मध्ये पहिले आले म्हणून तीन वर्षे परदेशी अभ्यास करण्यासाठी 'मंगळदास नथूभाई स्कॉलरशिप' मिळाली होती म्हणून. ते पैसे व मुदत संपत आली होती, तेथेच पुढे कायम राहण्याचा विचार नव्हता, घरी वृद्ध आईवडील होते, १९७२ साली ते परत आले.

संशोधनक्षेत्रात दीर्घ मुदतीसाठी बरेच पैसे अडकवावे लागतात तसे ते अडकवायला तेव्हा औषधे बनवणारी कुठलीच कंपनी भारतात तयार नव्हती. बडोद्याच्या अलेंबिक केमिकल वर्क्समध्ये तुलनेनं जास्त पोषक वातावरण होतं, म्हणून तेथे 'कंट्रोल लॅबॉरेटरीचे चीफ केमिस्ट' ही नोकरी स्वीकारली. जी औषधे बनवली जातील त्यातील प्रत्येक लॉटमधून कुठलीही बाटली - गोळ्या - कॅप्सूलस घेऊन त्यात घातल्या गेलेल्या प्रत्येक घटकाची तपासणी करून कोठे काही चूक नाही ना, लेबल, झाकण, वरचा पुट्ट्याच्या डब्यापर्यंत सर्व बरोबर आहे ना हे तपासून मग तो लॉट कंट्रोल लॅबॉरेटरी पास करते; घटकांमध्ये चूक झाली असली तर दुष्परिणाम होऊ शकतात, म्हणून जबाबदारी खूप असते. अलेंबिक कंपनीबद्दल सांगायचं, तर बडोदा संस्थानचे द्रष्टे महाराज सयाजीराव ह्यांच्या मदतीनं व प्रोत्साहनानं १९०७साली ही कंपनी सुरू झाली. सर्व आयुर्वेदिक औषधांची अरिष्टे (कुटजाहरष्ट, दशमूलारिष्ट, द्राक्षासव इ.) व लिक्व्यूल्स, शाकोफेरॉल, ग्लायकोडिन इ. अनेक औषधे येथे बनत असत, कंपनी संपूर्णपणे भारतीय मालकीची, भारतीय तंत्रज्ञांनी उभी केलेली व भारतीय संशोधक काम करत असलेली होती व आहे.

अलेंबिकमध्ये कामाला लागल्यावर थोड्याच दिवसात ढिसाळपणा, निष्काळजीपणा, दिरंगाई इ. चालवून न घेणारे म्हणून त्यांचं नाव कंपनीच्या सर्वच खात्यात झालं. त्या वयात स्वभाव जरा जास्तच तापट, चालढकल न खपणारा असल्यामुळे वरिष्ठांबरोबरही खटके उडायचे. परंतु त्याच वेळी सुधारणाही केल्या जात असत. लवकरच ह्यांना हवी होती ती संधी मिळून रिसर्च लॅबॉरेटरीत वरिष्ठ पद मिळून बदली झाली. काही नवी औषधे तयार झाली, जुन्यांमध्ये सुधारणा झाल्या. कॅप्सूलसमध्ये काही कॅप्सूल्य मऊच असतात, ज्या सॉफ्ट जिलेटिनच्या असतात व त्या करणे अवघड असते; ते तंत्र जयंतना विकसित करता आले व व्हिटॅमिन ई च्या कॅप्सूलस तयार झाल्या. अड्डूळशावरही त्यांनी केलेल्या कामावरचा शोधनिबंध शास्त्रीय जर्नलमध्ये प्रकाशित झाला. शेवग्याच्या शेंगांमध्ये कोलेस्टेरॉल कमी करण्याचा गुणधर्म असतो, त्यावर काम

झाले परंतु तयार झालेले औषध बऱ्याच पेशंट्सना देऊन दोन वर्षे तरी वरचेवर त्या पेशंटस्ची तपासणी करावी लागते. अलॅंबिक ग्रुपचे स्वतःचे अद्यतन हॉस्पिटल एव्हाना झाले होते. परंतु जरूर तेवढी अशा पेशंटस्ची व्यवस्था तेथे किंवा म्यु. कार्पोरेशनच्या प्रचंड मोठ्या जनरल हॉस्पिटलमध्येही करता आली नाही व औषध बाजारात जाऊ शकले नाही. मात्र एव्हाना जयंत कंपनी व्यवस्थापकांचे 'आयडिया मॅन' ठरले होते. कारण अनेक विषयांमधलं त्यांचं ज्ञान, त्यात आणखी वेगळ्या विषयांचा अभ्यास करून भर घालत राहाणं आणि ह्या सर्व माहितीचा उपयोग करून नवं काहीतरी करून बघण्याचा उत्साह आणि आत्मविश्वास होता. मात्र गर्वाचा लवलेश नव्हता. अतिशय मनोरंजक माहिती सहज बोलता बोलता सांगायाचे, पण बढाया कधीच मारल्या नाहीत. समोरच्या व्यक्तीच्या कामात रूची, धडपड करून वर येऊ बघणाऱ्यांचं खूप कौतुक, हे स्वभावविशेष.

१९६१-६२ साली 'पुरेसं काम नाहीये, मला आणखी काम द्या' असा त्यांनी सरळ कंपनीच्या प्रमुखांनाच लेखी अर्ज दिला! सौंदर्य प्रसाधने, पेनबाम, टूथपेस्ट वगैरे उत्पादनांचा नवा विभाग सुरू करण्याचं ठरलं. ती प्रयोगशाळेत तयार करण्याची व नंतर उत्पादन विभाग सांभाळण्याची जबाबदारी त्यांना देण्यात आली. ह्याच सुमारास गुजरात सरकारच्या 'फूड अँड ड्रग्स' विभागाच्या एका तपास समितीवर दोन वर्षांसाठी ह्यांना घेण्यात आले होते ते काम करत असताना केस काळे करण्यासाठी अत्यंत लोकप्रिय 'लोमा' नावाच्या तेलाची प्रयोगशाळेत चाचणी करून त्यात अत्यंत घातक असे 'शिसे' असते हे त्यांना समजल्यावर त्यांनी गुजरात सरकारला 'लोमा'वर कायमची बंदी आणण्यास प्रवृत्त केले.

अभ्यास व प्रयत्न करत ह्यांनी टूथपेस्ट, शाम्पू, हेअर डाय, पेनबाम इ. उत्पादने तयार केली, ती अनेक जणांनी बरेच महिने वापरून बघून मनापासून पसंत केल्यावर मोठ्या प्रमाणात उत्पादन करून ती बाजारात ठेवण्यात आली; परंतु मार्केटिंग विभागाला ही उत्पादने विकण्याचा अनुभव नव्हता व मुख्य म्हणजे ह्या उत्पादनांच्या जाहिरातींवर प्रचंड व सतत खर्च करावा लागतो हे नंतर लक्षात आले, (प्रस्थापित उत्पादनांच्याही सतत येणाऱ्या जाहिराती आपण बघतोच.) तसा खर्च करत राहणे शक्य न वाटल्याने हा विभाग बंद करण्यात आला. जयंतना झालेली निराशा पचवावी लागली, पण लवकरच पुढे आलेल्या नव्या योजनेने पुन्हा हुरूप आला.

मद्यनिर्मितीमध्ये ह्यांना रुची व रस होता. (रुची असली, तरी एक ग्लास बिअर किंवा एक पेग व्हिस्की इ. मद्य ह्याहून जास्त ते कधीही घेत नसत कारण दुष्परिणामांचीही पूर्ण माहिती होती!) झाले असे की अलॅंबिकच्या दोन ग्लास फॅक्टरीज् ('येरा' ग्लासेस, बाऊल्स इ.) होत्या, एक बडोद्याला व दुसरी बंगलोरजवळ व्हाइटफील्डला. तेथे खूप मोठी जमीन कंपनीने घेऊन ठेवलेली होती. तेथे डिस्टिलरी काढावी असे कंपनीचे

संचालक आर.बी. अमीन ह्यांना वाटले आणि काम ह्यांच्याकडे सोपवले गेले! त्यानंतर बडोद्याला प्रयोगशाळेत काम, चाचण्या इ. व व्हाइटफील्डला डिस्टिलरीची उभारणी असे काम सुरू झाले. १९४६ ते १९४८ या काळात शिकलेले केमिकल एन्जिनियरिंग, संबंधित एंजिनियर्सशी चर्चा करण्याइतके पूर्ण आठवत होते. डिस्टिलरी उभी केली. व्हिस्की, रम, जिन, व्होडका इ. चे उत्पादन सुरू झाले. अभ्यासासाठी स्कॉटलंड व फ्रान्सचा प्रवासही झाला. नीरायु नीर+आयु = नीरायु 'water of life' असे व्हिस्कीला एक नाव पूर्वी होते. डिस्टिलरीचे डायरेक्टर व शिवाय बडोद्याचे काम अशा दुहेरी जबाबदाऱ्या सांभाळत होते. परंतु औषध उद्योग तुलनेने खूपच 'स्वच्छ' चालवता येतो; ह्या धंद्यात अर्धा माल अबकारी कर चुकवून विकला तरच खरा भरपूर फायदा होतो हे पुढे लक्षात आले- एका खूप यशस्वी डिस्टिलरीमालकाने सांगितले! जयंत निवृत्त झाले तोपर्यंत, तरीही डिस्टिलरी चालू होती, पुढे काही वर्षांनी बंद झाली.

व्हाइटफील्डच्या दर महिन्याच्या वाऱ्या कमी झाल्या. तो १९८६साली हे निवृत्त झाले होते; परंतु अलेंबिकने पुढे १२ वर्षे, दरवर्षी मुदतवाढदेत ह्यांना कन्सल्टंट म्हणून कायम ठेवले होते; १९९८मध्ये कंपनीच्या इच्छेविरुद्धच ह्यांनी राजीनामा दिला, तोपर्यंत काही ना काही काम चालूच होते.

१९९०मध्ये त्यांनी ठरवले की इंग्लंडमध्ये असल्यापासून त्यांची तशी इच्छा होती, होमिओपॅथी शिकायची. पोस्टल कोर्सने अभ्यास करून ७५% टक्के मार्क मिळवून पास झाले. प्रॅक्टिस करण्याचा परवाना मिळाला. सर्व सामुग्री आणून घरीच स्वतः औषधे बनवून प्रॅक्टिस सुरू केली, ती अक्षरशः शेवटपर्यंत चालू राहिली. फी नाममात्र, अर्ध्याहून, जास्त लोकांना फुकटच!

१९९८मध्ये पुण्याला आल्यावर मेहता पब्लिशिंग हाउसमध्ये श्री. अनिल मेहता व श्री. सुनील मेहता ह्यांची भेट झाली, गप्पा रंगल्या. ह्यांच्या डिस्टिलरीच्या कामाबद्दल समजल्यावर मद्यांचा इतिहास, उत्पादन, दुष्परिणाम इ. विषयावर, पुस्तक लिहा असे त्यांनी सुचवले. थोड्याच काळात 'ड्रिंक्स व कॉकटेल्स' हे छोटेखानी, उत्तम, देखणे पुस्तक छापलेही गेले.

आमच्या सुखी संसाराबद्दल ह्या लेखात लिहिण्याचा विचार नव्हता, फक्त एवढेच सांगेन की पदोपदी सर्व गोष्टीत मला त्यांनी पाठिंबा व प्रोत्साहनच दिले. मुलांना आमचा दोघांचाही धाक, भीती कधीच नव्हती; मोकळेपणा होता; आवश्यक तेवढीच शिस्त व मार्गदर्शन. मुलांना व पुढे नातवंडांना स्वतःच रचलेल्या सिंदबादच्या, झुलू ट्राइबच्या लांब लांब गोष्टी सांगत असत, भान हरपून नातवंडे त्या ऐकत असत.

मुला - नातवंडांचे सुखी संसार, सर्वांमध्ये एकोपा ह्यामुळे ते खूप समाधानी असत. सगळं छान आहे तेव्हाच जावे असं वरचेवर म्हणायचे.

बा.भ.बोरकरांची एक कविता आहे-

‘संधिप्रकाशात अजून जो सोने, तो माझी लोचने मिटो यावी’

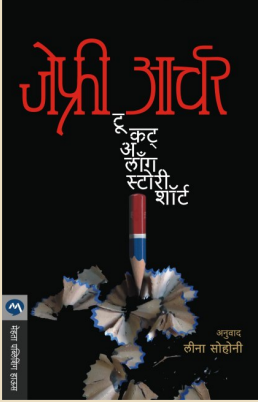
आणि त्याच कवितेत पुढे - ‘असावीस तू पास, जसा स्वप्नभास, जीवी कासावीस झाल्याविना’

(आयुष्य छान जगत असतानाच, मावळतीचे सोनेरी किरण आहेत. तोपर्यंतच आयुष्य संपावं. त्या शेवटच्या क्षणी तू मात्र समोर असावीस!)

आणि अक्षरशः तसंच झालं. दोनच दिवस जरा बरं नव्हते. २५ जुलैला दुपारी झोप लागली. मी जवळच बसले होते, पण त्या झोपेतून ते उठलेच नाहीत!

अंजनी नरवणे

एफ १/१ नेस्ट, एचडीएफसी कॉलनी, चिंचवड (पूर्व),
पुणे - ४११०१९.फोन - २७३७०१३०, ९०९६१४१०८६

२ री आवृत्ती

दू कट् अ लाँग स्टोरी शॉर्ट

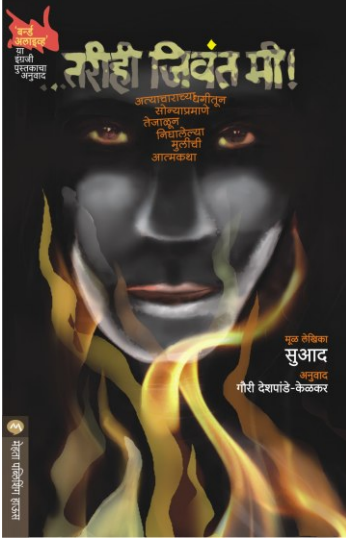
मूळ लेखक : जेफ्री आर्चर ।

अनुवाद - लीना सोहोनी

किंमत : २५०/-रु. पोस्टेज : २५/-रु.

पात्रयोजना, कथानक, विषय आणि पार्श्वभूमी या सर्वच बाबतीत वैशिष्ट्यपूर्ण ठरणाऱ्या जेफ्री आर्चर यांच्या कथांचा हा संग्रह. या सर्वच कथांतून जेफ्री आर्चर यांच्या लेखणीचे कसब आणि लालित्य दिसून येते. प्रत्येक वाचकाला या कथासंग्रहात स्वतःच्या पसंतीची एकतरी कथा हमखास सापडेल. यात रेल्वेस्टेशनवर समोरासमोरच्या प्लॅटफॉर्मवर झालेली नजरानजर व त्यातून फुलून आलेली प्रेमकथा आहे; प्रचंड आत्मविश्वासाने खेळलेल्या बाजीची कथा आहे, कायद्याला हवे तसे वाकवणाऱ्या कायदेतज्ज्ञाची कथा आहे. तसेच, एका तरुणीची अत्यंत विलक्षण, सुरस आणि चमत्कारिक कथा आहे.

आगामी

अत्याचाराच्या धगीतून
सोन्याप्रमाणे तेजाळून
निघालेल्या मुलीची आत्मकथा

तरिही जिवंत मी!

मूळ लेखिका-सुआद
अनुवाद
गौरी देशपांडे-केळकर

बर्न्ड अलाइव्ह ही सुआद नावाच्या पॅलेस्टिनी तरुणीची कहाणी आहे. एखाद्या मुलाकडे नुसतं पाहिलं किंवा त्याच्याशी बोललं म्हणून नावं ठेवणाऱ्या संकुचित आणि पुरोगामी पॅलेस्टिनी समाजात एक तरुण सुआदला लग्नाचं वचन देऊन फसवतो. याची कठोर शिक्षा सुआदला मिळते आणि तिच्या पोटात वाढत असलेल्या बाळासह तिला जिवंत पेटवून दिलं जातं. ऑनर क्राइमच्या या क्रूर अनुभवातून सुआद वाचते. समाजसेवी संघटनेच्या एका कार्यकर्तीमुळे सुआदला जीवनदान मिळतं आणि युरोपात तिचं नवं आयुष्य सुरू होतं. बालपणी सोसलेला कमालीचा छळ, गुरासारखा खाल्लेला मार, मरेस्तोवर केलेलं काम आणि दुसरीकडे, युरोपातल्या पुढारलेल्या समाजातलं जीवन, आगीच्या खाणाखुणा अंगावर वागवत जिणं, नवरा-मुलांकडून प्रेम, मानसिक आधार मिळालेली सुआद डोंगराएवढं धाडस करून तिची कथा सगळ्या जगासमोर मांडते. तिच्यासारखा प्रसंग ओढवलेल्या मुलींना धीर देण्याचा प्रयत्न करते. हा तिचा प्रवास काळजाला घरं पाडणारा, त्रासदायक आहे पण त्याला धैर्याची, माणुसकीची, इच्छाशक्तीची, सहनशक्तीची प्रेरक झालरही आहे.

‘केन अँड एबल’

एकामेकात गुंतलेल्या दोन आयुष्यांचा
आश्चर्यकारक आलेख
‘केन अँड एबल’

मूळ लेखक : जेफ्री आर्चर

अनुवाद : लीना सोहोनी

पृष्ठे ६३४। किंमत ६००रु. | पोस्टेज ३०रु./ सभासदांना सवलतीत

केन आणि एबल या दोघांमध्ये तुलना केली, तर, सतत प्रत्येक गोष्ट बुद्धीच्या कसोटीवर घासून पाहणारा केन हा करारी, निष्ठुर काहीसा भावनाशून्य आणि तर्ककर्मश भासतो. आपल्या वडिलांच्या कर्तृत्वाची सावली त्याच्या अवतीभवती सतत घोटाळत असल्याने स्वतःचं कर्तृत्व सिद्ध करण्याचं दडपण त्याच्या मनावर सतत आहे. त्याच्यापाशी कनवाळू हृदय आहे.पण त्याचे हात सदानकदा कायद्याच्या आणि नियमांच्या चौकटीत बांधलेले आहेत.

एकाच दिवशी, एकाच नक्षत्राखाली, एकाच वेळी पण एकमेकांपासून अत्यंत दूर, जगातल्या दोन विभिन्न भागांमध्ये, अत्यंत विभिन्न परिस्थितीत जन्माला आलेल्या दोन माणसांची कहाणी केन अँड एबल या कादंबरीत आहे.

ही कादंबरी म्हणजे खरं तर एकामेकात गुंतलेल्या दोन आयुष्यांचा आलेख आहे. एक केन आणि एक एबल!

सुमारे २७/२८ वर्षांपूर्वी कादंबरीकार सर जेफ्री आर्चर हे नाव त्यांच्या केन अँड एबल या कादंबरीतून मला प्रथम परिचित झाले. २००९ मध्ये भारताच्या दौऱ्यावर आलेले असताना त्यांची प्रत्यक्ष भेट घेऊन त्यांच्या मी केलेल्या एका पुस्तकाच्या अनुवादाची प्रत त्यांना भेट देण्याची संधी सुद्धा मला मिळाली. त्यानंतर अनेकदा वेगवेगळ्या पुस्तकांच्या संदर्भात त्यांच्याशी ई मेल वर पत्रव्यवहार चालूच आहे.

‘केन अँड एबल’ ही कादंबरी खरं तर तशी योगायोगानेच माझ्या हातात १९८४/८५ मध्ये हातात पडली. या बहुचर्चित कादंबरीचं नाव मी ऐकून होते, आणि लायब्ररीत गेल्यावर ते पुस्तक अचानक समोर आलं. घरी जाऊन मी ते सहज चाळायला म्हणून हाती घेतलं आणि तहान भूक हरवून वाचत राहिले. एखादा लेखक आवडला तर मी त्याची जमेल तेवढी पुस्तकं लागोपाठ वाचून काढते. आताही तसंच झालं..नॉट अ पेनी मोअर-नॉट अ पेनी लेस, द प्रॉडिगल डॉटर, शॅल वुई टेल द प्रेसिडेंट, फर्स्ट अमंग ईक्वल्स, अ मॅटर ऑफ ऑनर, टू कट अ लाँग स्टोरी शॉर्ट, अ क्विव्हर फुल ऑफ अॅरोज. मिळाली तेवढी पुस्तकं मी वाचून काढली... हळूहळू त्यांची लेखनशैली, त्यांची विचारांची पद्धती, त्यांची कथा मांडण्याची शैली, त्यातल्या व्यक्तिरेखा या सगळ्यांशी माझा जवळून परिचय झाला..सर जेफ्री आर्चर यांना मास्टर स्टोरी टेलर म्हणतात ते उगीच नाही! त्यांची इतकी पुस्तकं वाचली पण कोणत्याही नव्या कथेचा अथवा कादंबरीचा शेवट कसा होईल याचा आधी अंदाज करणे शक्य नाही.

दोन स्वतंत्र कादंबऱ्या लिहिल्या असत्या तरी चाललं असतं,...इतक्या या दोन्ही व्यक्तिरेखा भिन्न आहेत.

विल्यम ल्योवेल केन हा गर्भश्रीमंत घरात जन्मलेला असून, एबलच्या पाचवीस अठरा विश्वे दारिद्र्य पुजले आहे याची आपल्याला आरंभीच कल्पना येते.

दोघांचाही जन्म १५ एप्रिल १९०५ या दिवशी, एकाच घटकेला, एकाच प्रहरी झालेला आहे. एकाच दिवशी जन्म आणि दोघेही पुरुष असणं एवढे दोन मुद्दे वगळता या दोघांमध्ये इतर कोणतेही साम्य नाही. त्यांच्या जन्म वेळची जी परिस्थिती आहे, तिच्यात इतकी प्रचंड तफावत आहे...दोघांच्या व्यक्तिमत्त्वाची जडणघडण वेगळ्या पद्धतीने होणे अटळच. दोघांची पार्श्वभूमी, दोघांच्याही घराण्यांचा पूर्वेतिहास भिन्न आहे हे पुस्तकाच्या पानांमधून अलगद उलगडत जाते..पण प्रारब्ध असे काही विलक्षण की ही दोन आयुष्ये एकमेकांमध्ये गुंतत जातात.

एबलचा जन्म पोलंड मधील एका जंगलात झालेला आहे. शिकारीच्या शोधात त्या परिसरात भटकत असताना प्रसववेदनांनी तळमळणाऱ्या एका असहाय मातेच्या करुण किंकाळ्या ऐकून तिच्या मदतीस एक तरुण धावतो. पण तो तिथे पोहोचेपर्यंत ती स्त्री मरण पावलेली असते. मृत्यूच्या आधी तिने जन्माला घातलेल्या अर्भकाची जबाबदारी त्या तरुणावर येऊन पडते. त्या अर्भकाला तो घरी घेऊन येतो आणि आपल्या आईच्या स्वाधीन करतो. त्या अडाणी गरीब धनगराच्या घरात हा मुलगा म्हणजेच व्लाडेक वाढू लागतो. तो शाळकरी वयात कुशाग्र बुद्धीच्या या मुलाच्या मनात अनेक प्रश्न उभे राहातात.त्याच्या बुद्धीची भूक त्या खेड्यातल्या शाळेत भागू शकत नाही. त्याला खूप शिकायचं असतं. त्याचा पालक, तो अडाणी धनगर बॅरन साहेबांकडे नोकरिला असतो. बॅरन व्लाडेकला आपल्या प्रासादात आपल्या मुलासोबत शिक्षणासाठी ठेवून घेतो. धनगराची मुलगी आणि व्लाडेकची मानलेली बहीण फ्लॉरेंटिना हिच्यासह व्लाडेक शिकू लागतो. सरदाराचा मुलगा लिऑन आणि व्लाडेक हे एकमेकांचे जिगरी दोस्त बनतात.

पुढे पहिल्या महायुद्धास तोंड फुटते. जर्मनी पोलंडवर आक्रमण करते. सरदाराला परिवार,नोकर चाकर यासह किल्ल्यातील तळघरात बंदिवान केलं जातं. व्लाडेकच्या डोळ्यासमोर बहीण फ्लॉरेंटिना आणि जिवलग दोस्त सरदारपुत्र लिऑन यांची हत्या होते. तळघरात असताना व्लाडेकमधील स्वाभाविक नेतृत्वगुण पुढे येतात. आठ वर्षांचा व्लाडेक त्या बंदिवासातील दुर्भागी जिवांची जबाबदारी स्वीकारतो. त्यांचे जिणे सुसह्य करणे, त्यांच्याकडून व्यायाम करून घेणे, त्यांच्या जेवणाखाण्याची व्यवस्था पाहाणे, त्यांची देखभाल करणे आणि सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे त्यांचे नीतिधैर्य खचू देत नाही.

वयोवृद्ध आणि ज्ञानसंपन्न, सरदार बॅरन व्लाडेक च्या शिक्षणाची जबाबदारी घेतो. कोणत्याही साधनसामग्रीच्या अभावी जे काही ज्ञान देणे शक्य आहे ते तो सरदार त्याला देतो. अत्यंत तीव्र बुद्धिमत्तेचा व्लाडेक ते आत्मसातही करतो. त्यानंतर मात्र बॅरन आजारी पडतो.. त्याची सेवा करताना व्लाडेकच्या लक्षात येत कौ,सरदार आणि आपण यांच्यात एक विचित्र साधर्म्य असते. दोघांनाही फक्त एकेकच स्तनाग्र असते. व्लाडेक हा आपलाच

अनौरस पुत्र आहे हे बॅरनच्या आधीच लक्षात आलेले असते. त्याचा औरस पुत्र लिऑन तर मृत्युमुखी पडलेला असतो. त्यामुळे मरणासन्न अवस्थेत असताना बॅरन आपल्या घराण्याचा परंपरागत वारसा असणारे चांदीचे कडे आणि आपला किल्ला, जमीनजुमला आणि सर्व संपत्ती व्लाडेकच्या नावे करतो, इतकच नव्हे तर स्वतःचा बॅरन हा किताबही व्लाडेकला बहाल करतो आणि देह ठेवतो.

बॅरनच्या मृत्यूनंतरही अनेक दिवस व्लाडेकला आणि इतरांना त्या तळघरात राहावे लागते. पुढे व्लाडेकला रशियन सैनिक ताब्यात घेऊन रशियाच्या सरहद्दीतल्या एका छळछावणीत डांबतात. तो तेथून पळ काढून रशिया, टर्की इत्यादी देशांमधून प्रवास करत अखेर अमेरिकेला येऊन पोचतो. अमेरिकेत प्रवेश करताना त्याला त्याचं नाव विचारण्यात येते..पण तो तसाच उभा राहातो. घाईत असलेला इमिग्रेशन अधिकारी त्याच्या हातातील कडं पाहून त्यावर कोरलेलं नाव हेच त्याचं नाव म्हणून लिहितो .अशा रीतीने बॅरन एबल रोझोव्हस्की म्हणून व्लाडेक अमेरिकेच्या भूमीवर पाय ठेवतो.

ज्या दिवशी धनगर तरुणाला मृतावस्थेत पडलेल्या स्त्रीचे अर्भक सापडतं त्याच दिवशी मॅसॅच्युसेटस प्रांतातील बोस्टन शहरात एका श्रीमंताच्या घरात विल्यम ल्यॉवेल केन हा मुलगा जन्माला येतो. त्याचं घराणं सधन आहे, खानदानी आहे. त्याच्या आईचे घराणेही तोलामोलाचे आहे.

विल्यमचे वडील एका बँकेचे चेअरमन आहेत. आपल्या मुलाने- विल्यमने पुढे हे पद भूषवावे अशी त्यांची इच्छा असते.

लहानपणापासूनच विल्यमच्या बुद्धिमत्तेची चुणूक दिसून येते.आजीकडून हातखर्चाला मिळणाऱ्या रकमेचा जमाखर्च लिहिण्यासाठी तो एक वही घालतो. काही रक्कम शिलकीत टाकतो, काही रकमेचा स्वतःसाठी वापर करतो तर काही रक्कम दानधर्मासाठी सुद्धा खर्च करतो. वडिलांचं छत्र अगदी लहान वयातच गमावून बसलेल्या विल्यमला हे सगळं कुणी शिकवलं असेल? कुणीच नाही. इतक्या लहान लहान वयात हे अथर्कारण तो स्वतःच शिकतो. कारण स्वतःच्या एकविसाव्या वाढदिवशी आपल्या हातात दहा लाख डॉलर्स असायला हवेत असा निश्चय त्याने अगदी लहान वयातच केलेला असतो.

सधन घराण्यात जन्म होऊनही विल्यमचे आयुष्य साधे सोपे नसते. लहान वयातच त्याचे वडील एका सागरी अपघातात मरण पावतात. पितृनिधनाचं दुःख पचवताना अकाली प्रौढझालेला विल्यम घरचा एकुलता एक कर्ता पुरुष आणि घरातील स्त्रियांचं एकमेव आशा स्थान ठरतो . शाळेत सतत पहिला क्रमांक तो मिळवतो. त्यातच त्याच्या आईने एका लोभी लोचट माणसाशी लग्न केलेलं आहे. त्या सावत्र बापाशी त्याचं कधीच पटत नाही.

अमेरिकेत नशीब काढायला आलेला एबल आणि विल्यम केन हे कर्मधर्मसंयोगाने

एका पार्टीत भेटतात. ही पार्टी विल्यम केनच्या शैक्षणिक यशानिमित्त केन परिवाराने आयोजित केलेली असते त्या हॉटेलात एबल वेटर म्हणून काम करत असतो. दोघांची अगदी क्षणभरच दृष्टभेट होते, आणि एबलच्या हाततल्या त्या चमकदार चांदीच्या कड्यामुळे केनचे त्याच्याकडे लक्ष वेधले जाते. ते कडे आणि तो चेहरा त्याच्या मनात कोरला जातो.

राहिलेली कथा झपाट्याने आपल्यापुढे उलगडत जाते. विल्यम बॅकिंगच्या क्षेत्रात करियर घडवतो. त्याचबरोबर एक इमिग्रंट म्हणून अमेरिकेत आलेला एबल आपल्या अंगच्या कर्तृत्वाने हॉटेलच्या धंद्यात नावलौकिक प्राप्त करतो.

एक दुर्दैवी घटनेमधून या दोघांच्या मनात परस्परांविषयीच्या संशयाचे बीज पेरले जाते. दोघेही आपापल्या ठिकाणी बरोबरच असतात..तशी चूक कोणाचीच नसते.भावनिक दृष्टिकोनातून पाहिले, तर एबलने केन कडे जी मदत मागितली आहे, ती आपल्याला योग्यच वाटते. परंतु व्यवहाराच्या दृष्टीने पाहिले, तर त्याला तशी मदत करणे केनच्या हाती नाही, ही वस्तुस्थितीही आपल्याला पटते. एबलला मदत नाकारताना केनच्या मनात एबलविषयी व्यक्तिगतरीत्या कोणताही आकस नाही. पण एबल ही गोष्ट समजून घेत नाही. हा गैरसमजच पुढे त्या दोघांमधील आयुष्यभराच्या वैरासाठी कारणीभूत ठरतो. त्या वैरापोटी पुढील काही दिवसात परस्परांना आयुष्यातून उठवण्याचा विडाच दोघेही उचलतात. सतत एकमेकांना पाण्यात पाहातात, एकमेकांवर कुरघोडी करत राहातात.

पण नियती त्यांच्याकडे पाहून हसत असते, कारण एकमेकांचे कडुर दुष्मन असलेल्या ह्या बापांची मुले मात्र एकमेकांच्या प्रेमात पडतात. ह्या कथेत पुढे काय होते, हिचा शेवट काय होतो, दोघे एकमेकांचा आणि एकमेकांच्या मुलांनी निवडलेल्या जोडीदाराचा स्वीकार करतात की नाही...ह्या सगळ्या प्रश्नांची उत्तरे वाचकांनी स्वतःच शोधायची आहेत.

या दोन्हीही कथानायकांच्या व्यक्तिरेखा जेफरी आर्चर यांच्या प्रभावी लेखणीमधून अत्यंत सरस उतरल्या आहेत.

कादंबरीच्या अगदी सुरुवातीलाच एबल आणि विल्यम यांच्या जन्माच्या वेळच्या परिस्थितीतली तफावत लेखकाने चित्रित केली आहे.

एबलच्या जन्माच्या वेळची परिस्थिती अशी आहे..

तो धनगर तरुण पोर शिकारीच्या शोधात घनदाट रानात शिरला. अचानक त्याला एक करूण किंकाळी ऐकू आली. आवाजाच्या रोखाने शोध घेत तो पुढे निघाला.

‘ ..अचानक त्याला ती स्त्री दिसली. तिच्या अंगातला घोळदार स्कर्ट कमरेपाशी चुरगाळून वर गेल्याने उघडे पडलेले तिचे पाय फाकलेले होते. त्याने आजपर्यन्त कुठल्याच स्त्रीला असा अवस्थेत पाहिलं नव्हतं. पळतच तो तिच्या जवळ गेला., तिच्या

उघड्या पोटाकडे भेदरून बघत राहिला. तिला स्पर्श करण्याची त्याला अतोनात भीती वाटली. तिच्या मांड्यांच्या मधोमध एक छोटासा गुलाबी, ओलसर जीव होता. तो एका दोरीसारख्या दिसणाऱ्या गोष्टीने त्या स्त्रीच्या अंगाला जोडलेला दिसत होता...

आता या पार्श्वभूमीवर विल्यमच्या जन्माच्या वेळची परिस्थिती पाहा. तो तरुण पिता हॉस्पिटलच्या कॉरीडॉरमध्ये अस्वस्थपणे येरझाऱ्या घालत होता. त्याच्या मनःस्थितीचे वर्णन -

‘... आपल्याला कदाचित मुलगी होऊ शकेल अशी पुसटशी शंकासुद्धा त्याला आली नाही. मग तो हातातल्या वृत्तपत्रातल्या घडामोडींकडे वळला आणि त्याने स्टॉक मार्केटचं वृत्त डोळ्याखालून घालायला सुरुवात केली. मार्केटची थोडी घसरण झाली होती. त्या भूकंपामुळे त्याच्या वैयक्तिक शेअर्सचा भाव एक लाख पौंडानी गडगडला होता. पण तरीही त्याची व्यक्तिगत संपत्ती एक कोटी साठ लक्ष पौंडांच्या घरात राहाणार होती. कॅलिफोर्नियामध्ये झालेल्या भूकंपामुळे त्याचं फारसं काही बिघडणार नव्हतं. ....

... ‘हार्दिक अभिनंदन! सर, तुम्हाला एक गोंडस, गोड, छोटासा मुलगा झालाय!’

बाळ जन्माला आल्यावर लोक खरंच काय वाट्टेल ती मल्लीनाथी करतात, त्या पित्याच्या मनात आलं, आता नुकताच जन्माला आलेला मुलगा लहान नसणार तर काय असणार?

पण मग नंतर त्याच्या डोक्यात नीट प्रकाश पडला- मुलगा. त्याने देवाचे आभार मानले. शांततेचा भंग करत डॉक्टरच म्हणाला,
‘त्याचं नाव काय ठरवलंय तुम्ही?’

क्षणभराचाही विचार न करता तो म्हणाला, ‘विल्यम ल्यॉवेल केन.’...

एबल जन्माला येण्याआधीच दैवाने त्याच्या आईला त्याच्यापासून हिरावून नेलं आहे. तर इकडे विल्यमचे वडील आपल्या व्यवहारी जगात, अर्थकारणात मग्न आहेत, प्रसववेदना मूकपणे सोसणाऱ्या पत्नीविषयी किंवा नवजात बाळाविषयी विचार करायला सुद्धा त्यांना सवड नाही. दिसामासाने वाढत असलेल्या या दोन्ही मुलांचे ताणतणावसुद्धा वेगवेगळे आहेत. एबलच्या घरात दोन वेळेचं अन्न मिळायची मारामार आहे..वैफल्य, नैराश्य, अभाव, कमतरता यांचंच साम्राज्य आहे. तर केनच्या डोक्यावर जन्मापासूनच वडिलांच्या अपेक्षांचं ओझं आहे. एबलच्या हातात वेळच वेळ आहे, आणि एका धनगराच्या मुलाकडे नुसता वाया घालवायला भरपूर वेळ सोडून दुसरं असणार तरी काय? विल्यमला मात्र कुणीच पुरेसा वेळ द्यायला तयार नाही. या दोन्ही व्यक्तिरेखांकडून त्यांच्या अवतीभवतीच्या

लोकांच्या ज्या मागण्या आहेत, त्या ते दोघे कशा काय पुऱ्या करतात, हा प्रश्न सतत मान वर काढून बसलेला दिसतो.

केन आणि एबल या खरं तर बायबल मधील व्यक्तिरेखा आहेत. हे दोन भाऊ आहेत.

बायबलमधील केनने परमेश्वराविरुद्ध बंड पुकारलं आहे. हा केन आपल्या भावाचा- एबल याचा खून करतो. पण आर्चरच्या कथेतील केन आणि एबल मात्र एकमेकांचे कुणीही लागत नाहीत. या दोन नायकांना रक्ताच्या नात्याने नव्हे तर नियतीने एकमेकांमध्ये गुंतवून वलं आहे.

आणखी एक फरक असा की या कथेत लाक्षणिक अर्थाने का होईन पण एबल केनचा काटा काढतो, त्याला आयुष्यातून उठवतो. त्याच्यापेक्षा अमाप जास्त यश मिळवून दाखवतो. त्याला पराभूत करतो.

मला वाटते, कोणतीही कथा, घटना किंवा आयुष्य कसे वळण घेणार या विषयी आपल्या मनात साचेबंद कल्पना असते. त्यात जर वाचकाला बायबल मधील कथेबद्दल माहिती असेल, तर या कादंबरीचे शीर्षक वाचल्यानंतर त्याचा स्वाभाविकपणे असाच समज होऊ शकेल, की अन्तमतः केनचाच विजय होणार आहे. मला वाटते, वाचकाची अशीच समजूत व्हावी हा लेखकाचा उद्देश आहे. आपले पूर्वग्रह आणि एखाद्या गोष्टीचा व घटनेचा शेवट कसा व्हावा याबाबलच्या संकल्पनांना लेखक छेद देऊ पाहतो. ही कादंबरी वाचत असताना पुढे काय घडणार आहे, त्याचा वाचकाला अंदाज बांधता येत नाही. आपल्याला जे घडेल असे वाटते, तसे न घडता कथेला एकदम वेगळीच कलाटणी मिळते. जीवनात सुद्धा अशाच अकल्पित, धक्कादायक गोष्टी घडू शकतात, काहीच गृहित धरून चालत नाही, हे लेखकाला दाखवून घ्यायचे आहे.

या संपूर्ण कादंबरीतून एक निश्चित सूत्र आहे. माणसाला वंशपरंपरेने ठेव म्हणून मिळालेल्या गोष्टी आणि त्याला भविष्यात प्राप्त होणारे यश यामध्ये खरोखर काही परस्परसंबंध असतो का, हे एक सूत्र सतत या कथेत जाणवते. विल्यम केनची सधन उच्चकुलीन पार्श्वभूमी आणि एबलची असंस्कृत धनगरी हलाखी यांची लेखक आपल्याला सतत आठवण करून देतो. परंतु एबलला आयुष्यातील महत्त्वाच्या क्षणी नशिबाची भरपूर साथ मिळत जाते हेही विसरून चालणार नाही. या दोघांच्या भूतकाळाची आठवण येते, त्या वेळी तो वाचकाच्या मनात एक प्रश्न उपस्थित करतो..विल्यमने त्याच्या नशिबाने त्याच्या वाट्याला आलेल्या गोष्टींचे चीज केले का?त्याच्याकडून जे यश अपेक्षित होते ते त्याने प्राप्त केले का? त्याचबरोबर एबलवर सतत जे संकटांचे पहाड एकामागोमाग एक कोसळत गेले, त्यांच्यापुढे तो खचून, मोडून कसा पडला नाही? विल्यमच्या यशस्वी वडिलांच्या कारकीर्दीची विल्यमच्या कारकीर्दीशी तुलना करतो, तेव्हा विल्यम कुठेतरी फिका पडल्याचे जाणवते. त्याच

प्रमाणे खऱ्याखुऱ्या वास्तविक जीवनात मात्र एबल सारख्या परिस्थितीत असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचा निभावच लागला नसता, हे वास्तवही आपण विसरू शकत नाही.

एक व्यक्तिरेखा म्हणून जर आपण एबलचा विचार केला तर तो आशा, प्रेरणाशक्ती आणि ऊर्जा यांचे प्रतीक आहे. त्याच्या हातात असलेल्या वेळेचे तो अप्रतिम नियोजन करतो. त्याच्या ठायी असलेल्या सकारात्मकतेमुळे तो दुर्धर परिस्थितीला खंबीरपणे तोंड देऊन त्यातून मार्ग काढतो..आणि सतत सोनेरी भविष्याची स्वप्ने बघतो. आयुष्यातील काही सुखद क्षण आणि त्याचबरोबर आयुष्याचे काळेकुट्ट स्वरूप या दोन्हींचा अनुभव घेतल्यानंतर आपल्या पुढ्यात चालून आलेल्या संधीचा फायदा कसा घ्यायचा हे तो लहान वयातच बरोबर शिकला आहे. अमेरिकेत नशीब काढण्यासाठी आलेल्या एक पोलिश निर्वासिताने पुढे त्याच देशात स्वतःच्या हॉटेलसची मालिकाच उभी केली, संपूर्ण जगात आपल्या साम्राज्याचा विस्तार केला हा एबलच्या प्रगतीचा आलेख थक्क करणारा आहे. या पार्श्वभूमीवर स्वतःच्या घरच्या बँकेमधलं विल्यमचं स्थान तोकडं वाटतं. दोघांचे रस्ते जेव्हा एकत्र मिळतात तेव्हा एबलच्या महत्वाकांक्षी, धाडसी पण रिस्की योजनेमध्ये बँकेचे पैसे गुंतवण्याची चालून आलेली संधी केन नाकारतो. पण केनचंही वागणं तसं बरोबरच आहे. त्याची शैक्षणिक पार्श्वभूमी, त्याने वाचलेली पुस्तकं आणि त्याचा अर्थकारणातील अनुभव याच्या आधारे विचार केला तर एका गरीब अशिक्षित पोलिश इमिग्रंटला आर्थिक पाठबळ देणं हा बँकेच्या हिताचा निर्णय होऊ शकत नाही, असं केनला वाटतं. पण त्याचबरोबर अंतर्मनाचा कौल घेऊन प्रसंगी व्यवहार बाजूला ठेवून एखादा धाडसी निर्णय घेऊन त्यानुसार कृती करण्याच्या दूरदृष्टीचा त्याच्याकडे अभाव दिसतो. या संपूर्ण कादंबरीमधला हा अत्यंत महत्त्वाचा प्रसंग आहे. हा प्रसंग नसता, तर उर्वरित कथेला काही प्रयोजनच उरले नसते. परंतु त्याचबरोबर एबलच्या क्षमतेवर भरवसा ठेवून आपण त्याला संधी न देता विन्मुख पाठवल्याचा केनला विषाद वाटतो, हेही लेखकाने सूचित केले आहे.

विल्यमच्या व्यक्तिरेखेमध्ये स्वतःबद्दलची एक जाणीव सतत डोकावते, ती म्हणजे आपण कुठेतरी कमी पडत असल्याचा सल. याउलट एबल काहीसा निष्ठुर आहे, आलेल्या संधीचा पुरेपूर फायदा उकळणारा आहे. आपल्याला हवे तसे घडवून आणण्यासाठी कितीही खडतर मेहनत करण्याची आणि गरज पडल्यास झुंज देण्याची त्याची तयारी आहे. अपयशाने, नकाराने खचून जाणारा तो नाही, कारण स्वतःच्या स्वप्नांवर, कल्पनांवर, स्वतः बनवलेल्या योजनांवर आणि आखलेल्या बेतांवर त्याचा विश्वास आहे. आयुष्य स्वतःच्या मर्जीनुसार जगणारा तो माणूस आहे. विल्यमचे तसे नाही. तो जन्माला आला, तेव्हा नियतीने मोठे दान त्याच्या पदरात टाकले होते. आपल्या वडिलांप्रमाणे त्यांच्या बँकेचा चेअरमन होण्यासाठी सर्व अनुकूल परिस्थिती दैवाने निर्माण करून सुद्धा तो वडिलांचं स्वप्न पूर्ण करू शकला नाही. त्याने हार पत्करली.

तसाच मृत्यू त्याला आला. पण कादंबरीच्या शेवटाला वार्धक्याने ग्रासलेला एबल मात्र अजूनही मनात लढण्याची ताकद घेऊन जगतो आहे, असेच दिसते.

पहिल्या महायुद्धात तो होरपळलेला आहे. युद्धाचा प्रत्यक्ष अनुभव अगदी लहान वयात त्याच्या गाठीशी आहे. विल्यमच्या घराण्याच्या पार्श्वभूमीमुळे अशा प्रकारचे परिस्थितीचे चटके खाण्याची वेळ त्याच्यावर कधीच आलेली नाही. परंतु जिवंत अनुभवांमधून एबलने जे ज्ञान प्राप्त केलेलं आहे, आणि त्यामुळे त्याच्या अंगी जी परिपक्वता आलेली आहे, त्याची बरोबरी पुस्तकांमधून ज्ञान प्राप्त करून उच्चविद्याविभूषित झालेला विल्यम कधीही करू शकणार नाही. मानवी स्वभावाचे चांगले आणि वाईट पैलू समजून घेण्याची परिपक्वता त्याच्या ठायी नाही. आयुष्यात फार लहान वयापासून कोणत्याच ऐहिक सुखाची कमतरता आयुष्यात न भासल्यामुळे त्या विषयीची अनासक्ती त्याच्यात निर्माण झालेली दिसते. केन आणि एबल या दोघांमध्ये तुलना केली, तर, सतत प्रत्येक गोष्ट बुद्धीच्या कसोटीवर घासून पाहाणारा केन हा करारी, निष्ठुर काहीसा भावनाशून्य आणि तर्ककर्कश भासतो. आपल्या वडिलांच्या कर्तृत्वाची सावली त्याच्या अवतीभवती सतत घोटालत असल्याने स्वतःचं कर्तृत्व सिद्ध करण्याचं दडपण त्याच्या मनावर सतत आहे. त्याच्यापाशी कनवाळू हृदय आहे. पण त्याचे हात सदानकदा कायद्याच्या आणि नियमांच्या चौकटीत बांधलेले आहेत, त्यामुळे त्याच्या हृदयातलं हे कनवाळूपण जगासमोर आणण्याची संधी त्याला कधीच मिळत नाही. खरं तर या नियमांच्या चौकटी मोडून तो एकदा जरी मनाऐवजी हृदयाचा कौल घेऊन वागला असता, तरी त्याचं उर्वरित आयुष्य सुखकर, सुंदर झालं असतं.

अखेर द्वेषाने, अहंकाराने मनाचा ताबा घेतला की मानवी मनाचं चैतन्त संपुष्टात येतं. माणसाच्या आयुष्यात पुढे हा द्वेष इतका वरचढहोऊन बसतो, की मग प्रेमभावना, व्यवहार आणि सारासार विचार, विवेक अशा भावनांना कुठे जागाच उरत नाही. हे पुस्तक खरं तर आकाराने खूप मोठं आहे. खूप वेळ घेणारं आहे. पण तरीही ते विस्मयकारक, चित्तथरारक आहे. वाचकाला तहानभूक विसरायला लावणारं आणि त्याला एका वेगळ्याच विश्वात घेऊन जाणारं आहे.

(या कादंबरीचे मराठी भाषांतर नुकतेच प्रसिद्ध झाले आहे. म्हणून हा लेख पुनःप्रकाशित करित आहोत.)

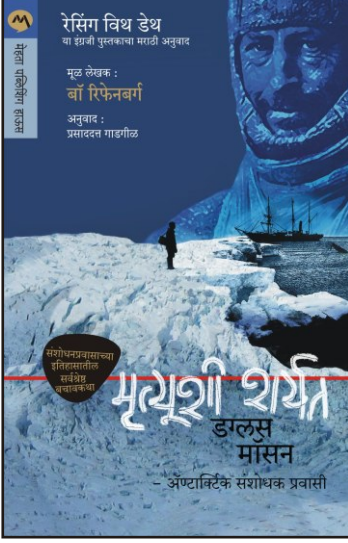
लीना सोहोनी

प्लॉट नं.५, तेजोनिधी, स्नेहनगर, बिबवेवाडी

पुणे ४११०३७

E-mail: leena.n.sohoni@gmail.com

M

आगामी

मृत्यूशी शर्यत

मूळ लेखक बॉ रिफेनबर्ग
अनुवाद प्रसाददत्त गाडगीळ

ही कथा आहे, सर डग्लस माॅसन यांच्या अॅन्टार्क्टिक खंडावरच्या साहसी मोहिमांची... त्यांनी आणि त्यांच्या सहकार्यांनी अनुभवलेल्या थरारांची... आणि मृत्यूच्या कराल दाढेतून जिवलगंांची जिद्दीने केलेल्या सुटकेची...

ही कथा आहे, मानवी स्वभावातील कंगोऱ्यांची... राज्यविस्तारासाठीच्या संघर्षाची... आणि पृथ्वीवरचे जैववैविध्य राखण्यासाठी झटणाऱ्यांची...

ही कथा आहे, अथक मानवी प्रयत्नांची... ज्ञानलालसेची... आणि कल्पनेपलीकडे असलेल्या निसर्गाच्या विलोभनीय; पण अकराळ रूपाची; त्याच्या दर्शनाची; त्याच्या साक्षात्काराची!

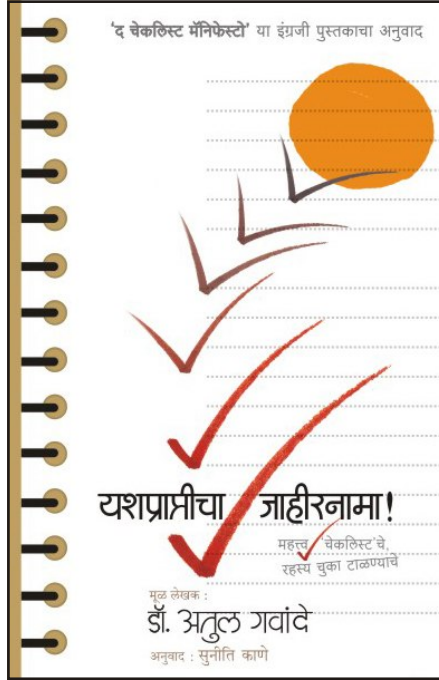

पुस्तक
परिचय

यशप्राप्तीचा जाहीरनामा!

इंग्लंडमध्ये अग्रगण्य गणल्या जाणाऱ्या
भारतीय शस्त्रक्रियाशल्य विशारद डॉ. अतुल गवांदे यांनी
विकसित केलेली चेकलिस्ट प्रणाली सर्वच कार्यक्षेत्रांमध्ये उपयुक्त

मूळ लेखक : अतुल गवांदे

अनुवाद : सुनीति काणे

पृष्ठे २०४ । किंमत २०० रु. । पोस्टेज २५रु./ सभासदांना सवलतीत

आपण वाढत्या, गहन गुंतागुंतीच्या जगात वावरतोय. इथे अत्यंत तज्ञ आणि मुरलेले व्यावसायिकसुद्धा त्यांच्यापुढच्या आव्हानांना तोंड देता-देता थकून जातात. खूप जास्त काळ प्रशिक्षण घेऊन आणि अधिकाधिक प्रगत तंत्रज्ञान शोधूनसुद्धा गंभीर चुका टाळता येत नाहीत. परंतु सुप्रसिद्ध शल्यविशारद आणि लेखक अतुल गवांदे आपल्याला आशेचा किरण दाखवून एक अगदी सरळ-साधा उपाय सुचवत आहेत : **चेकलिस्ट!**

अत्यंत गुंतागुंतीची यंत्रणा असलेली नव्या प्रकाराची विमाने उडवता यावीत, म्हणून अमेरिकी हवाई दलातील वैमानिकांनी 'चेकलिस्ट' ही संकल्पना अनेक दशकांपूर्वी अमलात आणली. आता कल्पकतेने तयार केलेल्या चेकलिस्ट्स जगभरातील हॉस्पिटल्समध्ये वापरल्या जात आहेत. त्या चेकलिस्ट्सचा वापर केल्यामुळे, फ्ल्यूच्या साथीपासून हिमप्रपातात सापडण्यापर्यंतच्या अनेक गोष्टींवर इलाज करण्यासाठी डॉक्टर्सना आणि परिचारिकांना खूप मदत मिळते आहे.

शस्त्रक्रियेसारख्या प्रचंड गुंतागुंतीच्या व्यवसायातसुद्धा एका साध्या, नव्वद सेकंदांत वापरता येण्याजोग्या चेकलिस्टचा उपयोग केल्यामुळे, मृत्यूच्या प्रमाणात एक-तृतीयांश घट झाल्याचे आढळले आहे.

डॉक्टर अतुल गवांदे आपल्याला खिळवून ठेवणाऱ्या सत्य कहाण्या सांगतात.

ऑस्ट्रियामध्ये अर्धा तास पाण्याखाली अडकलेल्या व्यक्तीला इमर्जन्सी चेकलिस्टमुळे वाचवता आले होते

मिशिंगनमध्ये (जिथे अतिदक्षता विभागात स्वच्छता पाळण्यासाठीच्या साध्याशा चेकलिस्टमुळे, जिवावर बेतणारा जंतुसंसर्ग हॉस्पिटलमधून पूर्णतः हद्दपार करता आला.)

चेकलिस्टमुळे चुका ताबडतोब लक्षात येऊन प्रचंड सुधारणा कशी घडते, हे अनेक उदाहरणे देऊन ते विशद करतात.

वैद्यकशास्त्राशिवाय बांधकाम, आर्थिक गुंतवणूक, विश्लेषण अशा अन्य विविध व्यवसायांतही चेकलिस्टमुळे क्रांती घडून आल्याचेही अनुभव आढळतात.

हे पुस्तक म्हणजे वैचारिक साहसच आहे.

जिथे प्राणांवर बेतणार असते, तिथे 'चेकलिस्ट' या लहानशा संकल्पनेच्या वापरामुळे अनेक आयुधे कशी वाचू शकतात, याचा साक्षात्कार घडवणारे वैचारिक साहस! आपली कामे बिनचूकपणे करू इच्छिणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीने 'चेकलिस्ट मॅनिफेस्टो' हे पुस्तक वाचायलाच हवे!

अत्यंत रंजकतेने विविध व्यवसायांची झलक दाखवता-दाखवता वाचकाला विचार करायला लावणे, हे असाधारण कसब म्हटले पाहिजे. विचारप्रवर्तक आणि रंजक ही

परस्परविरोधी विशेषणे वाटतात, नाही का? सुवर्णाला कधी सुगंध आलाय? परंतु या पुस्तकाच्या बाबतीत असा चमत्कार घडलाय!

आपल्या व्यवसायात घडणाऱ्या चुका कशा कमी करता येतील, असा विचार करणारे लोक विरळेच! डॉक्टर अतुल गवांदे हे असा नुसता विचार करूनच थांबले नाहीत, त्यांनी 'चेकलिस्ट'च्या रूपातला तोडगासुद्धा शोधून काढला आहे. या शोधयात्रेत त्यांनी विविध व्यवसायांमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या चेकलिस्ट्सवर सखोल संशोधन केले. वैमानिक, बिल्डर्स, आर्थिक गुंतवणूक करणारे फंड मॅनेजर्स, रेस्टॉरंट मॅनेजर्स, स्टेज आर्टिस्ट्स अशा विविध व्यावसायिकांना ते भेटले. हे व्यावसायिक कशा प्रकारच्या चेकलिस्ट्स वापरतात याचा त्यांनी आढावा घेतला. त्यानंतर त्यांनी इतरांच्या सहकार्याने, अत्यंत परिश्रमपूर्वक स्पर्धेसाठी 'सेफ सर्जरी चेकलिस्ट' तयार केली. जगभरातील आठ हॉस्पिटल्समध्ये ती वापरण्याचा तिचा प्रयोग केला आणि त्यामुळे किती सुधारणा झाली याची नोंदसुद्धा केली. वैद्यक व्यवसायातील विविध प्रकारच्या समस्यांवर वेगवेगळ्या चेकलिस्ट्स वापरता येतील आणि त्यामुळे खूप सुधारणा घडेल, असा विश्वास त्यांना वाटतो आहे.

चेकलिस्ट म्हणजे कामाला सुरुवात करण्यापूर्वी महत्त्वाच्या मुद्द्यांची खातरजमा करण्यासाठीची छोटीशी जंत्री. ती वापरायला अवघे काही सेकंद पुरतात. पण तिच्या वापरामुळे किती फरक पडतो, माहीत आहे? लेखकाचे बोट धरा आणि जगातील विविध जागी, विविध व्यवसायांमध्ये चेकलिस्टने घडवून आणलेल्या क्रांतीचे दर्शन घ्या.

सॅन फ्रान्सिस्को येथे शल्यविशारद असणारा जॉन हा माझा मित्र सर्व प्रकारच्या शास्त्रक्रिया करत असतो. त्याविषयी आमच्या थरारक व्यावसायिक अनुभवांची देवाण-घेवाण चालू होते. मला वाटते, सारेच शल्यविशारद असे करत असतात.

अमेरिकेत, ३१ ऑक्टोबर रोजी हॅलोवीन साजरा केला जातो. या दिवशी मुले विविध वेषांत दारोदार 'ट्रिक ऑर ट्रीट' - 'खाऊ द्या, नाही तर बघून घेऊ' - म्हणत फिरत असतात. रात्री, भोसकल्यामुळे जखमी होऊन आलेल्या माणसाबद्दल जॉन मला सांगू लागला.

एका कॉस्च्युम पार्टीमध्ये तिथे त्याची कुणाशी तरी जुंपली आणि जखमी अवस्थेत त्याला तो हॉस्पिटलमध्ये आणले गेले.

त्याची शारीरिक स्थिती संतुलित वाटत होती. त्याचा श्वासोच्छ्वास नेहमीप्रमाणे सुरू होता. त्याला वेदना होत नव्हत्या. फक्त त्याला दारू चांगलीच चढली होती आणि त्या तारेत त्याची बेताल बडबड चालू होती.

ट्रॉमा टीममधील लोकांनी मोठ्या कैचीने त्याच्या अंगावरचे कपडे फाडून दूर केले आणि डोक्यापासून अंगठ्यापर्यंत सर्व बाजूंनी त्याला तपासले. तो मध्यम बांधा वजन दोनशे पौंड. पोटावर बरीच चरबी. माशाच्या तोंडाप्रमाणे ती उघडी पडलेली होती.

ओमेंटल (पोटाच्या अंतर्भागातील) चरबीची पातळशी पट्टी त्या भेगेतून बाहेर डोकावत होती. ही पृष्ठभागावरची चरबी नव्हती. ऑपरेटिंग-रूममध्ये नेऊन त्याच्या आतड्याला इजा झालेली आहे का, याची खातरजमा करणे आवश्यक होते. जर ती जखम गंभीर स्वरूपाची असती, तर रुग्णाला ताबडतोब शस्त्रक्रियेसाठी ऑपरेटिंग-रूममध्ये न्यावे लागले असते. या रुग्णाला ट्रॉमा रूममध्ये तसेच ठेवण्यात आले होते.

पण रुग्णाची बडबड अचानक बंद झाल्याचे आणि त्याच्या हृदयाचे ठोके अत्यंत जलद पडू लागल्याचे एका नर्सच्या लक्षात आले. नर्सने त्याला हलवले; तरी त्याने कोणताही प्रतिसाद दिला नाही. तेव्हा ट्रॉमा टीमचे लोक त्या खोलीत पोहोचले. रुग्णाचा रक्तदाब खाली गेला होता. त्याच्या श्वसननलिकेत नळी घालून त्याच्या फुफ्फुसांमध्ये हवा भरली. त्यांनी त्याच्या शरीरात द्रवपदार्थ आणि रक्त ओतले. तरीसुद्धा त्याचा रक्तदाब वाढला नाही.

ऑपरेटिंग-रूममध्ये त्याचे स्ट्रेचर द्रुतगतीने नेण्यात आले, परिचारिका धावत-पळत शस्त्रक्रियेसाठीच्या उपकरणांची मांडामांड करू लागल्या, भूलतज्ज्ञाने रुग्णाचा वैद्यकीय तपशील वाचण्याला फाटा दिला, निवासी डॉक्टरने रुग्णाच्या पोटावर बेटाडाइन जंतुनाशकाची पूर्ण बाटलीच उपडी केली. जॉनने जाडजूड दहा नंबरी ब्लेड हातात घेतले आणि बरगड्यांपासून ते उदराखालील भागापर्यंत, त्या रुग्णाच्या पोटावरली कातडी कापून काढली.

“कॉटरी-” जॉन म्हणाला.

विद्युतप्रवाह सोडलेल्या कॉटरी पेनच्या धातूच्या टोकाने जॉनने कातडीखालच्या चरबीच्या थराचा वरपासून खालपर्यंतचा छेद घेतला. पोटातील स्नायूंच्या मधल्या पांढऱ्या तंतुजन्य आवरणापासून खोल छेद घेत जॉन पोटाच्या पोकळीपर्यंत पोहोचला आणि रुग्णाच्या पोटातून रक्ताचा समुद्रच उसळून बाहेर आला.

सगळीकडे रक्तच रक्त पसरले. रुग्णाला भोसकणाऱ्याच्या सुरीचे पाते रुग्णाच्या कातडीला, चरबीच्या थराला, स्नायूंना भेदून आतड्याच्या बाजूने त्याच्या मणक्यांच्या डावीकडून फुटापेक्षा जास्त आत शिरले होते आणि हृदयापासून निघणाऱ्या मुख्य रोहिणीत-आर्टरीमध्ये- घुसले होते.

जॉन म्हणाला, “हे अजबच होतं!”

दुसरा शल्यविशारद मदतीसाठी धावला. त्या कापलेल्या रोहिणीवर, कापलेल्या जागेच्या वर, त्याने मुठीने दाब दिला. त्यामुळे रक्तस्राव कमी झाला आणि परिस्थिती नियंत्रणाखाली आली. जॉनचा सहकारी म्हणाला की, अशा प्रकारची जखम व्हिण्टनाम युद्धानंतर त्याने कधीही पाहिलेली नव्हती. ती संगिनीने झालेली जखम होती.

या रुग्णाची अवस्था दोन दिवस दोलायमानच होती. पण त्यातून तो बचावला. बरा झाला.

भोसकल्यामुळे जखमी झालेला रुग्ण तुमच्याकडे येतो, तेव्हा अनेक गोष्टी चुकू

शकतात. परंतु या रुग्णाच्या बाबतीत तेथे असलेल्या प्रत्येकाने प्रत्येक गोष्ट नीटपणे केली होती. त्यांनी रुग्णाची डोक्यापासून पायाच्या बोटोपर्यंत कसून तपासणी केली होती. त्याचा रक्तदाब, नाडी आणि श्वसनवेग त्यांनी मोजला होता. तो शुद्धीवर असल्याची खातरी करून घेतली होती, त्याच्या शरीरात जाणाऱ्या आय.व्ही. द्रावावर त्यांनी नियंत्रण ठेवले होते. रक्तपेढीला फोन करून त्यांनी रक्त तयार ठेवले होते, युरिनरी कॅथेटर लावून त्यांनी त्याच्या लघवीचा रंग तपासला होता... सारे काही केले होते. फक्त एकच गोष्ट करायला ते विसरले होते. त्यांच्यापैकी कुणालाच सुचले नव्हते की, रुग्णाला किंवा आपत्कालीन वैद्यकीय तंत्रज्ञाला कोणत्या शस्त्राने जखम झालीय, हे विचारून घ्यावे.

जॉन म्हणाला, “सॅन फ्रान्सिस्कोत कुणी सॅंगिनीने भोसकेल, हे तुमच्या डोक्यातच येऊ शकत नाही!”

जॉनने मला आणखी एका रुग्णाबद्दलचा असाच थरारक अनुभव सांगितला.

या रुग्णाच्या जठरातील कर्करोगावरील शस्त्रक्रिया चाललेली असताना त्याचे हृदय अचानक बंद पडले. जॉनने कार्डिअॅक मॉनिटरकडे नजर टाकून भूलतज्जाला विचारले, “काय रे, अॅसिस्टोल झालंय? (हृदय पूर्णपणे बंद पडलंय का?)” असे झाले की, मॉनिटरवर हृदयाची स्पंदने दर्शवणारी रेषा वर-खाली न हलता अगदी सरळसोट राहते. त्या रुग्णाला तो मॉनिटर जोडला गेलाच नसावा, अशी ती रेषा सरळसोट दिसते.

भूलतज्ज म्हणाला, “जोडणारी तार निघाली असावी.” कारण रुग्णाच्या हृदयाचे ठोके थांबले असावेत, असे कुणाला वाटले नव्हते. रुग्ण पन्नाशीला आलेला होता. एकदम तंदुरुस्त होता. जठरातील कर्करोगाची गाठ योगायोगानेच लक्षात आली होती. तो त्याच्या डॉक्टरकडे- बहुधा खोकल्यासाठी- गेला होता घशाशी जळजळ होत असल्याची त्याची तक्रार होती. ‘अन्ननलिकेत कधी कधी अन्न अडकून राहते आणि खाली जात नाही, त्यामुळे जळजळते,’ असे तो म्हणाला. डॉक्टरने त्याला बेरिअम घातलेला द्राव प्यायला देऊन एक्स-रे मशीनपुढे उभे केले आणि तपासणी केली. जठराच्या अगदी वरच्या बाजूला, जठराच्या प्रवेशद्वाराजवळ अधूनमधून दाब देणारी, उंदराच्या आकाराची मांसल गाठ एक्सरेत स्पष्टपणे दिसली. त्या गाठीचा भार आला की जठराचे तोंड बंद होत होते. तो कर्करोग होता. तो आणखी कुठे पसरलेला नव्हता. त्याच्यावर करण्याजोगा एकमेव इलाज होता. पूर्ण गॅस्ट्रॅक्टोमी- पूर्ण जठर काढून टाकण्याची शस्त्रक्रिया. या शस्त्रक्रियेला तब्बल चार तास लागले असते.

शस्त्रक्रिया करणाऱ्यांच्या गटाने अर्धी शस्त्रक्रिया पार पाडली होतीच. कर्करोगयुक्त जठर काढून टाकण्यात आले. रुग्णाचा पचनमार्ग नव्याने तयार करण्याचे काम बाकी होते आणि अचानक कार्डिअॅक मॉनिटर सपाट रेषा दाखवू लागला. रुग्णाला कार्डिअॅक मॉनिटरशी जोडणारी तार निघालेली नाही याची खातरी करून घ्यायला अवघे पाच सेकंद पुरले. रुग्णाच्या कॅरोटिड आर्टरीमध्ये (Carotid Artery : मानेतून जाणारी मुख्य

रोहिणी, जिथे नाडीची स्पंदने जाणवतात.) भूलतज्जाला नाडी लागेना. त्याच्या हृदयाचे ठोके थांबलेले होते.

जॉनने रुग्णाच्या अंगावरचे निर्जंतुक केलेले आवरण बाजूला केले आणि त्याच्या छातीवर दाब घायला सुरुवात केली. दर वेळी जॉनने रुग्णाच्या छातीवर दाब दिला की, रुग्णाच्या कापून उघड्या केलेल्या पोटातली आतडी बाहेर निघून पुन्हा आत जात होती. परिचारिकेने आणीबाणी जाहीर केली.

इथवर ही घटना सांगून झाल्यानंतर जॉन थांबला आणि त्याने मला विचारले, “त्यानंतर तू काय केले असतेस?”

मी विचार केला. मोठी शस्त्रक्रिया चाललेली असताना या रुग्णाचे हृदय बंद पडले होते. त्यामुळे रक्तस्राव होत असल्याची शक्यता लक्षात घेऊन मी आय.व्ही. (शिरेत घायचा) द्राव शक्य तेवढ्या मोठ्या प्रमाणावर घायला सुरुवात करून, रक्तस्रावाचा शोध घेतला असता.

भूलतज्जाने माझ्यासारखाच तर्क केला होता. परंतु जॉनने रुग्णाचे पोट पूर्णपणे उघडले होते. रक्तस्रावाचा मागमूस दिसत नव्हता. त्याने भूलतज्जाला ही वस्तुस्थिती सांगितली.

जॉन मला म्हणाला, “त्याचा माझ्या म्हणण्यावर विश्वासच बसेना! तो म्हणतच राहिला ‘खूप रक्तस्राव होत असलाच पाहिजे!’ ...पण प्रत्यक्षात अजिबात रक्तस्राव होत नव्हता.”

प्राणवायू पुरेसा मिळत नसावा, अशी एक शक्यता होती. मी म्हणालो की, १००% प्राणवायू देऊन श्वसनमार्ग खुला असल्याची खातरी करून घेऊ या. रुग्णाचे रक्त काढून, ते तपासणीसाठी पाठवून, त्यात काही वेगळे दिसतेय का, याची खातरजमा करून घेणे- हासुद्धा एक मार्ग होता.

पण श्वसनमार्ग खुला होता. रक्त तपासणीचा निकाल मिळायला वीस मिनिटे लागली असती आणि त्याचा काही उपयोग झाला नसता.

मी जॉनला म्हटले की, बंद पडलेले फुफ्फुस- न्यूमोथोरेक्स- ही एक शक्यता होती. पण त्याचे कोणतेच लक्षण आढळलेले नव्हते. त्यांनी स्टेथोस्कोप लावून तपासले होते आणि दोन्ही फुफ्फुसांमध्ये हवेची हालचाल ऐकू आली होती.

तर मग पल्मनरी एम्बॉलिझम- रक्ताची गुठळी रुग्णाच्या फुफ्फुसात अडकून रक्ताभिसरण बंद पडले असावे. असे फारच क्वचित प्रसंगी घडते. तसे झाले, तर फारसे काही करता येत नाही. अशा वेळी एपिनेफ्रिन- अँड्रिनलिनची मोठी गोळी देता येते आणि तिच्या मदतीने हृदयाचे ठोके पुन्हा सुरू व्हावेत म्हणून प्रयत्न केला जातो. पण बहुधा या प्रयत्नाला यश येत नाही.

जॉन मला म्हणाला की, त्याची टीम याच निष्कर्षाप्रत पोहोचली होती.

त्या खोलीत उपस्थित असलेल्या एका अनुभवी भूलतज्ज्ञाने विचारले की, रुग्णाचे हृदय बंद पडण्यापूर्वीच्या पंधरा मिनिटांमध्ये त्याने काही वेगळे केले होते का?

खोलीतील भूलतज्ज्ञ विचार करून तो म्हणाला, “हो! शस्त्रक्रियेच्या सुरुवातीच्या काळात लॅबमधून रुग्णाच्या रक्ततपासणीचे जे अहवाल आले होते, त्यात पोटॅशियमची पातळी खाली गेलेली दिसली होती. इतर साऱ्या गोष्टी ठीक दिसल्या. त्यामुळे रक्तातली पोटॅशियमची पातळी वाढवण्यासाठी मी रुग्णाला पोटॅशियमचा डोस दिला होता.”

ही शक्यता माझ्या डोक्यात अजिबातच आलेली नव्हती आणि त्याबद्दल मी स्वतःलाच दोष दिला. रक्तातील पोटॅशियमची पातळी नेहमीपेक्षा खूप बदलणे, हे हृदय बंद पडण्यामागचे महत्त्वाचे कारण असते. वैद्यकीय अभ्यासक्रमात प्रत्येक पुस्तकात त्याचा उल्लेख केलेला असतो. ही शक्यता आपल्या डोक्यात आली नाही, याचे मला विलक्षण आश्चर्य वाटले. पोटॅशियमची पातळी खूपच खाली गेली, तर हृदय बंद पडू शकते आणि ती पातळी योग्य प्रमाणावर आणण्यासाठी पुरेसा पोटॅशियमचा डोस देणे हाच उपाय असतो. परंतु पोटॅशियमची पातळी प्रमाणा-बाहेर वाढली, तरीसुद्धा हृदय बंद पडते. कैद्यांना मृत्युदंड देताना याचाच वापर केला जातो!

रुग्णाला दिल्या गेलेल्या पोटॅशियमची पिशवी त्या ज्येष्ठ भूलतज्ज्ञाने, बघण्यासाठी मागितली. कुणी तरी ती कचऱ्याच्या डब्यातून शोधून काढली आणि त्यानंतर त्यांना कोडे उकलले. भूलतज्ज्ञाने रुग्णाला घायाचे होते, त्याहून शंभरपट तीव्रतेचे पोटॅशियम दिले होते. थोडक्यात म्हणजे, जिवावर बेतेल असा पोटॅशियमचा जादा डोस त्याच्या हातून दिला गेला होता.

इतका वेळ गेल्यानंतर, रुग्णाला पुन्हा चेतना देता येईल की नाही, याची शंकाच होती! पण एकदा झालेली चूक लक्षात आल्यावर मात्र त्यांनी भराभर योग्य ती पावले उचलली. रुग्णाच्या रक्तातील पोटॅशियमची घातक पातळी खाली आणण्यासाठी त्यांनी रुग्णाला इन्शुलिन आणि ग्लुकोजची इंजेक्शन्स दिली. या उपचारांचा परिणाम होण्यासाठी पंधरा मिनिटे लागणार याची कल्पना असल्यामुळे त्यांनी रुग्णाला शिरेतून कॅल्शियम दिले आणि त्वरित परिणाम करणारे आल्ब्युटेरोल हे औषध हुंगवले. या उपचारांमुळे रक्तातील पोटॅशियमची पातळी झरझर खाली आली आणि रुग्णाच्या हृदयाचे ठोके पुन्हा सुरू झाले.

शस्त्रक्रिया करणारी टीम इतकी हादरून गेलेली होती की, ही शस्त्रक्रिया पूर्ण करणे शक्य होईल, याची त्यांना खातरी वाटत नव्हती. परंतु ती शस्त्रक्रिया पार पाडली. त्यानंतर जॉनने काय घडले, ते सांगितले. जॉनचे आणि त्या रुग्णाचे नशीब बलवत्तर होते. तो रुग्ण पूर्णपणे बरा झाला.

सॅन फ्रान्सिस्कोमध्ये सांगिनीमुळे झालेली जखम किंवा सारे काही ठाकठीक आहे असे

वाटत असताना बंद पडलेले रुग्णाचे हृदय! आम्ही मृत्यूच्या दाढेतून खेचून काढलेल्या रुग्णांबद्दल तर बोलतोच, परंतु आलेल्या अपयशांबद्दलसुद्धा बोलतो. सर्वांच्याच वाट्याला कधी ना कधी अपयश येतच असते! तो व्यवसायाचा अटळ भागच असतो. परिस्थितीवर आपले पूर्ण नियंत्रण असते, अशी समजूत असते. खरोखरच ते असते काय?

सॅम्युअल गोरोविट्झ आणि अॅलास्डेअर मॅकिंटायर या तत्त्ववेत्त्यांनी मानवी स्वखलनशीलतेवर (Fallibility) १९७०च्या दशकात लिहिलेला एक निबंध मी वाचला होता आणि मी अजूनही त्याबद्दल विचार करत असतो. जगात आपण जे करू पाहतो, त्यात आपण अपयशी का ठरतो या प्रश्नाचे उत्तर शोधण्याचा प्रयत्न केला होता. त्यांच्या मते, अपयशामागचे एक कारण असते 'अटळ स्वखलनशीलता' किंवा आपण करू पाहत असलेल्या गोष्टी आपल्या आवाक्याबाहेर असल्यामुळे येणारे अपयश! आपण सर्वज्ञ नसतो किंवा सर्वशक्तिमानसुद्धा नसतो. तंत्रज्ञानाची मदत मिळाल्यानंतरदेखील आपली शारीरिक आणि बौद्धिक शक्ती मर्यादितच असते. या जगाचा आणि विश्वाचा बराचसा भाग आपल्या आकलनापलीकडला आणि नियंत्रणाबाहेरचा आहे आणि तसाच राहणार आहे.

परंतु बऱ्याचशा भागावर आपले नियंत्रण असतेही. आपण गगनचुंबी इमारती बांधू शकतो, हिमवादळांच्या पूर्वसूचना देऊ शकतो, लोकांना हृदयविकाराच्या झटक्यातून किंवा भोसकल्यामुळे झालेल्या जखमांतून वाचवू शकतो. गोरोविट्झ आणि मॅकिंटायर यांच्या निरीक्षणानुसार, अशा क्षेत्रांमध्ये आपल्याला अपयश येण्याची फक्त दोनच कारणे असतात.

पहिले कारण म्हणजे अज्ञान. आपल्या हातून चूक घडू शकते, कारण जगाबद्दल आणि ते कसे चालते त्याबद्दल विज्ञानाने आपल्याला अपूर्ण ज्ञान दिलेले असते. काही प्रकारच्या उत्तुंग इमारती कशा बांधल्या, हे आपल्याला अजून नीटपणे माहीत नाही. काही प्रकारच्या अपूर्व हिमवादळांची पूर्वसूचना आपण देऊ शकत नाही. काही प्रकारचे रोगाचे झटके कसे थांबवायचे, हे आपल्याला माहीत नाही.

अपयशामागचे दुसरे कारण असते— ढिसाळपणा किंवा अकार्यक्षमता. कारण हे अपयश ज्या क्षेत्रात येते, त्या क्षेत्राबाबतचे ज्ञान उपलब्ध असते; परंतु आपण त्या ज्ञानाचा योग्य तो वापर करून घेऊ शकत नाही. मग चुकीच्या पद्धतीने उत्तुंग इमारत बांधली जाते आणि मग ती कोसळते! हिमवादळाची पूर्वसूचना हवामानशास्त्रज्ञ देऊ शकत नाहीत, कारण काही महत्त्वाची चिन्हे त्यांच्या नजरेतून सुटलेली असतात किंवा भोसकल्याची जखम कोणत्या शस्त्राने झाली, हे विचारायलाच डॉक्टर विसरलेले असल्यामुळे रुग्णाच्या जिवावर बेतू शकते!

एकविसाव्या शतकाच्या सुरुवातीच्या काळात, वैद्यकीय क्षेत्रात आपल्यापुढे

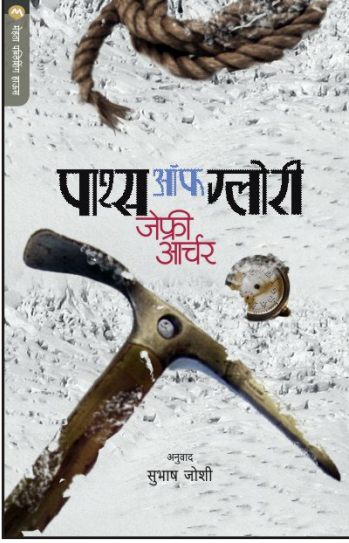
ठाकणाच्या समस्यांच्या बाबतीत जॉनचे अनुभव प्रातिनिधिक स्वरूपाचे आहेत, असे मला वाटले. त्याबाबत विचार करताना एका गोष्टीची मला लख्ख जाणीव झाली की, अज्ञान आणि अकार्यक्षमता या अपयशांमागच्या दोन कारणांचे पारडे आता अकार्यक्षमतेकडे खूपच झुकू लागलेले आहे. आजवरच्या इतिहासात माणसाच्या आयुष्यावर अज्ञानाचा पगडा होता. मानवजातीवर ओढवणाऱ्या आजारांवरून ही गोष्ट सिद्ध होत होती. हे आजार कशामुळे ओढवतात व ते ओढवू नयेत आणि ओढवले, तर माणसाला बरे करता यावे यासाठी काय उपाय आहेत, याबद्दल आपल्याला फारशी माहिती नव्हती. पण गेल्या अनेक दशकांच्या कालखंडात आणि अलीकडच्या केवळ काही दशकांच्या कालखंडातच विज्ञानाने आपल्याला त्याबाबत पुरेसे ज्ञान मिळवून दिल्यामुळे आता अज्ञानाएवढाच अकार्यक्षम ढिसाळपणाशी लढा देणे गरजेचे बनले आहे.

हृदयविकाराच्या झटक्यांचा विचार करू या. १९५०च्या दशकापर्यंत ते कसे टाळावेत किंवा त्यांच्यावर काय उपचार करावेत याबद्दल आपल्याला फारच थोडे ज्ञान होते. उच्च रक्तदाबाचे धोके आपल्याला ठाऊक नव्हते. ते धोके ठाऊक असते, तरी त्याबाबत आपण काय करावे, हे आपल्याला त्या वेळी माहीत नव्हते. उच्च रक्तदाबावर सुरक्षितपणे इलाज करणाऱ्या औषधांचा १९६०च्या दशकापर्यंत शोध लागलेला नव्हता. कोलेस्टेरॉल, आनुवंशिकता, धूम्रपान व मधुमेह यांचा हृदयविकाराच्या झटक्यांवर काय परिणाम होतो, याबद्दल आपल्याला माहिती नव्हती.

कुणाला हृदयविकाराचा झटका आलाच, तर त्यावर काय उपचार करावेत, याची आपल्याला काहीही कल्पना नव्हती. त्या वेळी वेदनेसाठी मॉर्फिन देऊन, थोडा प्राणवायू देऊन अनेक आठवडे रुग्णाला सक्तीने बिछान्यातच ठेवायचे, एवढेच आपण जाणत होतो. त्याच्या कमकुवत हृदयावर आणखी ताण पडेल, या भीतीने रुग्णाला उठून बाथरूमपर्यंत जाण्याची परवानगीसुद्धा दिली जात नव्हती! मग सारे जण ईश्वराची करुणा भाकत आशा करत की, रुग्ण हॉस्पिटलमधून घरी जाऊ शकेल आणि उर्वरित आयुष्य हृदयरोगाची काळजी करत घरात बसून घालवू शकेल.

याउलट, आज हृदयविकाराचा झटका येऊ नये म्हणून निदान डझनभर उपयुक्त मार्ग खुले आहेत. उदाहरणार्थ— रक्तदाब प्रमाणात ठेवणे, कोलेस्टेरॉल आणि दाह कमी करण्यासाठी स्टॅटिनसारखे औषध घेणे, मधुमेहावर नियंत्रण ठेवणे, नियमित व्यायाम करणे, धूम्रपान हळूहळू कमी करत बंद करणे आणि हृद्रोगाची सुरुवातीची लक्षणे दिसली तर तज्ज्ञाकडे जाऊन पुढील सल्ला घेणे असे उपाय आपल्या हाती आहेत. तुम्हाला जर हृदयविकाराचा झटका आलाच, तर आपल्याजवळ विविध प्रकारच्या उपचारपद्धती आहेत.

पाथ्स ऑफ ग्लोरी

मूळ लेखक : जेफ्री आर्चर
अनुवाद : सुभाष जोशी

काही लोकांची स्वप्नं इतकी विलक्षण असतात, की ती जर त्यांनी पूर्ण केली तर त्यांचं नाव इतिहासात निर्विवादपणे लिहिलं जातं. फ्रान्सिस ड्रेक, रॉबर्ट स्कॉट, पर्सी फॉसेट, चार्ल्स लिंडबर्ग, एडमंड हिलरी आणि नील आर्मस्ट्रॉंग, ही नावं हेच सिद्ध करतात.

पण जर असं झालं, की एका माणसाने असंच एक स्वप्न उराशी बाळगलं आणि ते पूर्णही केलं त्याने त्याची महत्त्वाकांक्षा पूर्ण केली, पण याला काहीच पुरावा मागे ठेवला नसला तर?

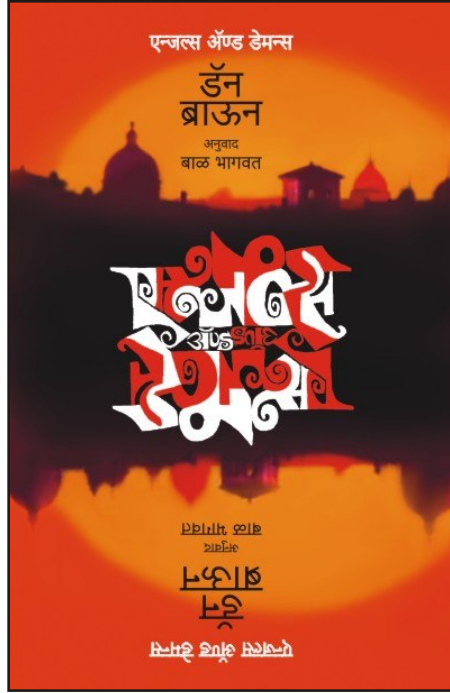
‘पाथ्स ऑफ ग्लॉरी’ अशाच एका माणसाची कथा आहे, पण या असामान्य कादंबरीचं शेवटचं पान उलटपर्यंत, तुम्हाला त्याचं नाव त्या यादीत टाकावं का नाही, याचा निर्णय घेता येणार नाही, कारण जर त्याचं नाव त्या यादीत जोडलं, तर मग त्या यादीतलं एक नाव काढावं लागेल.

एंजल्स अँड डेमन्स

इल्युमिनाटी या गुप्त संस्थेने अँटिमॅटरच्या माध्यमातून पोपच्या व्हॅटिकन सिटीचा विध्वंस करण्याचा रचलेला कट

मूळ लेखक : डॅन ब्राऊन

अनुवाद : बाळ भागवत

पृष्ठे ४४०। किंमत ३५० रु.। पोस्टेज ३०रु./ सभासदांना सवलतीत

‘एँजल्स अँड डेमन्स’च्या मराठी अनुवादाची दुसरी आवृत्ती नुकतीच प्रसिद्ध झाली आहे.

‘द दि विंची कोड’या बेस्टसेलर थरारकथेचा लेखक म्हणून डॅन ब्राउनचा मराठी वाचकांना परिचय आहे. ‘द दि विंची कोड’च्या ८ कोटी प्रतींची विक्री झाली. तिच्यावरचा चित्रपटही ७६ कोटी डॉलर्सची उलाढाल करणारा ठरला. त्याची ‘द लास्ट सिक्नेट’ ही तीन वर्षांपूर्वी थरारकथा बाजारात आली. तिची पहिली आवृत्ती ५० लाख प्रतींची होती. इन्फर्नो कादंबरी नुकतीच बाजारात आली आहे.

कथा कथनाचे कौशल्य, बायबलचे आणि इतिहासाचे सूक्ष्म आकलन, सांकेतिक लिपीचे सखोल ज्ञान, गुप्त संघटनांच्या कार्यपद्धतीचे स्वरूप यांचा वापर करून उत्कंटावर्धक थरारकथांचा डोलारा उभा करण्यात डॅन ब्राउनचा हातखंडा आहे. डॅन ब्राउनच्या थरारकथांमध्ये प्रथम जे काही आपल्यापुढे येते ते पुढे पार उलटतेपालटते झालेले असते. त्याच्या पात्रांच्या पहिल्यावहिल्या दर्शनावरच वाचकांनी काही ग्रह करून घेऊ नये असे डॅन ब्राउनचा संपादक जॅसन कॉफमन त्याच्या चाहत्यांना बजावून ठेवतो.

येशू ख्रिस्ताच्या काळातील विविध घटना, त्यांचे बायबलमधीन उल्लेख, ख्रिस्ती धर्मपरंपरा आणि त्या धर्मातील वेगवेगळे पंथ, त्या पंथांतील स्पर्धा वा संघर्ष, येशू ख्रिस्ताचा खरा संदेश आपल्यालाच अवगत आहे असा दावा करणारे पंथ वा त्या पंथांच्या गुप्त संघटना, त्या गुप्त संघटनांनी ती गुपिते जपण्यासाठी केलेल्या चिरेबंदी व्यवस्था यांचा एक तर्कसंगत पट डॅनने आपल्या मनाशी आखलेला आहे आणि त्यातील एकेक प्रकरण म्हणजे त्याची एकेक थरारकथा आहे असे आतापर्यंत प्रकाशित झालेल्या त्याच्या थरारकथांवरून वाटते.

त्याची पहिली थरारकथा ‘एँजल्स अँड डेमन्स’ ही इ.स. २०००मध्ये प्रकाशित झाली. ‘द दि विंची कोड’ इ.स. २००५ मध्ये बाजारात आली. तिच्यावरचा चित्रपट २००७ मध्ये प्रदर्शित झाला. मेमध्ये त्याच्या पहिल्या थरारकथेवरचा म्हणजे ‘एँजल्स अँड डेमन्स’वरचा चित्रपट त्याच नावाने प्रदर्शित झाला. या थरारकथेतील घटना खरे तर ‘द दि विंची कोड’च्या आधी घडलेल्या आहेत; परंतु चित्रपटात त्या ‘द दि विंची कोड’ नंतरच्या काळात घडल्याचे दाखवण्यात आले आहे आणि ‘द दि विंची कोड’ मधील काही पात्रांचाही त्यात समावेश करण्यात आला आहे.

‘द दि विंची कोड’मध्ये येशू ख्रिस्त आणि मेरी मॅगडलेन यांचा एक मुलगा होता, आणि त्याचा वंश अजूनही चालू आहे. त्या वंशाबाबत आणि वारशाबाबत गुप्तता पाळणारी एक गुप्त संघटना आहे अशा मध्यवर्ती कल्पनेचा वापर करण्यात आला आहे.

लिओनार्डो द विंची या चित्रकाराने त्याबाबतचा गुप्त संदेश मोनालिसाच्या

चित्रात प्रकट केलेला आहे, तोही या गुप्त संघटनेचा सदस्य होता; या गुप्त संदेशाचा उलगडा करण्याचे काम हार्वर्ड युनिव्हर्सिटीमधील सिम्बॉलॉजिस्ट रॉबर्ट लॅंगडन यांजवर सोपवण्यात येते आणि तो मोनालिसाच्या चित्रात देण्यात आलेल्या खुणांच्या आधारे पुढे त्या मूळ संदेशापर्यंत पोचतो असे 'दि विंची कोड' मध्ये दाखवण्यात आले आहे. अवघ्या एका दिवसाच्या अवधीत वेगवेगळ्या देशात जाऊन हे सर्व प्रकरण निकालात काढण्यात येते, त्यामुळे कथानक फारच वेगाने पुढे जात राहते. वाचकांना खिळवून ठेवते.

'एंजल्स अँड डेमन्स'चे संपूर्ण कथानक असेच काही तासांच्या अवधीत घडल्याचे दाखवले आहे.

'इल्युमिनाटी' ही संघटना या थरारकथेच्या केंद्रस्थानी आहे.

अँटिमॅटरचा वापर करून पोपचे वास्तव्य असणाऱ्या 'व्हॅटिकन सिटी'चा विध्वंस करण्याचा कट इल्युमिनाटी ही संघटना रचते आणि तो कट उधळून लावण्यासाठी रॉबर्ट लॅंगडन ख्रिश्चन सिम्बॉलॉजीतल्या आपल्या व्यासंगाचा वापर करतो असे सूत्र सांगता येईल.

'अँटिमॅटर'ची संकल्पनाच केवळ यात वापरलेली नाही तर अँटिमॅटर सूक्ष्म प्रमाणात तयार करण्यात यश आल्याचेही दाखवले आहे. माणूस आणि ईश्वर यांच्यातील दुवा विज्ञान हा होऊ शकतो, आणि अँटिमॅटर हा तो दुवा साधण्याचा मार्ग आहे असे मानणारा शास्त्रज्ञ लिओनार्डो व्हेटरा याला पोप भेटीसाठी व्हॅटिकन सिटीमधल्या आपल्या प्रासादात पाचारण करतो. परंतु या भेटीसाठी निघण्याअगोदरच लिओनार्डोची त्याच्याच निवासस्थानी हत्या होते. त्या हत्येची माहिती व्हेटराच्या प्रयोगशाळेत संशोधन करतो त्या सीईआरएन प्रयोगशाळेचा संचालक मॅक्सिमिलन कोहलर याला मिळते. व्हेटराच्या उघड्या निष्प्राण देहावर एक मुद्रा रक्ताने काढलेली असते. ती मुद्रा इल्युमिनाटी या गुप्त संघटनेची निशाणी असते हे लक्षात आल्यावर कोहलर पोलिसांना बोलावण्याआधी डॉ. रॉबर्ट लॅंगडन याच्याशी संपर्क साधतो. 'इल्युमिनाटी' संघटनेबद्दलचे संशोधन करणारा अभ्यासक म्हणून हार्वर्डमधील सिम्बॉलॉजीच्या या प्राध्यापकाची ख्याती त्याच्यापर्यंत पोचलेली असते. व्हेटराचा खुनी शोधून काढावा अशी विनंती कोहलर डॉ. लॅंगडनला करतो. व्हेटराच्या शरीरावरची इल्युमिनाटीची मुद्रा बघून डॉ. लॅंगडन आश्चर्यचकित होतो. इल्युमिनाटी ही गुप्त संघटना आता अस्तित्वात नाही असा त्याचा समज असतो. परंतु हा समज चुकीचा आहे की काय अशी त्याला शंका येते. बारकाईने व्हेटराच्या प्रेताची तपासणी करताना त्याला व्हेटराच्या तोंडात माती कोंबण्यात आल्याचे आढळून येते. व्हेटरा हा चार कार्डिनलपैकी एक असतो, हेही कोहलरकडून त्याला कळते तेव्हा या मातीचाही प्रतीकात्मक संदर्भ शोधण्याची गरज त्याला वाटते.

प्रयोगशाळेत चाललेल्या संशोधनाची माहिती कोहलर लॅंगडनला देतो. व्हेटराची मुलगी व्हिटोरिया ही देखील त्याच्या संशोधनात सहाय्यक म्हणून काम करीत असते.

अँटिमॅटर बनवण्यात आपल्या वडिलांना यश आलेले होते; एक चतुर्थांश ग्रॅम अँटिमॅटर एका कुपीत त्यांनी ठेवलेली होती असे ती सांगते. ती कुपी गायब झालेली आहे हे तिच्या लक्षात येते. तेव्हा लॅंगडन आणि कोहलर यांना धक्काच बसतो. अँटिमॅटर ठेवलेल्या या कुपीचे चुंबकीय क्षेत्र विद्युत उर्जेने नियंत्रित केलेले असते, आणि अँटिमॅटरचा थेंब उच्च पोकळीत तरंगत ठेवलेला असतो. त्यामुळे तो सुरक्षित असतो. विद्युत पुरवठा थांबला तरी तो आपोआप बँक अप बॅटरीशी जोडला जातो. ही बॅटरी फक्त २४ तास चालू शकते. त्यानंतर अँटिमॅटरचा थेंब खाली पडून कुपीच्या तळाला स्पर्श करून नष्ट होणार असतो. पण नष्ट होताना त्याचा अणुबाँबसारखा स्फोट होऊन प्रचंड संहार होऊ शकतो. अँटिमॅटरचा संपर्क कुठल्याही सामान्य पदार्थाशी आला तर त्याचा स्फोट होणे अटळ असते; त्यामुळे अँटिमॅटरचा थेंब कुपीत बंदिस्त करण्याची दक्षता घेण्यात आलेली असते.

ही कुपी 'इल्युमिनाटी'चे हस्तक प्रयोगशाळेतून चोरतात आणि कुठेतरी लपवतात.

त्या कुपीला एक सुरक्षा कॅमेरा जोडलेला असतो. त्याचे डिजिटल घड्याळ स्फोटाला किती वेळ आहे ते दाखवत असते.

व्हॅटिकन सिटीत पोपने व्हेटराला बोलावलेले असताना त्याची हत्या झाली. हा धागा पकडून डॉ. लॅंगडन आणि कोहलर पोपला भेटण्यासाठी व्हॅटिकन सिटीत जातात. तेथे गेल्यावर पोपचे देहावसान झाल्याचे आणि नव्या पोपच्या निवडीसाठी कार्डिनल्स एकत्र आल्याचे त्यांना दिसून येते. चार प्रिफेरेटी कार्डिनल्समधून एकाची पोप म्हणून निवड व्हावी असा परिपाठ असतो. त्याच चार प्रिफेरेटी कार्डिनलपैकी व्हेटराची हत्या झालेली असते. उरलेल्या तिघांना भेटण्याचा लॅंगडन प्रयत्न करतो तर ते तिघे गायब झाल्याचे आढळून येते. नव्या पोपच्या निवडीची जबाबदारी निवडप्रमुख (होस्ट ऑफ इलेक्शन) कार्डिनल मोदटाटी याच्यावर असते. लॅंगडनला या तीनही कार्डिनल्सच्या सुरक्षिततेची चिंता वाटते. त्यांचाही बळी जाईल अशी शंका त्याला येते आणि इल्युमिनाटी संघटनेच्या दीक्षाविधीचे स्मरण होते. एखाद्या व्यक्तीला सदस्यत्वाची दीक्षा देण्याअगोदर पाथ ऑफ इल्युमिनेशन कसोटी देणे क्रमप्राप्त असे. त्याला काही सूचक संकेत देऊन रोमच्या परिसरातील प्रमुख स्थळी दडवलेल्या काही वस्तू शोधण्यास सांगण्यात येई. त्या वस्तू शोधण्यात यश आले तर दीक्षा देण्यात येई. अन्यथा सदस्यत्व नाकारले जाई. 'पाथ ऑफ इल्युमिनेशन'च्या या कसोटीतील स्थळांची निवड पृथ्वी, हवा, अग्नी आणि पाणी या चार मूलतत्त्वांची प्रतीके म्हणून केलेली असते.

लिओनार्डो व्हेटरा या कार्डिनल शास्त्रज्ञाच्या तोंडात मातीचा अंश दिसतो यावरून डॉ. लॅंगडन पृथ्वी या मूलद्रव्याचा तो सूचक असल्याचा निष्कर्ष काढतो. इतरही तीन कार्डिनल्सच्या हत्या होण्याची भीती त्याला भेडसावू लावते. पोपचा सल्लागार व सहाय्यक कारभारी कॅमेरलेंगो कालो व्हॅटरेस्का आणि व्हॅटिकन सिटीचा स्विस गार्ड

यांची मदत घेऊन डॉ. लॅंगडन इतर कार्डिनल्सच्या शोधाची मोहिम सुरू करतो. तर दुसऱ्या कार्डिनलचा मृत देह त्यांना सापडतो. त्याच्या छातीवर वार केलेला असतो. वायू या मूलतत्त्वाचा हा आविष्कार आहे असे डॉ. लॅंगडनला वाटते. तिसऱ्या कार्डिनलच्या प्रेतावर जळल्याच्या खुणा दिसतात. या कार्डिनल्सचे अपहरण करून त्यांची हत्या करणाऱ्या मारेकऱ्याचा शोध लागतो. आपण हे सर्व जानुस या इल्युमिनाटीच्या प्रमुखाच्या आदेशावरून करित होतो अशी कबुली तो देतो.

दरम्यान व्हॅटिकनच्या सुरक्षा पथकातील कमांडर ॲलिक्वेरीची हत्या होते.

डॉ. लॅंगडनवरही प्राणघातक हल्ला होतो.

व्हिटेराची कन्या व्हिक्टोरिया हिला मारेकरी पळवून नेतो. परंतु लॅंगडन आपली सुटका करून घेऊन मारेकऱ्याला गाठण्यात यशस्वी होतो.

चौथ्या कार्डिनलला पाण्यात बुडून मृत्यू येणार हा डॉ. लॅंगडनचा होरा. जलाशयांचा तो शोध घेतो. एका कारंजाच्या तळाशी त्याला चौथ्या कार्डिनलचा मृतदेह दिसतो.

इल्युमिनाटीचा पाथ आपण पूर्ण केला आहे. आपला अंदाज बरोबर होता हे लॅंगडनला जाणवते.

आता मारेकऱ्याला गाठून ती ॲटिमॅटरची कुपी दडवलेले ठिकाण शोधून काढण्याचे काम बाकी उरलेले असते.

डॉ. लॅंगडन कॅसल सांत अंजेलो या वास्तूतील भूमिगत बोगद्यातून पोपच्या व्हॅटिकनमधील अंतर्गृहापर्यंत पोचतो.

लॅंगडन संधी साधून मारेकऱ्याला उंचावरून खाली खंदकात ढकलून देतो.

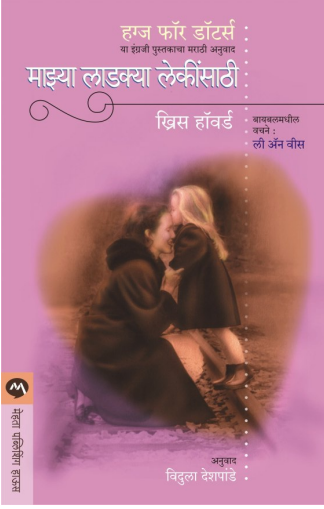
व्हिक्टोरियासह तो सेंट पीटर्स बासिलिका गाठतो. तेथे कोहलरची गाठ पडते.

कोहलर हाच जानुस म्हणजे इल्युमिनाटीचा प्रमुख आहे अशी शंका लॅंगडनला येते. तो कॅमेरलिंगोला ठार करण्यासाठी तेथे आला आहे असा त्याचा ग्रह होतो. कॅमेरलिंगोचे ओरडणे ऐकून स्विसगार्ड धावत येतात. कोहलरवर गोळ्या झाडतात. कोहलर खाली कोसळतो. तो लॅंगडनला एक टेप देतो.

कुपीचा शोध अजून बाकी असतो. सेंट पीटर्सच्याच तळधरातील थडग्यावर ती कुपी असते. ती तेथून काढून हेलिकॉप्टरने दूर नेण्यात येते. पॅराशूटने लॅंगडन व कॅमेरलिंगो खाली उड्या मारतात. अवकाशात नंतर हेलिकॉप्टरचा स्फोट होतो.

कॅमेरलिंगो हा 'नवा पोप' म्हणून निवडून आल्याचे जाहीर होते. लोकांच्या दृष्टीने तो आता हीरो असतो.

— शंकर सारडा

माझ्या लाडक्या लेकींसाठी

मूळ लेखिका ख्रिस हॉवर्ड
अनुवाद विदुला देशपांडे

तुमच्या कन्येला कवेत घेण्याची गरज आहे....

छोट्या मुलीची गोष्टच काही वेगळी असते. जेव्हा डॉक्टर 'मुलगी आहे,' या शब्दांत तिचे आगमन जाहीर करतात तेव्हा, पिता भावुक बनतात आणि माता पुढील वर्षात एकमेकींच्या साथीने व्यतित होणाऱ्या काळाचा विचार करू लागतात.

हे सुंदर पुस्तक कन्या आणि तिच्यावर प्रेम करणारे तिचे पालक यांच्यादरम्यान वाहणारी ऊब आणि समर्पण यांचा उत्सव साजरा करते.

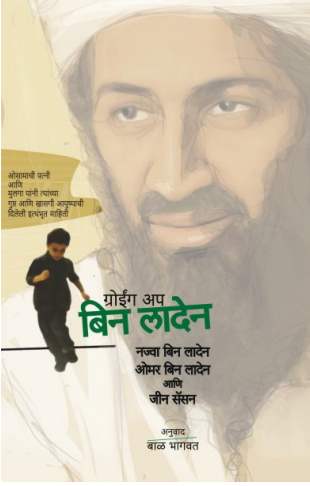
'हज्ज फॉर ग्रॅण्डमा,' या लोकप्रिय पुस्तकाच्या लेखिका ख्रिस हॉवर्ड यांनी कन्या आणि त्यांच्यावर प्रेम करणारे त्यांचे पालक यांच्या प्रेमळ कथा, तुमच्या लाडक्या कन्येबरोबर थेट संवाद साधणाऱ्या प्रेरणादायी संदेशासहित सांगितल्या आहेत. ली अँन वीस यांनी दिलेली बायबलमधील वचने ताज्या व्यक्तिगत भाषेत परमेश्वराचे प्रेम व्यक्त करतात आणि ती छोटी, प्रोत्साहनपर वचने आपल्याला खात्रीने प्रोत्साहन आणि आशीर्वाद देतात.

तुमची मुलगी घरात सुरक्षित असेल किंवा तुमच्यापासून दूर आणि स्वतःच्या पायावर उभी असेल; ही एक मिठी तिला ती तुमच्यासाठी किती अमूल्य आहे, आणि तिच्यावर तुमचे किती प्रेम आहे याची जाणीव तिला करून देईल.

मनुष्यत्वाचा पालापाचोळा करीत वाढणारा धर्मतरू!

‘गोईंग अप बिन लादेन’ या पुस्तकात ओसामा बिन लादेनच्या व्यक्तिमत्त्वाची व त्याने प्रभावित झालेल्या जागतिक घटनांची नोंद, या न्यूयॉर्क टाइम्सच्या लेखिका-पत्रकार जीन सॅसन यांनी केली आहे. लादेनची मामेबहिण, त्याची बालपणीची सखी व नंतर पत्नी झालेली नज्वा आणि लादेनचा चौथा मुलगा ओमर बिन लादेन यांच्या घटनासाक्षी नोंदवून ‘गोईंग अप बिन लादेन’ या नेमक्या शीर्षकांतर्गत जीन सॅसन हिने जगाच्या समोर ठेवल्या आहेत.

मानवी जीवनात विविध धार्मिक शिकवणीची व त्या अनुषंगाने येणाऱ्या अतार्किक कर्मकांडाची आणि विचारांची सध्याच्या आधुनिक युगात खरंच गरज आहे का असा प्रश्न हे पुस्तक वाचल्यावर माझ्याप्रमाणे अन्य वाचकांनाही निश्चितच पडत असावा.

दि. १५ फेब्रुवारी १९५७ रोजी सौदी अरेबियाच्या जेद्दाह या शहरातल्या धनाढ्य लादेन कुटुंबात जन्मलेला ओसामा. अवघ्या दोन वर्षात आई-वडिलांच्या घटस्फोटांमुळे पोरका होतो. वयाच्या १०व्या वर्षी वडिलांचेही विमान अपघातात छत्र हरवलेला हा निरागस व अत्यंत धर्मभीरू बालक ओसामा पुढे मात्र कडवा धर्माध अतिरेकी होतो. या धर्माधतेमुळेच आपले अर्थशास्त्र व मॅनेजमेंटचे शिक्षण

अर्ध्यावर सोडणारा बिन लादेन. रस्ते बांधकामाचे कुशल व्यवस्थापन, सूर्यफुलांची उत्तम शेती व घोड्यांची पारख यासाठी मशहूर ओसामा अदबशीर व्यवसायी म्हणून ओळखला जाऊ लागतो. नंतर कट्टर दहशतवादी गटांचा कुशल संघटक कसा होतो याचा शोध घेण्याला प्रेरित करणारे व धर्माची उपयोगिता यावरच प्रश्नचिन्ह लावणारे हे पुस्तक आहे.

‘जे झाड आपले नाही, त्या झाडावरची फळे तोडायची नाहीत.’ म्हणून दुसऱ्याच्या बागेतले सफरचंद तोडणाऱ्या मामेभावाच्या घोळक्यासाठी फक्त ‘पहारा’ करणारा बिन लादेन सफरचंदाची चोरी न करताही सिरियन राखणदाराच्या हाती सापडतो. ‘मी तुमच्या देशात पाहुणा आहे म्हणून तुम्ही मला मारू शकणार नाही.’ ही मानवतावादी परराष्ट्र नीती लहान वयातही ठासून सांगून तो आपली सोडवणूक सन्मानाने करून घेतो. हे कोवळ्या वयातले कौतुकास्पद गुण नंतर दहशतवादी अनीतीत कसे परावर्तित होतात हे आत्मचिंतन करायला हे पुस्तक भाग पाडते.

मुहैझीन किंवा मुल्ला ध्वनिवर्धकावरून नमाजाला येण्यासाठी बांग देण्याच्या आधीच उठून सूर्योदयापूर्वीच मशीदीच्या दिशेने निघणारा ओसामा अत्यंत काटेकोरपणे, फज, झोहर, अस्त्र, मघरीब व ईशा हे पाचही नमाज अत्यंत श्रद्धेने पढत असतो. साहजिकच ‘अल्ला एकच आहे आणि अल्लाशिवाय दुसरा परमात्मा नाही. अल्ला सर्वशक्तिमान आहे. नमाजाला या. नमाजानेच जीवनाला अर्थ प्राप्त होतो...’ अशी नमाजबांगेतून होणारी भक्तिभावपूर्ण साद ओसामाला सरळमार्गी व सच्चा मुस्लीम म्हणूनच घडवत होती. त्याची बालपणीची सखी व पहिली पत्नी ओसामाबद्दल अभिमानाने नमूद करते की, नव्या गाड्या अफाट वेगाने चालविण्याचा छंद असलेल्या माझ्या नवऱ्याला निसर्गाचीच अधिक ओढ होती. अल्लाने या भूमीवर निर्माण केलेल्या प्रत्येक गोष्टीत, अगदी छोट्यात छोट्या वनस्पतीत, लहानात लहान प्राण्यात त्याला रस होता.’ नवऱ्याबरोबर मक्कामशिदीची दर्शनभेट घेणारी तिची आठवणही ओसामाचे एकूण व्यक्तिमत्त्व समजून घेण्यासाठी नमूद करण्यासारखीच आहे. ती म्हणते, ‘मक्केच्या मशिदीत बुरखा घालणे सक्तीचे नाही. पण ओसामाची इच्छा म्हणून मी बुरखा घेतला.’

लादेन कुटुंबाच्या परंपरेप्रमाणे स्त्रियांची प्रसूती प्रशिक्षित सुईण घरीच करित असे. हॉस्पिटलमध्ये नाही ओघानेच ओसामाच्या पहिल्या मुलाची प्रसूती घरीच करण्यात आली. पण या प्रसूतिदरम्यान पत्नीला होणाऱ्या असह्य वेदना बघून ओसामाने पुढली बाळंतपणे हॉस्पिटलमध्येच होतील असा ठाम निर्णय कुटुंबातल्या सर्व सदस्यांसमोर जाहीर केला. असा अत्यंत संवेदनशील, माणसुकीसाठी रूढीपरंपराही नाकारणारा हळवा ओसामा १९७९ मध्ये वयाच्या बाविसाव्या वर्षापर्यंत तीन मुलांचा बाप झाला होता. त्याच वर्षी शेजारच्या इराणमधील शहाला इराणबाहेर पळ काढावा लागला.

इस्लामिक राजवटीचा पुरस्कर्ता पण अरबांचा परंपरागत शत्रू शिया पंथीय ख्रौमेनीच्या हाती सत्ता आली आणि अफगाणिस्तानमध्ये रशियाने घुसखोरी करून तिथल्या मुस्लीम राजवटीला वेठीस धरले. या पार्श्वभूमीवर जागतिक राजकारणात विशेषतः अरबांची व सोबतच इस्लामची अवहेलना होत आहे अशी काहीशी एकांगी भावना प्रबळ झाली. त्या वेळच्या त्याच्या मनःस्थितीचे वर्णन करताना नज्वा म्हणते, 'अत्यंत दुष्ट प्रवृत्तीच्या लोकांनी मुस्लीम भूमीचा ताबा घेतला आहे. निरपराध मुस्लीम स्त्रिया आणि मुले यांना तुरुंगात डांबून छळ करून त्यांच्या हत्या केल्या जात आहेत. हे ऐकून त्याची मनःशांती पूर्णपणे ढळली होती. त्याचे हृदय जळत होते.' ती पुढे नमूद करते की अफगाणिस्तानमधल्या निरनिराळ्या जमातीच्या प्रमुखांनी आक्रमकांविरुद्ध युद्ध सुरू केले होते. त्यांना मदत देण्यासाठी सौदीच्या मशिदीमधूनही पैसा गोळा होत होता. दानशूर बिन लादेन कुटुंबानेही त्यात मोठा वाटा उचलला. अफगाणिस्तान युद्धासाठी पैसा उभा करताना ओसामाएवढे कष्ट दुसऱ्या कुणीच घेतले नसतील. पाकिस्तानमध्ये अनेक मुस्लीम गोळा होत होते. जमविलेल्या पैशांतून अन्न, वैद्यकीय सामग्री, शस्त्रास्त्रे विकत घेण्यासाठी माझ्या नवऱ्याने पाकिस्तानला जायचे ठरवले. नेहमीच प्रेमाने वागत असलेल्या माझ्या नवऱ्याच्या मनात घराचा आणि मुलांचा विचार हल्ली येत नव्हता... साधे सरळ आयुष्य आम्ही पुन्हा कधीही जगू शकणार नव्हतो याची त्यावेळी मला कल्पनाही नव्हती.' हे तिचे मनोगत कुठल्या कुटुंबवत्सल माणसाला अंतर्मुख करणार नाही?

कुठलाही धर्म विश्वमानवता सोडून फक्त धर्मबांधवांपुरताच माणुसकीचा विचार करणे शिकवित असेल तर त्याच्या उपयोगितेचा विचार करण्याची वेळ आली आहे याची प्रखर जाणीव हे पुस्तक करून देते.

इस्त्राएल-अरब युद्धात अरबजगताचा पराभव व त्या अनुषंगाने इस्लामिक जगतात करण्यात येणारी 'सलवा' चळवळ म्हणजे धार्मिक जागृती या पार्श्वभूमीवर पॅलेस्टाईनमध्ये लोकप्रिय लेखक कवी अब्दुल्लाह आझम हा 'जिहाद'चा जबरदस्त पुरस्कर्ता होता. ओसामाचा तो पहिला गुरू झाला. फक्त बिन लादेन कुटुंबाची संपत्ती वाढवत आयुष्य घालवण्यापेक्षा या कडव्या धर्माधतेच्या ध्येयपूर्तीसाठी आयुष्य वेचण्याची त्याने ओसामाला प्रेरणा दिली. यातली गोची अशी की ही प्रेरणा ज्या अरब-इस्त्राएल युद्धामुळे निर्माण झाली त्या परिस्थितीत आजतागायत काडीचाही फरक पडलेला नाही. या कडव्या धर्माधतेला समर्थन देणारे अमेरिका व ब्रिटनही पुढे या धर्माध दहशतवादाचे बळी पडले हे सत्यही या पुस्तकाच्या माध्यमातून स्पष्ट होते.

हा धार्मिक दहशतवादी, पण समजूतदार नवरा शांत व संयमी होता.

मुलगी व्हावी अशी चौथ्यांदा गरोदर असणाऱ्या नज्वाची तीव्र इच्छा होती. पण मुलगा झाल्यामुळे ती निराश झाली. ती त्याच्यासाठी मुलीचे ड्रेस शिवून त्याला

मुलीप्रमाणे वाढवत होती. एकदा ओसामा घरी आला आणि म्हणाला, 'नज्वा! ओमर मुलगा आहे. त्याला मुलाचेच कपडे घालत जा. त्याचे केसही कमी कर!'

ओसामाचा चौथा मुलगा ओमर हाच मोठा झाल्यावर आपल्या वडिलांच्या आठवणींना उजाळा देताना म्हणतो, "धार्मिक शिकवणुकीत अधिकाधिक गुंतत गेलेल्या बिन लादेनचा मुलगा अशी माझ्या वडिलांची ख्याती होती. कुठल्याही धर्माच्या बहुतेक सर्व पुरुषांना परस्त्रीकडे बघायचा मोह होतो. माझे वडिल याला अपवाद होते. कुटुंबाबाहेरची कुठलीही स्त्री दिसली की त्यांची नजर खाली वळे. माझे वडील माझ्या आईशी कधीही आवाज चढवून बोलल्याचे आठवत नाही. कोणत्याही स्त्रीवर त्यांनी कधी हात उगारलेला नाही."

ओमर या पुस्तकात आपल्या वडिलांचे फक्त गुणच नमूद करतो असे नाही तर त्याला त्यांच्या न आवडलेल्या गोष्टीही नमूद करतो. तो म्हणतो, "पण कधी कधी मला त्यांचे वागणे आवडत नसे. अनेकदा तर संताप येत असे. त्यांच्या संबंध नसलेल्या, ओळखदेख नसलेल्या लोकांना जसे त्यांनी दुखावले तसेच कुटुंबातल्या माणसांनाही. ओसामा बिन लादेनचा मुलगा म्हणून मला खूप वाईट वाटते."

ओसामाच्या याच मुलाने 'जेहाद'मध्ये लढायला नकार देऊन आईसोबत सौदीला जाण्याची परवानगी मागितली होती.

या धर्माचा पोथीधर्मनिष्ठा कशा दुटप्पी असतात याची जंत्रीच या पुस्तकात वाचकाला भेटते. ओसामा अपार्टमेंटमध्ये उपलब्ध 'ससी' स्वयंपाकघरातला 'फ्रिज' या सुविधा घरातल्या सदस्यांना वापरू देत नव्हता. टीव्ही तर घरात नव्हताच मुळी. त्यावरच्या प्रतिमांनी बुद्धी भ्रष्ट होते असे त्याचे मत होते. आधुनिक गोष्टीमुळे इस्लामिक श्रद्धांना धक्का बसतो असे त्याचे ठाम मत होते. पण मजेची बाब म्हणजे अन्न शिजवण्यासाठी गॅस, दिव्यासाठी वीज व स्वतःसाठी नवनव्या मॉडेलच्या मर्सीडिज गाड्या या आधुनिक युगातल्या गोष्टी वापरायला मात्र त्याची किंवा त्याच्या इस्लामची हरकत नव्हती!

एकाहून अधिक बायकांबरोबर लग्न करण्याबाबतही त्याचा असलाच आंधळा दृष्टिकोन होता. ओसामाची पहली पत्नी नज्वा म्हणते, "त्याला वाटत होते की, अल्लाचा संदेश पोहोचवण्यासाठी अनेक मुलांची आणि मुलींचीही गरज आहे." मात्र त्यासाठी त्याने नज्वाची परवानगी मागितली हे विशेष. त्याने एकूण चार लग्ने केली. ती पुढे नमूद करते की प्रेषिताच्या पावलावर पाऊल टाकण्यासाठी बहुधा तो हे लग्न करीत असावा अशी माझी आधी समजूत होती. पण ते तसे नव्हते. कारण प्रेषित मोहम्मद यांनी खदीजा बिन्त खुवेलिद या स्त्रीशी पहिले लग्न केले तेव्हा त्यांचे वय पंचवीस वर्षांचे होते. खदीजा त्याच्यापेक्षा वयाने पंधरा वर्षांनी मोठी होती. पंचवीस वर्षांच्या वैवाहिक जीवनात त्यांनी दुसरे लग्न केले नाही. तिच्या मृत्यूनंतर त्यांनी इतर स्त्रियांशी विवाह केले. तरी

त्यातल्या बहुतेक स्त्रिया वयाने मोठ्या होत्या आणि त्यांचे पती रणांगणावर मरण पावले होते.

ओमर नमूद करतो की, जिहाद हे मुस्लिमांचे एक धार्मिक कर्तव्य आहे. अल्लासाठीचा लढा! तो हिंसक असू शकतो किंवा अहिंसकही! स्वतःच्या मनातील वाईट विचारांशी संघर्ष करून, चांगल्या विचारांनी आयुष्य घालवण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे अहिंसक जिहाद. माझ्या वडिलांच्या बाबतीत बोलायचे तर मुस्लीम प्रदेशात सोव्हिएत सैन्य करत असलेल्या अत्याचारांविरुद्धचा अत्यंत हिंसक असा लढा हाही जिहादचाच एक भाग होता असे ते मानत. श्रद्धाळू मुस्लीम माणसाला जिहादासाठी शस्त्र उचलण्याची हाक दिली जाते, तेव्हा तो बनतो मुजाहिद. अत्याचारांविरुद्ध अशा तऱ्हेने एकत्र लढा देणाऱ्यांना म्हणतात मुजाहिदीन! रशियन आक्रमकांविरुद्ध लढा पुकारणाऱ्या मुजाहिदीननी इतके नाव कमावले की अमेरिकेचे अध्यक्ष जिमी कार्टर आणि रोनाल्ड रेगन यांनी त्यांना अर्थसाहाय्य दिले आणि स्वातंत्र्ययोद्धा म्हणून त्यांची जाहीर प्रशंसाही केली. त्या काळात पश्चिमी राष्ट्रांच्या दृष्टीने ओसामा 'हीरो'च होते. कारण दि. १५ फेब्रुवारी १९८९ पर्यंत रशियन फौजा अफगाणिस्तानमधून बाहेर पडल्या.

दुसरे पर्व दि. २ ऑगस्ट १९९० ला सुरू झाले. त्या दिवशी सद्दामचे सैन्य सौदी अरेबियाच्या सीमेलगत असलेल्या कुवेतमध्ये शिरले. कारण होते कुवेत व सौदीअरेबिया या देशांनी खोमेनीच्या इराणशी लढण्यासाठी सद्दामला दिलेली ४० अब्ज डॉलर्सची कर्जे माफ करावीत तसेच आणखी ३० अब्ज डॉलर्सचे व्याजमुक्त कर्ज मिळावे अशी त्याची मागणी होती. इराण शियापंथीय परिश्रान देश तर बहुतेक सर्व आखाती देश सुन्नीपंथीय अरब. ऐतिहासिक काळापासून या दोन देशात आणि पंथात वैर आहे. यामुळेच तब्बल आठ वर्षे चाललेल्या इराक-इराण युद्धात सद्दामच्या इराकला आखाती देशांनी कर्जाच्या रूपात मदत दिली होती. सद्दामने या युद्धामुळे झालेली इराकची नाजूक आर्थिक स्थिती सावरण्यासाठी व ते कर्ज माफ व्हावे म्हणून दबावतंत्र वापरण्यासाठी कुवेतवर हल्ला चढविला. या घटनेने ओसामा पेटून उठला. या पार्श्वभूमीवर सौदी राजकुटुंब व अमेरिका यांच्याबद्दल ओसामाच्या मनात दरी वाढत जाऊन त्याने आफ्रिकेतल्या सुदानमध्ये पलायन केले. पुढे धर्मांध व धूर्त इजिप्शियन डॉ. अयमान मुहम्मद अल जवाहिरीच्या संपर्कामुळे अत्यंत विखारी रूप धारण केले. यामुळेच सुदानमध्ये ठिकठिकाणी अलकायदाच्या लष्करी प्रशिक्षण केंद्रांची स्थापना झाली. अमेरिकेविरुद्ध त्याने जणू रणशिंगच फुंकले.

अमेरिकेच्या वाढत्या दबावाने सुदान सरकारनेही ओसामाला १९९६ मध्ये देश सोडायला सांगितले. मे १९९६ ला कायदे लागू नसलेल्या अफगाणिस्तानला ओसामा परत आला. कारण कोणत्याच राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय कायद्याचे बंधन तिथे त्याच्यावर लादता येणार नव्हते. अफगाणिस्तानच्या जलालाबाद जवळ तोरा-बोराच्या दुर्गम

पर्वतराजीत अलकायदाचे मुख्य लष्करी स्थळ स्थापून ओसामा सूत्रे पुन्हा हलवू लागला. वर्ल्ड ट्रेड सेंटरवरच्या भयानक हल्ल्याच्या (११ सप्टेंबर २००१) योजनांना मूर्त रूप दिले. तेव्हांपासून तर अलीकडे पाकिस्तानमध्ये अमेरिकेने केलेल्या त्याच्या अखेरीपर्यंत (२ मे २०११) ओसामा याच परिसरातून आपल्या दहशतवादी योजनांना मूर्तरूप देत होता.

ओसामाच्या काही धर्मांध समजूती व त्याप्रमाणे त्याने सभोवतीच्या लोकांना दिलेली वागणूक कशी होती याचा विस्तृत उल्लेखही या पुस्तकात दिलेला आहे. उदाहरणार्थ, मुस्लीम म्हणून आधुनिक गोष्टीचा त्याग करायला हवा. फॅनला पर्याय हातात धरून हालवायचे गवती पंखे. मुलांच्या हाती पैसे देता कामा नयेत. अगदी शाळेच्या कॅटिनमध्ये खाण्यासाठीसुद्धा! (मग ओसामाच्या मुलांनी आईचे लपवलेले पैसे शोधून पॉकेटमनीची गरज भागवली). अल्लाला न मानणाऱ्या लोकात ख्रिश्चन व ज्यू लोकांत मुलांनी मिसळायचे नाही. कुत्र्यांना पाळायचे नाही. त्यांना जेवढे टाळता येईल तेवढे चांगले. (गम्मत म्हणजे पुढे त्यांनीच दोन जर्मन शेफर्ड जातीची कुत्रे पाळली). त्यांच्याच एका अनुयायाने माकडाच्या पिल्लाला पाण्याच्या टँकरने अगदी पाठलाग करून चिरडून ठार केले व नंतर तो सर्वांना सांगत सुटला की त्याने मारले ते माकडाचे पिल्लू नसून अल्लाने माकडात रूपांतर केलेला ज्यू होता. ज्यू व माकडांचा हा सिद्धांत ओसामानेच त्यांना समजावला होता म्हणे!

ओमर सांगतो, 'वडिलांनी इतकी माणसे मारली आहेत की त्यांना आता त्यांच्या या कृतीमुळे दुःखही होत नसावे आणि ना इस्लामासाठी आनंद! मी माझ्या वडिलांसारखा नाही. ते युद्धासाठी नमाज पढतात मी शांततेसाठी नमाज पढतो. वाचकमित्रांनो! धर्माचा हा अर्थ आपण अंगीकारला तरच खऱ्या अर्थाने आपण धर्ममानव ठरू! फक्त देव व प्रेषितांनाच जगवणाऱ्या धर्माऐवजी, धर्मविहीन 'माणूस' म्हणून जगणे हा पर्याय रुजविण्यासाठी हीच अत्यंत योग्य वेळ आहे.'

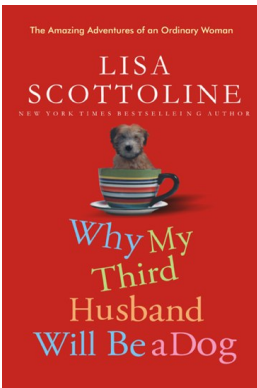
सॅसन कार्पेरेशन, न्यूयॉर्क, यु.एस.ए. ची निर्मिती असलेले हे मूळ इंग्रजी पुस्तक मराठीत बाळ भागवतांनी अनुवादित केले आहे. मानवधर्माची असोशी निर्माण करणारे हे पुस्तक पुण्याच्या मेहता पब्लिशिंग हाऊसने मराठीत उपलब्ध करून दिले आहे.

राज मेहर,
 राधासुमन, ३२ एम. ब. इस्टेट,
 आकारनगर, काटोल रोड,
 नागपूर - ४४००१३
 मो. ९३२६१३१७६७.

She is the New York Times best selling and Edger Award-winning author of seventeen novels. She has 25 million copies of her books in print in the United States and she is published in twenty-five countries. She is also an adjunct professor of justice and fiction at the University of Pennsylvania Law School, where she has won an award for excellence in teaching. She lives in Philadelphia with too many pets, some of whom are cranky that they didn't make the cover of the book.

Book Review

Why My Third Husband Will Be a Dog

Lisa Scottoline

Price Rs. 400/-
Postage - Rs.30/-

Why My Third Husband Will Be A Dog is an extremely witty, humorous and enjoyable book. It makes for very good reading and is the perfect companion during a flight—will bring smiles and laughter to an otherwise boring flight or enjoy its cheerful funny snippets while lapping up the waves on a waterfront by the beach.

Taking off from Eleanor Roosevelt's line 'a woman is like a teabag. You never know how strong she is until she is in hot water', Lisa has written, as she says, about ordinary women who are extraordinary in so many ways. Women are the 'stars' in her stories—ordinary women like teachers, lawyers, nurses, many of whom get themselves into hot water, work their way out and come out much the stronger for the experience. She gives a hilarious reason for not having a male as a star character

in her novel, 'because I have ovaries. And I write what I know'. Completely female centric she has built her stories around everyday people, her mother, daughter, friends, her four dogs and her cats, her horse and only occasionally refers in passing to Thing 1 and Thing 2—her ex-husbands.

The title of the book is provocative and puzzles and the answer is found in her story 'Of Dogs and Men'. The line of reasoning leading to the theory that there is a close relationship between divorce and acquiring dogs is full of fun and wit. The logic sounds bizarre but is there some force in it? Are stable human families being replaced by stable dog families? The number of divorces and the number of dogs acquired are sometimes directly and sometimes indirectly proportional—so which comes first the dog or the divorce? 'Is the new dog acquired as a result of the new divorce? In other words do we trade our husband in for a dog?' (he sleeps on ex-husband's side of the bed, snores, tosses and farts) or does it lead to 'your fourth divorce'? Very interesting and intriguing and sets the tone for the other stories in the book.

In a story on Empowerment Lisa discusses the powers that she wants, she does not want superpowers just normal powers, she does not want to be a superwoman who turns people into sand or spin webs on her fingers, she gives a wish list of powers she wants, and this wish list is something every woman would relate to as everyone has the same issues—cannot find the car keys, to eat anything and not grow fat, to apply eyeliner without it running, locate a working pen while on the phone! Does not this wish list sound familiar to everyone?

In another one of her stories titled 'Betty and Veronica', she enumerates the desirable qualities of Betty—what she should be— simple, trustworthy and good and on the other hand craves secretly to be Veronica, a really rich gorgeous, sophisticated, sexy woman—echoing every girl's dream and

desire.

Lisa's greatest friends are her dogs and there is a lovely description of her dogs and a very amusing narration of the characteristics of her three golden retrievers and her corgi. Talking of giving drugs to dogs, she says very proudly, how many parents can say that 'dog is on drugs but their kid isn't.'

Under all the wit, fun and humour there are some emotional and touching narrations. Growing up of children and their movement away from you, which, though required, necessary and inevitable, still hurts. 'You are happy for your kid but sad for yourself.' Having been a good and loving parent you will miss the child when he/she leaves your fold. Lisa, however has an answer to this— think of the child as just travelling through and you her caretaker, not her owner. It does not imply that she won't come back—you never know. No sermonizing, no heart wrenching narration, and she ends, true to her style, on a light humorous note—'You can always hold the cats hostage'.

The visit to the White House, the flights of fancy of being the President, redecorating the place, of being the 'Queen' making her home as she would like it to be, has been honestly and humourously brought out. Everyone would immediately relate to this— everyone has these flights of fancy, but how many would admit it!

Is interrupting a person when they are talking, bad manners? Lisa certainly does not think so. Her very novel interpretation to interruptions is 'excitement'—a very positive and healthy response which shows you are so excited and interested in what the other person is saying that you cannot wait to add, complement, or give an example of your own to what the other person is saying! Height of good manners—couples sitting in a restaurant not talking so that they do not interrupt each other!

Lisa is a must read for her amusing snippets, her turn of phrase and short crisp sentences. Talking about her mother's backscratcher which goes with her mother when she leaves 'Now I need to go out and buy a new backscratcher. Preferably with a

mommy attached.' Narrating a tale on lawns with dandelions, and putting 'pretty balls of poison' on the grass to kill the flowers she ends up in her true inimitable style—'Sadly the dandelions went away, and happily so did Thing Two'.

Endless punch lines:

'I like nature just fine, so long as it stays outside.'

'And why have a meal, when you can have a meal replacement. You can throw away all your silverware—and your teeth.'

'—when an older woman dates a younger man, she's called a predator. When an older man dates a younger woman, he's called a success.'

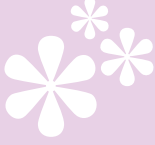
A very wickedly witty, funny and delightful compendium of everyday incidents, can be read from anywhere to anywhere, no burden of a story—pick up and read anytime, anywhere and enjoy a good wholesome laugh.

Indu Liberhan taught in Lady Sriram College before joining the civil services. After a varied career in Government, she retired from the Ministry of Defence as Secretary, Defence Finance.

WHY MY THIRD HUSBAND WILL BE A DOG: THE AMAZING ADVENTURES OF AN ORDINARY WOMAN

By Lisa Scottoline Mehta Publishing House, Pune, 2011, pp. 288, Rs. 400.00

श्रद्धांजली

* जयंत साळगावकर यांचे निधन

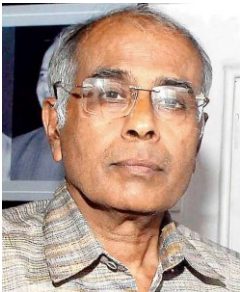
‘कालनिर्णय’कार आणि स्वतःला सविनय गणपतीचा जनसंपर्क अधिकारी मानणारे आणि याच भूमिकेतून गणेशाची उपासना करत इतरांच्या मनात गणेशप्रीती जागवणारे ज्योतिर्भास्कर जयंत साळगावकर (वय ८४) यांचे २० ऑगस्ट रोजी निधन झाले. त्यांच्या मागे पत्नी व तीन मुलगे असा परिवार आहे. एक फेब्रुवारी १९२९ रोजी मालवण येथे जन्मलेल्या जयंतरावांना संकेश्वर पीठाच्या शंकराचार्यांनी ‘ज्योतिर्भास्कर’ ही सन्माननीय पदवी दिली होती. ज्योतिषविद्येवर प्रभुत्व मिळवल्यानंतर त्यांनी या विद्येचा उपयोग दिशादर्शन करण्यासाठीच केला. वृत्तपत्रांतून दैनंदिन राशिभविष्य किंवा पंचांग व शब्दकोडे यांची आवश्यकता ही शक्यता त्यांनीच सर्वप्रथम जोखली. त्यांनी तयार केलेल्या ‘कालनिर्णय’ दिनदर्शिकेला जगभर विलक्षण लोकप्रियता लाभली.

नऊ भाषांत प्रकाशित होणाऱ्या व दिग्दर्शिकेने मराठी भाषेतील ६० लाख प्रतींच्या विक्रीचा विक्रम स्थपित केला आहे.

‘देवा तूचि गणेशु’, ‘सुंदरमठ,’ ‘धर्मशास्त्रीय निर्णय,’ ‘देवाचिये द्वारी’ अशा अनेक ग्रंथांचे लेखन व संपादन त्यांनी केले होते. ‘सकाळ’मध्ये २००५-०६या वर्षात साळगावकरांनी ‘देवाचिये द्वारी’ हे सदर लिहिले होते. त्या १०८ लेखांचे ‘भाव तोचि भगवंत’ या नावाने पुस्तकही प्रसिद्ध झाले. पत्रकारिता, सैनिकी शिक्षण व रंगभूमी या क्षेत्रांत काम करणाऱ्यांसाठी असलेल्या विश्वस्त निधीचे (श्रीगणेश महानिधी) संस्थापक व अध्यक्ष म्हणून त्यांनी काम पाहिले. मराठी व्यावसायिक उद्योजक व्यापारी मित्रमंडळाचे ते अध्यक्ष होते.

* नरेंद्र दाभोलकर यांचे दुर्दैवी निधन

अंधश्रद्धांच्या विरोधात दोन तपे लढा देणाऱ्या आणि पुरोगामी लोकचळवळीचे महाराष्ट्र ढवळून काढणाऱ्या डॉ.

नरेंद्र दाभोलकर (वय ६७) यांची अज्ञात हल्लेखोरांनी मंगळवार दि. २० ऑगस्ट रोजी सकाळी सात वाजून पाच मिनिटांच्या सुमारास गोळ्या झाडून हत्या केली. शनिवार पेठेतील ओंकारेश्वर मंदिराजवळच्या पुलावर ही घटना घडली. पोलिस चौकी केवळ शंभर मीटर अंतरावर असताना आणि पोलिसांची नाकाबंदी चालू असतानाही हल्लेखोर पसार झाले. हल्लेखोरांच्या मोटारसायकलीचा अर्धवट मिळालेला क्रमांक, काही मूलतत्त्ववादी संघटना-आणि कार्यकर्त्यांवरील संशय या धाग्यांच्या आधारे तपास सुरू असला, तरी पोलिसांच्या हाती काही लागलेले नव्हते.

पुण्याच्या मध्य वस्तीत सकाळीच घडलेल्या या हत्येचे वृत्त शहरभर वाऱ्यासारखे पसरले आणि नागरिकांना धक्का बसला. या पार्श्वभूमीवर सर्व राजकीय पक्ष आणि संघटनांकडून बुधवारी पुणे बंदचे आवाहन करण्यात आले. दरम्यान, डॉ. दाभोलकर यांच्या पार्थिवावर शोकाकूल वातावरण साताऱ्यामध्ये मंगळवारी रात्री अंत्यसंस्कार करण्यात आले. त्यांच्या मागे पत्नी डॉ. शैला, मुलगा डॉ. हमीद, मुलगी मुक्ता पटवर्धन, बंधू डॉ. दत्तप्रसाद, चारुदत्त, दीनानाथ, मुकुंद आणि बहीण वेणूताई पळशीकर असा परिवार आहे.

डॉ. नरेंद्र दाभोलकर यांची पुस्तके - भ्रम आणि निरास, विचार तर कराल, अंधश्रद्धा विनाशपथ, अंधश्रद्धा प्रश्नचिन्ह आणि पूर्णविराम, श्रद्धा-अंधश्रद्धा, तिमिरातून तेजाकडे, प्रश्न मनाचे, मती भानामती

मिळालेले पुरस्कार - राज्य शिवछत्रपती पुरस्कार, शिवछत्रपती युवा पुरस्कार, राज्य सरकारचा ग्रंथ पुरस्कार ('तिमिरातून तेजाकडे' साठी), अमेरिकेतील महाराष्ट्र फाउंडेशनचा समाजगौरव पुरस्कार (१९९६).

* ज्येष्ठ संस्कृततज्ज्ञ कृ. श्री. अर्जुनवाडकर यांचे निधन

राष्ट्रपती पुरस्काराने सन्मानित ज्येष्ठ संस्कृततज्ज्ञ प्रा. कृष्ण श्रीनिवास ऊर्फ कृ. श्री. अर्जुनवाडकर (वय ८६) यांचे वृद्धापकाळाने निधन झाले. त्यांच्यामागे पत्नी, डॉ. लीला अर्जुनवाडकर, मुलगा, मुलगी असा परिवार आहे.

अर्जुनवाडकर यांचा जन्म ३१ ऑक्टोबर १९२६ रोजी बेळगाव येथे झाला. पारंपरिक विद्याध्ययनाने त्यांच्या शिक्षणाची सुरुवात झाली. मॅट्रिकच्या परीक्षेमध्ये बहिःस्थ विद्यार्थी म्हणून बसलेल्या कृष्ण यांनी १९४६ मध्ये जगन्नाथ शंकरशेठ शिष्यवृत्तीसह प्रावीण्य संपादन केले. ज्ञान प्रबोधिनीचे अप्पा पेंडसे यांनी त्यांना औपचारिक शिक्षणाच्या प्रवाहामध्ये आणले. डॉ. रा. ना. दांडेकर यांनी त्यांच्यातील अभ्यासकाला घडविले. कष्ट सोसून त्यांनी एम. ए. पदवी संपादन केली. प्रथम वाडिया आणि नंतर स. प. महाविद्यालयामध्ये त्यांनी २५ वर्षे संस्कृतचे अध्यापन केले. मुंबई विद्यापीठाच्या मराठी विभागामध्ये प्राध्यापक म्हणून त्यांनी नवी वाट

धरली तरी त्यांची संस्कृतची नाळ तुटली नाही. सभोवतालच्या वास्तवातील विसंगतीवर चिमटे काढणारे 'कंटकांजली' हे विडबनात्मक संस्कृत काव्य, 'प्रीतीगौरीगिरीशम्' हे कालिदासाच्या 'कुमारसंभवम्'चे सर्व ललित कलांना आवाहन करणारे गीतिकाव्य वाचकांच्या हाती देऊन संस्कृत कवी म्हणून आगळे स्थान निर्माण केले. सुबोध भारती पाठमालेची निर्मिती, 'योगा एक्स्प्लेन्ड' हा अनेक विदेशी भाषांत अनुवादित झालेला ग्रंथ, 'मराठी : घटना, रचना, परंपरा', 'अर्धमागधी : घटना, रचना, परंपरा' या पुस्तकांचे लेखक, संस्कृत भाषेला देवनागरी फॉन्ट्स तयार करण्यासाठी पुढाकार घेतला. अर्जुनवाडकर यांना छायाचित्र टिपण्याचा छंद होता.

* **'भीमायनम्'कर्ते प्र. शं. जोशी यांचे निधन**

न्यू इंग्लिश स्कूल रमणबाग प्रशालेचे माजी मुख्याध्यापक आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चरित्र संस्कृत काव्यबद्ध करणारे 'भीमायनम्'कर्ते प्रा. प्रभाकर शंकर ऊर्फ प्र. शं. जोशी (वय ८९) यांचे वृद्धापकाळाने निधन झाले. त्यांच्यामागे पत्नी, मुलगा, मुलगी असा परिवार आहे. डॉ. जयंत जोशी हे त्यांचे चिरंजीव होत.

जोशी यांनी जगन्नाथ शंकरशेठ शिष्यवृत्तीबरोबरच भीमराव रामराव अकबरवीस शिष्यवृत्तीही संपादन केली होती. संस्कृत भाषेचे अभ्यासक आणि अध्यापक असलेल्या जोशी यांनी काव्यकोविद्, काव्यतीर्थ या पदव्या मिळविल्या होत्या. विद्यार्थ्यांना संस्कृत विषय सुलभपणे शिकविण्यासाठी त्यांनी कथासरित सागर, सुभाषित रत्न कलश, गद्य-पद्यमाला, संस्कृत विहार अशा पुस्तकांची निर्मिती केली होती. जोशी यांनी पुणे जिल्हा माध्यमिक शिक्षक संघ, पूना अँथलॉटिक्स असोसिएशन, पुणे जिल्हा चित्रकला शिक्षक संघ या संस्थांचे अध्यक्षपद भूषविले होते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चरित्र संस्कृतमध्ये रचण्याचा प्रकल्प पूर्णत्वास नेला.

* **अनंत तिबिले यांचे निधन**

ज्येष्ठ कादंबरीकार अनंत तिबिले (वय ८०) यांचे दि. २८ जुलै रोजी पेण येथे निधन झाले.

तिबिले यांच्या २९१ कादंबऱ्या प्रकाशित झाल्या आहेत. शिवाय २५० रहस्यकथा त्यांनी लिहिल्या आहेत. १९७८ मध्ये छत्रपती संभाजी महाराज यांच्या जीवनावरील 'शापित राजहंस' ही त्यांची पहिली कादंबरी प्रकाशित झाली. छत्रपती शहाजी महाराज, राजमाता जिजाऊ, छत्रपती शिवाजी महाराज, महाराणी ताराराणी अशा व्यक्तित्वांवर त्यांनी कादंबरीलेखन केले. 'बळी' कादंबरीवर 'मळवट भरला रक्तानं, आणि 'ज्वालामुखी' कादंबरीवर 'सत्ताधीश' सिनेमांची निर्मिती झाली. दक्षिण महाराष्ट्र साहित्य सभेच्या कुद्रेमणी (जि. बेळगाव) येथे झालेल्या साहित्य

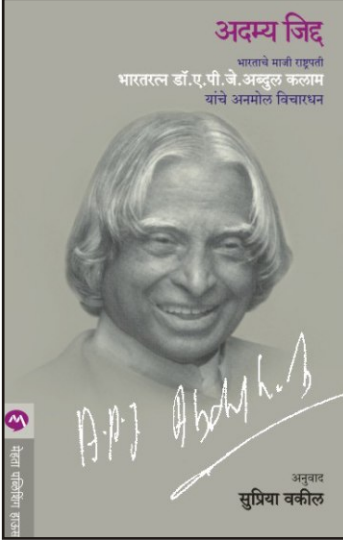

संमेलनाचे अध्यक्षपद त्यांनी भूषवले.

आपल्याकडच्या वाङ्मयीन व्यवहारात लोकप्रिय लेखकाची उपेक्षा करण्यात धन्यता मानली जाते. परंतु हे लोकप्रिय लेखकच सर्वसामान्य वाचकांना वाचनाची गोडी लावून वाचनसंस्कृती विकसित करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावत असतात. अनंत तिबिले यांच्या निधनामुळे मराठीतील असाच एक महत्त्वाचा लेखक काळाच्या पडद्याआड गेला आहे. कोल्हापूरच्या उत्तरेक्षर पेठेत जन्म झालेले तिबिले यांना लहानपणापासूनच लिहिण्याची आवड होती. वयाच्या १६व्या वर्षी त्यांनी पहिली कथा लिहिली, परंतु त्यांची पहिली कादंबरी प्रकाशित होण्यास १९७८ साल उजाडावे लागले. त्यावेळी त्यांचे वय होते ४४ वर्षे. त्यानंतर ३६ वर्षे ते झपाटल्यासारखे लिहीत राहिले. त्यांच्या प्रकाशित कादंबऱ्यांची संख्या आहे २९१ आणि रहस्यकथा आहेत २५०! यावरून त्यांच्या लेखनझपाट्याची कल्पना यावी. शारीरिक शिक्षण या विषयाचे शिक्षक म्हणून नोकरी करित तिबिले यांनी व्रत घेतल्याप्रमाणे सतत लेखन केले. 'शापित राजहंस' या त्यांच्या पहिल्याच कादंबरीच्या सहा आवृत्त्या प्रसिद्ध झाल्या. 'स्पृश्य-अस्पृश्य' या नावाने तीन भागात आत्मचरित्र लिहिण्याचा संकल्प त्यांनी सोडला होता. त्याच्या पहिल्या भागाचे लेखन पूर्ण झाले आहे. 'हा तो दैवयोग आहे' ही कादंबरी प्रसिद्धीच्या मार्गावर आहे. सभा संमेलनांमध्ये रमणारा त्यांचा पिंड असला तरी मिरवण्याचा सोस नव्हता. दक्षिण महाराष्ट्र साहित्य सभेने बेळगाव जिल्ह्यातील कुद्रेमणी येथे झालेल्या संमेलनाचे अध्यक्षपद देऊन त्यांचा सन्मान केला होता. आपली पुस्तके मोठ्या प्रमाणावर वाचली जातात, ती वाचकांना आवडतात यात त्यांना समाधान होते. वाचकांकडून येणारी पत्रे हेच आपले पुरस्कार असल्याची त्यांची धारणा होती. कोल्हापूर जिल्ह्यातील अनेक ग्रंथालयांना आपल्या संग्रहातील पुस्तके भेट देऊन ग्रंथालय चळवळ विस्तारण्यासाठी त्यांनी हातभार लावला. लोकप्रिय ऐतिहासिक कादंबऱ्या आणि अनंत तिबिले असे जणू समीकरण बनले होते. आम्ही शर्थ केली. (छत्रपती शहाजी महाराज), अग्निरेखा (महाराणी जिजाबाई), गरुडझेप (छत्रपती शिवाजी महाराज), शापित राजहंस (छत्रपती संभाजी महाराज), भद्रकाली (महाराणी ताराराणी), पितामह (भीष्माचार्य), अवलिया (गुरू नानक), विडा रंगला नाहीच (छत्रपती राजाराम महाराज) आदी त्यांच्या कादंबऱ्यांना वाचकांची पसंती लाभली. त्यांच्या 'बळी' कादंबरीवर 'मळवट भरला रक्ताने' आणि 'ज्वालामुखी' कादंबरीवर 'सत्ताधीश' हे मराठी चित्रपट निघाले.

■■■

६ वी आवृत्ती

अदम्य जिद्द

भारतरत्न डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम
यांचे अनमोल विचारधन

मूळ लेखक :

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम

अनुवाद :

सुप्रिया वकील

किंमत : २००/- रु.

पोस्टेज : २५/- रु.

‘अदम्य जिद्द’ हे डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांनी विविध प्रसंगी, विविध ठिकाणी केलेली भाषणे, संवाद, चर्चा यांचे संकलन आहे.

रामेश्वरच्या सागरतीरापासून ते राष्ट्रपती भवनापर्यंतच्या त्यांच्या विलक्षण जीवनप्रवासाचे लख्ख प्रतिबिंब यात उमटले आहे. ‘अदम्य जिद्द’ हे आहे त्यांच्या जीवनविषयक दृष्टिकोनाचे व चिंतनाचे सार.

विकसित भारताचे स्वप्न पाहणाऱ्या एका थोर, द्रष्ट्या नेत्याचा कणखर आदर्श या पुस्तकात पाहायला मिळतो.

हा आहे एका मूल्यप्रेमी, देशभक्त, सच्च्या ज्ञानोपासकाच्या नितळ काळजाचा उत्कट उद्गार!

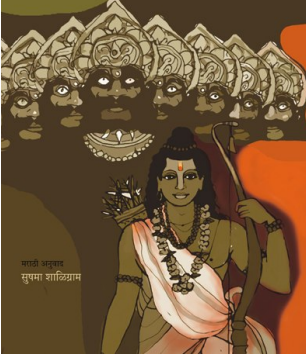
अनेक घटना, प्रसंग, कथा, सुविचार यांची ओघवती माला गुंफत

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम आपल्याला एका चिंतनशील विचारवंत, वैज्ञानिक, शिक्षक व राष्ट्रपती अशा विविध भूमिकांमध्ये भेटतात, त्यांतून त्यांच्या व्यक्तित्वाचे मार्गदर्शक व प्रेरणादायी असे विविध पैलू झळझळून उठले आहेत.

हे अनमोल विचारधन सर्वांनाच विचारास प्रवृत्त करणारे व आदर्शवत आहे.

राम आणि रावण ह्यांच्या वैचारिक सहअस्तित्वाची अभिनव पुराणकथा
अयोध्येचा रावण आणि लंकेचा राम
मूळ पुराणातील लेखक
दिनकर जोशी

२ री आवृत्ती

अयोध्येचा रावण आणि लंकेचा राम

मूळ लेखक : दिनकर जोशी

अनुवाद : सुषमा शाळीग्राम

किंमत : १२०/-रु.

पोस्टेज : २०/-रु.

रामकथेच्या नावाने आजमितीला वेगवेगळ्या भाषांत, वेगवेगळ्या प्रदेशांत आणि वेगवेगळ्या धर्मांत मिळून सुमारे तीनेकशे रामायणे उपलब्ध आहेत, असा अंदाज आहे. सोळाव्या वर्षी रामाला वैराग्य येते, राम गृहत्याग करतो, वनवासी होतो आणि नंतर कुलगुरू वसिष्ठ त्याची समजूत घालून, त्याला उपदेश करून जीवनाचा अर्थ समजावून देतात अशी कथा आपल्याकडे प्रसिद्ध म्हणता येईल अशा योगवसिष्ठ रामायणात आहे.

कृष्णाच्या रासलीलेने अत्यंत भारावून गेलेल्या लेखणीबहादुरांनी रासलीला करणारा रामही रंगवायला कमी केलेले नाही. रामायणाच्या नावाखाली हे सगळे चालत आले आहे. पुढे जाता, ललित साहित्य म्हटले जातील असे अनेक असामान्य काव्यात्मक ग्रंथही लिहिले गेले आहेत. भवभूती आणि कालिदासही त्यातच आले. 'समग्र रामकथा हीच मुळात निव्वळ पुराणकथा आहे, यात सत्याचा लवलेश नाही, असा कोणी राम कधी झालाच नव्हता आणि अयोध्या म्हणजे उत्तर प्रदेशातील गाव नाहीच, जावा बेटावरचे जोग्या नावाचे ते एक नगर आहे, थायलंडमधील अयुथ्या (अयोध्या) नावाचे गाव हीच रामजन्मभूमी आहे...' असली विधाने 'पुराव्यानिशी' करणारेही कमी नाहीत.

रामकथा तपासून, पडताळून पाहणे हा प्रस्तुत पुस्तकाचा उद्देश नाहीच. वाल्मीकींची मूळ रामकथा हा माझ्यापुढचा आदर्श आहे. मूळ रामकथेच्या पात्रांची, तिच्या कथानकाची ह्यात भले पुष्टी झाली नसेल, निष्ठापूर्वक समर्थनही नसेल, क्वचित कुठे तिच्यावर नगण्य जुलूम झाला असेल, पण तरीसुद्धा कुठेही कृत्रिम विरोधाभास वाटू नये अशा अकृत्रिम सहजतेने ह्या कथेचे विणकाम करण्याचा हा निष्ठापूर्वक केलेला प्रयास आहे.

बालनगरी

दीडशे वर्षापूर्वी भविष्याचा वेध घेणारा लोकप्रिय लेखक

विज्ञानकथा कुमारवाचकांना झपाटून टाकतात. त्यांच्या कल्पनाशक्तीला चालना देतात. विज्ञानकथेतील कल्पना या भन्नाट असतात. वास्तवापेक्षा स्वप्नांचीच पेशकश करतात. परंतु हे पूर्ण सत्य नव्हे. अशा कथा कादंबऱ्यांतील कल्पना पुढे वास्तवातही येतात. ज्यूल व्हर्न याच्या विज्ञानकथातील अनेक कल्पना प्रत्यक्षात आल्या आहेत असे आपल्याला दिसते.

१८७६ मध्ये सायमन लेक या दहा वर्षांच्या मुलाने 'समुद्राखाली २० हजार लीगज' हे पुस्तक वाचले. त्यातील नेमो या नायकाप्रमाणे आपणही समुद्रात संचार करून सागराची रहस्ये शोधून काढायची असे त्याने त्याचवेळी

ठरवले. याच सायमनने ऐन पंचविशीच्या आत समुद्राच्या पोटात प्रवास करू शकणाऱ्या पाणबुडीचा शोध लावला. त्यासाठी निगेटिव्ह बॉयन्सीच्या तत्वाचा वापर केला. १८९८ मध्ये अॅर्गॉनॅट या पाणबुडीने अटलांटिक महासागराच्या खालून नॉरफोक, व्हर्जिनिया पाहून न्यूयॉर्क शहरापर्यंतचा प्रवास केला. समुद्रात यशस्वीपणे प्रवास करणारी पहिली पाणबुडी म्हणून तिचा गौरव केला जातो. या पाणबुडीच्या प्रवासाची बातमी वाचून ज्यूल व्हर्नने आपल्या आयुष्यातील हा महान क्षण आहे असे सायमन लेकने म्हटले. आपल्या एका मित्राला त्यावेळी पाठवलेल्या पत्रात म्हटले, “ज्यूल व्हर्न हा काल्पनिक कादंबऱ्यांचा लेखक म्हणून नव्हे तर शास्त्रज्ञ म्हणून अधिक वैशिष्ट्यपूर्ण आहे असे माझे आरंभापासूनच मत आहे. कोणाही संशोधकाला आवश्यक असणारी अंतर्भेदक कल्पनाशक्ती त्याच्याजवळ आहे. त्याशिवाय अचूक आणि नेमके ज्ञानही त्याला आहे. ज्यूल व्हर्नचा प्रभाव यापुढेही शास्त्रज्ञ, इंजिनिअर्स, स्वप्नदर्शी लोक आणि सामान्य माणसे यांच्यावर पडत राहिल.

ज्यूल व्हर्नच्या पुस्तकांची संख्या शंभराच्या जवळपास आहे. त्यामधील ६५ पुस्तके ही ‘वैशिष्ट्यपूर्ण प्रवासा’संबंधी आहेत. बायबल आणि शेक्सपिअर यांच्यानंतर जास्तीत जास्त अनुवाद झालेला हा लेखक आहे. किमान १०४ भाषांमध्ये ज्यूल व्हर्नची पुस्तके अनुवादित झालेली आहेत. विज्ञानकथेचा जनक असे त्याला मानण्यात येते आणि त्याच्या विज्ञानकथा वाचून असंख्य मुलामुलींना भविष्याची अद्भुत, विलक्षण चाहूल लागली आणि नवनवे शोध लावण्याच प्रेरणा झाली.

- è नॉरबेट कॅस्टरेट या फ्रेंच संशोधकाने पिरॅनीज् भागातील गुहा आणि कॅव्हर्नसचा शोध घेऊन आदिमानवाच्या वसतिस्थानांचा आणि लुप्त झालेल्या सरोवरांचा मागोवा घेतला.
- è आधुनिक अग्निबाण विद्येचा जनक रॉबर्ट गोडार्ड याच्या प्रयोगांमुळे अंतरिक्षात यान पाठवण्याच्या कार्यक्रमाला चालना मिळाली. १९१९मध्ये ज्यूल व्हर्नचे चंद्रावर स्वारी हे पुस्तक त्याने वाचले. त्यावेळेपासून माणूस एके दिवशी चंद्रावर पाय ठेवणारच असा त्याचा ठाम विश्वास होता.
- è १९०१ मध्ये मार्कोनी या इटालियन शास्त्रज्ञाने वायरलस टेलिग्राफीचा, रेडिओचा शोध लावला. त्यानेच प्रथम अटलांटिक महासागराच्या दोन्ही

बाजूंना वायरलेस संदेश पाठवला.

- ë उत्तर ध्रुवाचा १९०९ मध्ये शोध लावणाऱ्या अॅडमिरल रॉबर्ट इ. पेरी (Peary) याला ज्यूल व्हर्नच्या 'दि अॅडव्हेंचर्स ऑफ कॅप्टन हॅटरेस' या पुस्तकातून ध्रुवप्रदेशाचा प्रवास करण्याची प्रेरणा मिळाली.
- ë उत्तर आणि दक्षिण ध्रुव यांच्यावरून विमानाचे उड्डाण करणारा पहिला अमेरिकन अॅडमिरल रिचर्ड इ. बायर्ड (Byrd) याने दक्षिण ध्रुवावर तिसऱ्यांदा मोहीम काढताना पत्रकारांना सांगितले की ज्यूल व्हर्नच्या कादंबऱ्यांतून आपल्याला प्रेरणा मिळाली.
- ë वुइल्यम बीबी (Beebe) या अमेरिकेतील निसर्गवादी लेखकाने १९३४ साली प्रसिद्ध झालेल्या 'हाफ माइल टाऊन' या पुस्तकात 'bathy sphere' मधील साहसांबद्दल लिहिले आहे. या साहसाला ज्यूल व्हर्नमुळेच प्रेरणा मिळाली असे त्याने म्हटले आहे.
- ë ऑगस्ट पिकार्ड या स्विस प्राध्यापकाने १९३१ साली बलूनमध्ये १७ तास राहण्याचा विक्रम केला, त्याचप्रमाणे १९६० साली प्रशांत महासागराच्या तळाशी असणारा सर्वात खोल भाग शोधून काढला. ज्यूल व्हर्नच्या कादंबऱ्या वाचूनच हा शोध घेण्याची कल्पना मनात भरली असे त्याने म्हटले आहे.
- ë अग्निबाण प्रक्षेपण (रॉकेट इंजिनिअरिंग) मधील अग्रगण्य शास्त्रज्ञ वेर्नर व्हॉन ब्राऊन याने अमेरिकेच्या अंतरिक्ष संशोधनात मोठे योगदान दिले. ज्यूल व्हर्नच्या कादंबऱ्यांतून त्याला या विषयाची गोडी लागली.
- ë युरी गागारिन हा अंतरिक्षयानातून प्रवास करणारा पहिला मानव. लहानपणी ज्यूल व्हर्नची पुस्तके वाचण्यात त्याला मोठा रस वाटे. १२ एप्रिल १९६१ रोजी त्याने नासाला १७ हजार मैल वेगाने पृथ्वीला प्रदक्षिणा घातली.
- ë जॅफ्रे ए. हॉफमन हा अॅस्ट्रॉनॉमीचा अभ्यासक गामा किरणांबाबत संशोधन करीत असे; इटालियन अंतरिक्ष संशोधन संस्थेत १९९२ पासून काम करताना ज्यूल व्हर्नच्या पुस्तकांतून प्रेरणा मिळाल्याचे त्याने सांगितले.
- ë रे ब्रॅडबरी हा दि मॉर्शियस क्रॉनिकल्स, दि इलेस्ट्रेटेड मॅन यासारख्या अनेक विज्ञान कथांचा लेखक. वयाच्या दहाव्या वर्षी प्रथम ज्यूल व्हर्नची पुस्तके त्याने वाचली. पुढे चौदाव्या वर्षीही ज्यूल व्हर्नच्या कादंबऱ्यांचे पारायण त्याने केले. चाळीसाव्या वर्षीही तितक्याच गोडीने ती पुस्तके पुन्हा वाचली. 'ट्वेंटी थाऊजंड लीगज अंडर द सी' या पुस्तकाला लिहिलेल्या प्रास्ताविकात त्याने

मोबी डिक या कादंबरीशी तिची तुलना केली आहे. दोन्हींचे नायक आणि दोन्हींची जहाजे यातील साम्य त्याने दाखवले आहे.

- ë वॉल्ट डिस्ने याच्यावरही ज्यूलस व्हर्नचा मोठा प्रभाव होता. “फाइव्ह वीक्स इन ए बलून’वर आधारित जंगलाची सहल हा एक कार्यक्रम डिस्ने वर्ल्डमध्ये दाखवण्यात येई. “लॉड युवर रिव्हॉल्वर्स. इट इज फुल स्पीड अहेड ऑफ अँडव्हेचर. टेक युवर लास्ट लुक अँट सिव्हिलिजेशन. नॉट एव्हरीवन रिटर्न्स फ्रॉम द ट्रिप.” असा इशारा आरंभी मार्गदर्शक देत असे. कॅप्टन नेमोच्या नेतृत्वाखालील पाणबुडीतून प्रवास हाही एक कार्यक्रम डिस्नेलँडमध्ये दाखवण्यात येतो.
- ë ज्यूलस व्हर्नच्या कादंबऱ्यांवर आधारित चित्रपटही अनेक निघाले आहेत. ‘अराऊंड द वर्ल्ड इन एटी डेज्’वर एकापेक्षा अधिक चित्रपट निघाले. ट्वेंटी थारुजंड लीगज अंडर दि सी, दि मिस्टेरियस आयलँड, ए जर्नी टू द सेंटर ऑफ दि अर्थ, फ्रॉम दि अर्थ टू द मून या त्याच्या विज्ञान कथांवरही चित्रपट निघाले.
- ë ‘ए जर्नी टू द सेंटर ऑफ दि अर्थ’वर १९७०च्या सुमारास ब्रिटिश रॉक स्टार रिक वेलमन याने केलेली म्युझिक काँपोझीशन लंडन सिम्फनी ऑर्केस्ट्रॉ व इंग्लिश चेंबर चॉयरने तयार केली.
- ë २००१ : ए स्पेस ओडिसीचा निर्माता आर्थर सी. क्लार्क या ब्रिटिश विज्ञान कथाकाराने ‘ए जर्नी टू दि सेंटर ऑफ दि अर्थ’ला लिहिलेल्या परिचयलेखात म्हटले आहे,

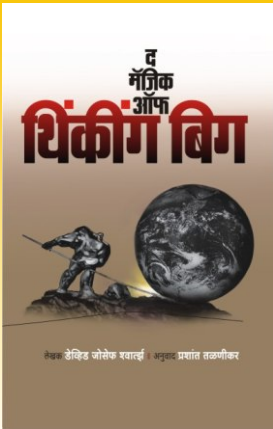
“There can never be another Jules Verne, for he was born at a unique moment of time. He grew up when the steam engine was changing the material world and the discoveries of science were changing the world of the mind- That revolution is now far behind us; we take it for granted that the future will be different from the present, forgetting that for the greater part of human history a man's way of life did not differ from his grandfather's- or his grandson's- Verne himself is one of the reasons that this is no longer true; he was the first writer to welcome change and to proclaim that scientific discovery could be the most wonderful of

all adventures.

Jules Verne deserves to be called 'the man who invented tomorrow.'

ज्यूल व्हर्नसारखा लेखक यापुढे होणे शक्य नाही. त्याचा जन्म काळाच्या एका वैशिष्ट्यपूर्ण टप्प्यावर झाला. वाफेच्या इंजिनामुळे भौतिक जगात मोठे बदल घडून येत होते आणि शास्त्रीय शोधांमुळे माणसाची मानसिकताही बदलत होती-अशा काळात तो वाढत होता. आपला भविष्यकाळ हा आजच्या वर्तमानकाळापेक्षा वेगळा व अधिक सुखसोयींनी समृद्ध असणार हे आपण गृहित धरून चालतो. शतकानुशतके माणसाच्या जीवनात अजिबात बदल घडलेला नव्हता- अशा काळात आजोबा आणि नातू यांच्या जीवनात काहीही फरक पडणे दुरापास्त होते. परंतु आता तो काळ मागे गेला आहे.

संगणक, इंटरनेट, स्मार्ट फोन, टॅब्लेट, ई-बुक्स ई-लर्निंग यामुळे आता आपल्या आयुष्यात फार झपाट्याने बदल होत आहेत. पूर्वी एकमेकांशी संपर्क साधणे खर्चिक आणि जिकिरीचे असे. आता ते सोपे झाले आहे. ज्यूल व्हर्नने आपल्या कादंबऱ्यांमध्ये या भावी बदलाची वेगवेगळी रूपे रेखाटलेली आहेत. 'त्याने उद्याचा शोध लावला.' भविष्यातील वैज्ञानिक प्रगतीने बदललेल्या जीवनाचे दर्शन घडवले. म्हणून ज्यूल व्हर्नचा आर्थर सी क्लार्क या ब्रिटिश विज्ञान कथाकाराने 'दि मॅन हू इन्व्हेन्टेड टुमारो' असा जो गौरव केला आहे तो सार्थक आहे.

१ वी आवृत्ती

द मॅजिक ऑफ थिंकींग बिग

मूळ लेखक : डेव्हिड जोसेफ श्वार्ट्ज

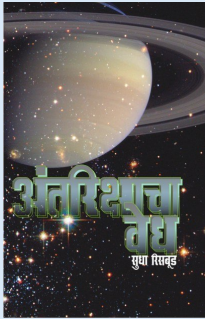
अनुवाद - प्रशांत तळणीकर

किंमत : २००/-रु. पोस्टेज : २५/-रु.

आम्ही प्रकाशित केलेले काही विज्ञानविषयक साहित्य

अंतरिक्षाचा वेध

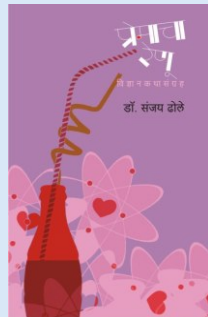
तंत्रज्ञानाची मुळाक्षरे

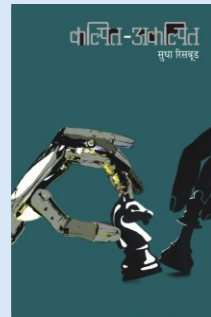
वसुदेवे नेला कृष्ण

अश्मजीव

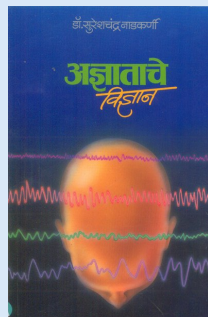
प्रेमाचा रेणू

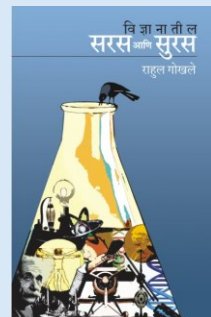
कल्पित-अकल्पित

अस्मानी

अज्ञाताचे विज्ञान

विज्ञानातील
सरस आणि सुरस

ओळखा पाहू

भारतीय भाषांचे लोकसर्वेक्षण करण्याचा
महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प कुठल्याही
शासकीय मदतीशिवाय राबविण्याचा
यशास्वी प्रयत्न

विजेत्यास कोणत्याही पुस्तकाच्या खरेदीवर
आकर्षक सवलत देण्यात येईल.
ही सवलत फक्त एका खरेदीसाठी राहिल.

आपली उत्तरे दिनांक १५ ऑक्टोबर २०१३ पर्यंत आमहाला मिळायला हवीत.
बरोबर उत्तरे देणाऱ्यांपैकी एकाची ड्रॉ पद्धतीने निवड करण्यात येईल.
निकाल नोव्हेंबर १३ च्या अंकात जाहीर होईल.

‘जुलै’ अंकातील ‘ओळखा पाहू’चे उत्तर
सचिन खेडेकर

ओळखा पाहू स्पर्धेचे विजेते - भीमराव गुंडे
विजापूर रोड, सोलापूर - ४१३००४.

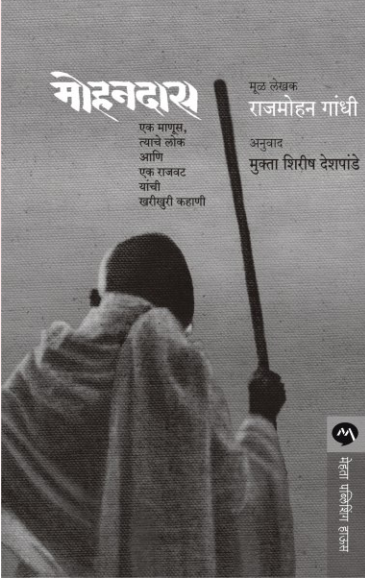
राधेश्याम भालेराव, मु.पो.शेवगाव, जि.अहमदनगर. प्रभा बावडेकर,
पुणे. सुनिता लगड, भोर, पुणे. रमेश थेटे, पुणे. महेश कागले,
शिरोळ, कोल्हापूर. हेमा नरगुंदे, पुणे. सुरेश कात्नेश्वरकर, नांदेड,

उत्तरे पाठविण्याचा पत्ता :

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, मेहता मराठी ग्रंथजगत विभाग, १९४१ सदाशिव पेठ,
माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड, पुणे टेलिफोन भवनसमोर, पुणे-४११ ०३०.

आगामी

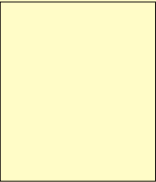
मोहनदास

कार्यकारी समितीची बैठक. गांधींच्या सूचनेवरून क्रिप्सना लिहिलेली चिठ्ठी प्यारेलाल वाचून दाखवतात. अस्वस्थ शांततेत ती ऐकली जाते. गांधी म्हणतात : 'मी पराभव मान्य करतो. माझ्या बिनबुडाच्या संशयाचा आधार घेऊन कृती करायला तुम्ही बांधील नाही आहात... तुमच्या परवानगीनं मी आता निघतो.'

बैठकीभर विलक्षण शांतता पसरते. काही वेळ कुणीच बोलत नाही. मग आज्ञाद (प्यारेलाल यांनी लिहिल्याप्रमाणे) 'त्यांच्या नेहमीच्या चाणाक्षपणानं' इतरांना विचारतात : 'तुमची काय इच्छा आहे? बापूंना फार वेळ थांबवून ठेवण्याची खरच गरज आहे?' सगळे गप्प आहेत. त्या शांततेतच एक संदेश आहे. आणि तो संदेश गांधींसाठी आहे. ते उठतात आणि निघून जातात.

BOOK POST
Printed Matter

मेहता पब्लिशिंग हाऊस

१९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड,
टेलिफोन भवन समोर, पुणे-३०. फोन-०२० २४४७६९२४

प्रति,

_____

_____

_____

_____

संपादक, मुद्रक, प्रकाशक : सुनील अनिल मेहता यांनी हे मासिक १९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
पुणे ४११ ०३० येथून प्रसिद्ध केले. मुद्रण स्थळ : जय गणेश ऑफसेट, ३५६, अ गणेश पेठ, पुणे २.